

РАДИСАВ С. НЕДОВИЋ • ПАНТЕЛИЈА М. ВАСОВИЋ
С Е Л Е К Т И В Н А И С Т И Н А

Издавачки одбор

Милош УРОШЕВИЋ, Александар – Леко РАЈОВИЋ,
Милош НЕШОВИЋ, Рајко БАРАЛИЋ, Вељко НЕГОВАНОВИЋ,
Слободан НЕШКОВИЋ, Величко РАДОВИЋ, Богдан КЛАСАНОВИЋ,
Јовић ЂУКИЋ и Драгољуб ВУЧИЋЕВИЋ

Рецензент
Драгољуб С. СУБОТИЋ, професор

За издаваче
Андреја БАЈИЋ
Милош УРОШЕВИЋ

Издавачи
„ЈЕЛ-МИЛ“, штампарија „БАЈИЋ“, Чачак
ОПШТИНСКИ ОДБОР СУБНОР-а, Чачак
ОКРУЖНИ ОДБОР СУБНОР-а, Чачак

Корице:
Споменик стрељаним у Војнотехничком заводу у Чачку
(тотал и епитаф)

РАДИСАВ С. НЕДОВИЋ
ПАНТЕЛИЈА М. ВАСОВИЋ

СЕЛЕКТИВНА ИСТИНА

ЧАЧАК, 2007.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Историчари Горан Давидовић и Милош Тимошијевић, у некој својој „борби за истину“, поклонише читаоцима још једну своју публикацију под насловом „Освећавање истине – Документа за партизански и војни историју Чачка 1938 – 1941“. Том публикацијом и документима које објављују саопштавају своје видење истине о томе шта се дешавало на овим просторима од 1938. до краја 1941. године. Није тешко приметити да ова двојица младих људи, окићени дипломама историчара, најмено деле лекције о тим догађајима не избегавајући да многе прикажу у другом светлу од оних какви су били одабирањем и селекцијом документа које објављују. У том наставању они се не устручавају да обезвреде и поштуне рад публициста и историчара који су се у прошлости бавили изучавањем историјских збивања на овом простору пристиснујући им да су се били окућили око КПЈ и НОР-а и да у тој средини за историчаре овог струке није било места „пошто је идеологија постаскивала науку и стручну савес“.

Аутори, у свом избору, објављују део документа две су проштављене стране. На једној су комунисти – касније партизански покрећ, који је предводила КПЈ у оружаној борби против окупашора, а на другој окупашор са структуром које су га подржавале. То су: Љошићев покрећ ЗБОР, коме дају посебан публициште, затим све друге институције владе Милана Недића, укључујући војне јединице СДС и СДК. Све те структуре биле су у служби окупашора и са њим су се у поштуности интегрисале у борби против партизанског покрета. Ту је и равногорски покрећ, који се декларисао као антифашистички, али који се у борби против окупашора пасивно односио. Све ове стране у скобу аутори равнотравно претирају, без обзира што су једни водили оружану борбу против окупашора, а други били са окупашором раме уз раме и борили се против оних који су се осмелили да узгају на окупашорске оружане снаге. Те скобе Давидовић и Ти-

мошијевић трајају као брашоубилачки раш, иако су се они одигравали у ситуацији где је октогонор тружао љуну подришку једној страни.

По октогоније наше земље, октогоније војне јединице завеле су драстичан терор над становништвом, нарочито према онима који нису прихваћали услове токвог живљења. Наредбама октогоније власти, које су издаване сваког дана и једна другу дојуњавале, од становништва је тражена ројска покорност. За нејоштовање тих наредби, следила су стрељања или вешања. Као усјомена на ту владавину подсећају спратишта на итальянском Фудбалског клуба „Борац“ у Чачку, поштом у Војно техничком заводу у Чачку, на Крушку у Ваљеву... сијајени Горњи Милановац, бомбардовање разореног Чачка, много разрушено и посађено сеоске куће...

Ошегавајућа околност за патриотско оријентисано становништво била је што су ти злочини октогонора подржавани од квислиншких власти, чији су носиоци били Милан Аћимовић, Милан Недић, Димићије Ђошић и многи њихови следбеници. Нису они видели ништа лоше што је октогонор ошерао у заробљеништво преко 350.000 Срба, што се имовина, државна и приватна, трансформише у Немачку, што се Јале и разарају села и градови, што се за нејокорне грађане оснивају концентрациони логори, где се на најдрастичнији начин одузимају њихови животи. И поред токвог постуђања октогонора, квислинзи су уђивили торуке народу – да су Немци пријатељи Срба и да ће немачки Рајх Србима обезбедити европску будућност. Тешко је разумети да се данас ти сарадници октогонора не осуђују и да им се даје исти трајман као онима који су се оружјем борили простирајући непријатеља.

Нису чијаоци „Осветљавања истине“ могли сазнати прву истину о сарадњи Драже Михаиловића и његовог равногорског посредника са октогонором и његовим сарадницима. Нису им дошло до утицаја документа о преговорима које је Михаиловић водио са Миланом Недићем, о новцу који је од њега примио, и преговорима које је водио да заједнички ликвидирају комунисте – партизански посредник. Нема докумената о преговорима које је водио са Немцима, тражећи од њих наоружање и давање понуде да заједничком акцијом ликвидирају партизански посредник. Није више сјорно да је Михаиловић био већи антисекуристички него антифашист. Између две оцијене он се определио за прву. Није хтео да

шуца на Немце, али је зашто чинио све да уништи комунсисте и све оне који су се са њима нашли у исйтотом ствоју. И није жалио жртве у редовима сопственој народу.

По поновној окупацији слободне територије крајем 1941. године Михаиловићеви одреди, у сарадњи са окупаторским јединицама и јединицама својих сарадника, постали су главни фактор у распуштању и уништењу партизанских одреда. Предњачили су у хаштењу партизанских бораца, њихових сарадника и њиховој масовној прегаји Немцима. У тој прљавој активности, које су чешници чинили према борцима НОР-а, од Давидовића и Тимотијевића сазнајемо да су то радили само – ледализовани чешници, што не одговара истини. Истина је да на чачанском подручју није постојала ни једна чешничка формација, која тада није убијала, робила и претавала партизане Немцима – било да је то формација била ледализована или не ледализована. Биланс те сарадње био је кобан за партизански покрет. Подациказују да чешници у јесен 1941. године око 1.200 партизана, припадника Одреда „Др Драгиша Мишовић“, похватали и претавали Немцима. Ог тог броја у јесен те године стрељано је 449 бораца. Стрељање је вршено на Крушику у Ваљеву, у Војнотехничком заводу у Чачку, у Крађујевцу, Горњем Милановцу, у логору на Бањици у Београду... Поред тога, чешници су у новембру и децембру 1941. године на терену чачанског краја убили или заклали 169 бораца и њихових сарадника (Види „Заштамњену истину“, стр. 92 – 152).

У тој хајци на уништењу партизанског покрета, поред бораца који су били у Одреду, на удару су се нашли сви они који су показивали ма какву наклоност према овом покрету, најчешће чланови породица бораца. Готово да није било особе која је показивала наклоност овом покрету а да није привођена, притварана, саслушавана, или на неки други начин прогањана и малтретирана. Многи су отиштани из државне службе, а ћајци су издоњени из школских клуба; речиће је поштак да су само из Чачанске гимназије искључена 142 ученика, који су углавном губили право на даље школовање, а већи број њих принудно је сироведен у Васићићни дом – логор у Смедеревској Паланци. Многи припадници партизанског покрета, који на неки начин нису стрељани или се нашли у логору, већ следеће године су упућивани на принудни рад у руднике и фабрике, које су радиле за поштреће немачког Рајха. Имовина учесника НОР-а није била ничим заштићена. Она је узимана за поштребе прошивничких војних

формација, али су је оштимали и присвајали и појединци. На сцени је била оишта йлачка: узимао је колико је ко хтео а да за то није било никакве одговорносћи. Као што нису били заштићени људи који су припадали овом покрету, тако није ни – њихова имовина.

То је била слика насиља и терора над онима који су се усудили да узму јушку у руке и да је ућере прости окупатора, који је немилосрдно уништавао српски народ и његову имовину. Изостављањем докумената о томе, ствара се заштамњена и лажна слика о улози коју су поједине војне формације имале у тим догађајима, и прикривају пање и страдања народа, у јесен 1941. године, шешке и масовне.

Давидовић и Тимошијевић су избегли да кажу истину о активностима КПЈ у припремама народа за устанак 1941. године. Њихова тврдња да су чланови КПЈ имали добре односе са немачким војницима све до најада нацистичке Немачке на Совјетски Савез и да су то налоду Коминтерне приступили организовању устанка бесмислене су. Оиште је познато да је КПЈ од појаве нацизма у Немачкој и фашизма у Италији, упозоравала на опасност која прети слободолубивим народима од тих идеологија. По најаду Немачке на Југославију и брзој окупацији земље, КПЈ је организовано радила на пружању оштора агресору, и поштом припремама за оружану борбу, а најад Немаца на ССРС био је преломни тренутак за оштчење борбе. О томе сведоче многи прогласи ЦК КПЈ и других низих органа Партије. Установчко руководство на подручју чачанског краја, Штаб Одреда, штабови башаљона, Окружни и срески комитети КПЈ обнародовали су више прогласа и саопштења којима су позивали народ на устанак, које Давидовић и Тимошијевић у својој публикацији нису ни поменули. Као да нису ни постојали! Да ли је то случајно?

Значајну улогу у време устанка својим саопштењима пружило је и Друштво српских писаца и уметника антифашиста. Они су у својим саопштењима и прогласима указивали на поубиство деловање окупатора и њихових сарадника, на неопходност вођења оружане борбе. Та саопштења имала су поштитивно дејство на установчке снаге. Друштво је деловало на чачанском подручју, али о активностима његових чланова Давидовић и Тимошијевић не пишу. Као да нису ни постојали!

Нису се у зборнику Давидовића и Тимошијевића нашла и многа докумената Команде месета у Чачку, која је, поред проблема

ма који су везани за оружану борбу йрошив окућајора, имала и много других активности у вези са живошом грађана: Јомоћ у исхрани и обнови домаћина које је окућајор појалио или разорио. Много се спарало о формирању и раду народних кухиња, за превивљавање избјеглица и сироптије, иначе много бројних. У овој публикацији нема ни Амбулантног дневника болнице у Гучи, који сведочи о раду ове здравствене установе Јаршизанском концролом. Тада дневник речиће сведочи да су се у овој болници лечили, не само Јаршизани, већ и чешници, па чак и заробљени немачки војници. Лечени су чешници овде и у време највећег сукоба који се водио између две супротстављене војне формације, што говори о хуманости Јаршизанској Јокреји.

Нема у објављеном Давидовићевом и Тимошијевићем зборнику многих докумената о Јаршизанским оружаним акцијама йрошив окућајора у чачанском крају у првим устанничким данима, у времену када чешници нису били сремни за оружану борбу. О овој Јаршизанској активности сведоче и многи немачки извештаји, као и извештаји Недићеве власти и других његових институција и установа. Нису Давидовић и Тимошијевић ова докумената објавили, изузев малог броја. Необјављивањем многих ових докумената, вероватно се желело да се Јаршизанска активност прикрије – како би се оба устанничка Јокреја довела у исту раван и да се не сазна које су устанничке формације приморале Јовлачење немачких јединица из више градова западне Србије.

Нису се Давидовић и Тимошијевић носилали да читаоцима понуде расправљива докумената о трагици – страдању припадника НОП-а по уништењу слободне Јершићије у децембру 1941. године. Они, само у глобалу, приказаше број тих жртава, без коментара или уобичајене осуде, што, иначе, чине када су у штапању, „комунистички злочини“. Нису се интересовали за њихове судбине и о начину њихових поубиљења. Није их интересовало како је Милан Звер секиром, коју је стапално носио за појасом, ликвидирао своје жртве. Нису хтели да знају како је усмерена млада учитељица Радојка Филиповић у Парменцу, или како је Ђарко Боришић тражио од Гвозденије Мићовић из Трбушана да сама донесе одлуку о томе која сина да јој спрељају, а коме да пошиље живош. Много је таквих случајева, који сведоче о трагици умирања, које су могли да нађу у казивањима превиљених, које су им била доспјућа.

Примећено је да је делимично вршена селекција докумената и ког Јошићевог „Збора“. Нису штамана нека докумената која у негативној конотацији приказују овај покрећ и неке личности овог покрећа, које се сада приказују.

Леђу селекцију докумената аутори су вршили ког одабирања мемоарске грађе. Узимали су изјаве и казивања особа које су им одговарале по свом политичком мишљењу. Много су се поуздали у сведочења Живоше Илића. Њему су посветили десет страница своје књиге (508–517). Да подсветимо чињаоце да су овом сведоку аутори поклонили своју пажњу у својој књизи „Заштамњена прошлост“. Његова казивања о злочинима комунистичке узимана су као валидна, која су поштрељивала оно што су аутори сами говорили. Он им је сведочио како су комунисти спроведом високог најона мучили затворенике, како су женама сијали сону киселину у вагину, о комунистичким логорима на Ђешнештом хоризонту у руднику Трейча, о жестоким борбама чећника на ослобођењу Чачка 1944. године, где су чећници заробили 1.526 Немаца, уз много других измишљаних. Иако смо на ове лажи и измишљане указали у нашој књизи „Заштамњена истина“, аутори његова казивања и даље сматрају поузданим, јер се њихова казивања подударају и на истој су разини.

На страници 505 „Осветљавања истине“ налази се сведочење Душана Драговића. Он казује да је поједином јуна 1941. године у Васовића бајрењаку у Грабу одржан збор грађана, које је организовао председник оштине Михаило Милинковић и да је на том збору проглашен проглас краља Петра Карађорђевића којим је поизван народ у борбу против окупатора. И ова казивања аутори узеши као валидна, иако нису заснована на чињеницама. Чињенице говоре другачије: Прво – Михаило Милинковић 1941. године није био председник грабске оштине, што се може видети из књиге аутора „Заштамњена прошлост“. Друго – ауторима је поизнато да је Дража Михаиловић тек крајем августаса усоставио везу са избегличком Владом, па, самим тим, и са краљем Петром II. До тада никакве везе између Михаиловића и краља нису постојале. Зна се и то да избегличка влада није била за то да се у Југославији диже устанак, ценећи да за такву борбу још не постоје услови. То значи да такав проглас није могао ни постојати, али да аутори прихваћаши као да је постојао, чиме се обманују чињаоци и чећнички покрећ приказује какав није био.

У претходовору књиџе аутори се критички осврнуше на јубликацију „Заштамњена истина“, која је уследила као реаговање на њихову претходну јубликацију „Заштамњена пропаганда“. Они не покушавају да оспоре, или да дају неки одговор на критичке констатације изнете у „Заштамњеној истини“, што се очекивало, јер тааквих примедби није могло ни бити. У недостатку тааквог реаговања они, покazuјући своју величину, диста надмено прогласише „Заштамњену истину“ „идеолошко – пропагандном брошуром“, уз додатак да је она сачкана од „застирашујуће идеолошке остирашћености и говора мржње која излази са дошово сваке странице ове брошуре“. Уз те констатације, они се обрушише на ауторе ове јубликације, покушавајући да их као људе деградирају, улазећи у њихову животну пропаганду. Нису хтели да Јолемишу о ономе што је изнето на страницама књиџе. Можда су очекивали да ће на њихова казивања као историчара све лажи које они износе бити одмах као таакве прихваћене. Нису покушали да објасне од куда на страницама у њиховим јубликацијама измишљају и лажи на које чишћалац може да се грозди, као што су приче о комунистичким злочинима; о подруму у којем је пронађено осамдесет лешева са одсеченим главама, а да не објаснише шта се десило касније са тим пронађеним лешевима, да ли неко узврди ко су ти побијени и где те лешеве покопаши они који су их пронашли. Ту су и приче о мучењима у комунистичким затворима: о мучењу са струјом високог напона, која не убија, већ само распрема нерве и тело, о женама којима је у вадину сипана сона киселина, а оне остала живе, или прича о комунистичким логорима на пешчарском хоризонту у руднику Трейча у Косовској Митровици, где затвореници по пет година нису видели светлост ни дана. Ту су и приче о чешничком херојству; када су на улицама Чачка октобра 1941. године водили уличне борбе са тенковима и где је било на стотине мртвих, као и приче о жестоким чешничким борбама на ослобођењу Чачка 1944. године, где су чешници заробили ништа мење него 1.526 Немаца, а да је НОВЈ убала у Чачак без борбе по немачком најушићају града. Не хтешоше да кажу да су јединице НОВЈ и јединице Црвене армије 1944. године 39 дана водиле жестоке борбе на линији фронта од Бреснице до Каблара, и да је на том фронту погинуло 542 борца НОВЈ и 464 борца Црвене армије.

Посебно су бедни и јадни њихови људаци дати у српскогима у смрћених у току другог свештског рата, који се најчешће

приказју као жртве комунистичара. Нису се посматрели да се на тим сависковима нађу особе уписане по два и три пута, са подацима да су их комунисти убили или на неки други начин ликвидирали, или да се на тим сависковима нађу особе које су умирале природном смрћу од једне до пет године извештењу о њиховом оглашењу мртвим.

Многа је тога написано на шта Давидовић и Тимотијевић нису желели да дaju свој одговор. Због тога човек мора да се запита да ли особе које нису идејно – политички осетрашћене, како себе желе да прикажу, могу да се служе оваквим лажима и измешљеним. Очишћено је да они не само да су идеолошко - политички осетрашћени, већ су набијени дубоком мржњом према КПЈ и НОП-у. Јер, без постојања такве осетрашћености и мржње у њиховим књигама не би се нашле такве измешљене и лажи.

Нужно је напоменути да југословенски НОП није био у локалном оквиру антифашистички, он је био значајни сегмент антифашистичке коалиције, коју су чиниле СССР, Велика Британија и САД-у коме су се нашле многе друге земље света. Читав свет је давао признање НОП-у Југославије. Југославија је по гординосу који је дала антифашистичком фронту постала угледан члан ОУН. Читав свет је тај добринос дубоко ценio. Нажалост, он је престао да се ценi у наћићеној Србији. Данас читав антифашистички свет слави дан победе над фашизмом, али Србија га не слави. За што? Србија га не слави, јер тима у водама идеологије која је била на страни против антифашистичке коалиције у току Другог светског рата. Говориши данас о чешницима, недићевцима, Љошићевцима у позитивном светлу је једна велика заблуда, јер су се ти покрећи у току Другог светског рата налазили на страни која је изгубила рат. Рат који је однео многе жртве међу слободарским народима.

Ради читалаца, а ради и аутора и њихове надмености, треба напоменути да је наша „идеолошка брошура“ на јавним промоцијама одржаним у Чачку, Гучи, Горњем Милановцу и Београду, на којима је учествовало десета грађана, међу којима је било историчара, доктора наука и академика, добила високуоцену, а такву оцену дају и грађани који се свакодневно обраћају ауторима у Оштинском одбору СУБНОР-а, који је издавач ове „брошуре“.

Ова „идеолошка брошура“ је штампана у тиражу од 1.500 примерака, готово је сва раздељена, па се размишља о штампа-

њу другог издања. Све то говори како је она оцењена од чишћалаца. Морамо да истакнемо и то да јој посебну вредност даје и то што су књижи финансирали грађани својим средствима, а не из буџета институција које грађани пуне порезима, како се објављују књиже Давидовића и Тимошијевића.

Завршавајући ове уводне најомене, постrebno је једном подвучи: У Србији су постојале две рашом суровостављене оружане и болићичке снаге. На једној су били партизански одреди, касније НОВЈ, које је предводила КПЈ. На другој стране сви други окућници око окунатора. То су снаге посредом Милана Недића, Млана Аћимовића, Димићија Љошића и Драже Михаиловића, изузев што одреди којима је руководио Дражко Михаиловић нису били у овој групацији до почетка новембра 1941. године, када су се са њима у поштуности ујединили. Било је ту и неких сукобљавања између равногорца и љошићеваца, али када је то требало, били су опет заједно у истом спроју проплив НОР-а. Према томе: јасно је да ту нема речи о грађанској рату, већ се ради о отвореној колаборацији и сарадњи са окунатором, где су сви окућници око окунатора водили борбу проплив партизанских одреда и јединица НОВЈ.

ОКУПАЦИЈА, ТЕРОР И ЗЛОЧИНИ ОКУПATORА

Давидовић и Тимошијевић, у својој публикацији, нису нашли за сходно да публикују документацију која говори о последицама окупације земље и мера које је окупашор предузимао проплив Србије и поробљеног народа. Занемарују и чињеницу да су свакаснија ратна збивања последица окупације.

Самом окупацијом разорена је Југославија. Делови њене територије су устујљени другим суседним државама. На територији бивше државе формирано је више националних држава, а делови Србије устујљени су другима. У Србији, окупашор формира владу, у којој су се нашли у највећем броју припадници профашистичких партија, који су се према окупашору ионашале, више него пријатељски.

Од дана извршене окупације земље окупашор је настојао да српски народ обесправи и економски осиромаши. Било је, очишћено да Срби треба да плаше неке своје „грехе“ из прошлости. У заробљеништво је отворано око 350.000 војника српске националности. Према Србији су од првих дана окупације предузимане драстичне мере, које до тада нису предузимане према другим окупираним државама. Окупациони услови живљења заостали су односе између различитих политичких странака и партија, које су тада посвојале. Стварани су повољни услови да се многе посвојеће пропливуречност решавају оружјем. Деобе су подгрејане. Приспалице Димићија Љошића, онда многи који су се прислонили политици Милана Недића и Милана Аћимовића, ставили су се у службу окупашора. Поспали су окупашору верни помагачи и извршиоци свих његових захтева, иако су они били уперени проплив свој народа. На другој страни формиран је НОП, којим је руководила КПЈ, коме су приспалили пашиоште, који нису прихватали услове ројствана и били сјремни за оружану борбу проплив окупашорских јединица.

Ту је и трећа формација, по предводништвом пуковника Драже Михаиловића, кога су касније почели називати „првим ге-

Спаљена кућа Вукића Милошевића у Ртарима
27. августа 1941. године

рилицом Европе“. Он од њивих дана оснивања ових војних формација, он међутим, није био за активну борбу проплив окупатора, образложући штај свој став да још није време за устанак и борбу, рачунајући да ће раш решити велике силе. Брзо ће се показати да он није био за борбу проплив окупатора, јер се касније удружио са њиховим јединицама и осналом окупаторским сарадницима у борби проплив НОП одреда са којима се немилосрдно тукao.

Комаданти немачких војних јединица својим наредбама, затовесним и саопштењима од њивих дана окупације осмишљавали су начине како да укроће српски народ, како ће му нанети што више зла и жртава. Њихове мере биле су драстичне: масовна стрељања, вешања, баљење домаћина и чишавих села, рушење кућа и чишавих насеља и градова. У сировоћењу тих бруталних мера имали су јуцу подршку вазалске владе Милана Недића, војних јединица које су биле под његовом командом и јединица којима су командовали Димићије Љотић и неки други квислинзи, при крају устаничке године и јединице Драже Михаиловића.

Иако су се те наредбе виших немачких команда односиле на чишаву Србију, оне су масовно примењиване на чачанском подручју, где су снаде које су давале оштар окупацији биле веома јаке. Овде су вршене масовне одмазде: стрељање родолуба на стадиону фудбалског клуба „Борац“ од жандарма, под концролом немачких јединица, извршено је међу првим у Србији. Ређали су се

злочини, један за другим: Венац у Лиси, Савинац, Крушик (Ваљево), Доња Трећа, Рошићи, Трбушани, Војнотехнички звог у Чачку... На свим штим спрашиштима убијали су родољубе немачки војници, али и њихови верни сарадници. Све је то вршено по основу наредби и заповести окупашорских команда. Та окупашорска документија Давидовић и Тимошијевић не помињу, као да нису ни постоејала и да ог њих није било никаквих последица. Поред жртава, применом ових наредби, разорена су много домаћинства, а Горњи Милановац је претворен у рушевине и згариште.

У локалним оквирима војне окупашорске власти ог првих дана окупације издале су много наредбе, заповести, саопштења и упутстви, по којима је тражено поизношење народа. Као прва уследила је наредба о прегађају оружја, муниције и друге војне опреме, затим поизив да сви запослени морају да се врате у производњу а носиоци власти, полиција и судство да осстану на својим радним местима. Уследио је захтев да се обавезно поздрављају припадници немачке војне силе, да их становништво не гледа са тржњом и да се према њима охоло не понаша. Уследила је и забрана окупљања грађана у групе веће од три лица, и да се забране шетња корзоом у Чачку; ту су и забране одржавања зборова и сличних окупљања, слушање страних радио-станица... Много ог ових наредби су саопштаване плакатима или неким другим писменим обавештењима, а често су на улицама ог стране добошара објављивана.

**Окупатор је Горњи Милановац претворио у згариште
октобра 1941. године**

Имајући ово све у виду, с обзиром на ћешке ђоследице које су оснале применом ових наредби и зајовести на чачанском подручју, нужно једа се макар један број тих докумената објави – како би читаоци били упознати колико су мере биле драстичне. Њиховим необјављивањем у зборнику Давидовића и Тимошијевића изостао је приказ најшегих злочина који су извршени у јесен 1941. године најприметнијим присталицама НОП-а и на многим непујним грађанима.

Ми их, ево, износимо.

ОДРЕДБЕ О ИЗВРШЕЊУ ПРИМИРИЈА ИЗМЕЂУ НЕМАЧКЕ И ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ОРУЖАНЕ СИЛЕ, 17. АПРИЛ 1941.

1. Начелне одредбе:

Потписивањем уговора о примирју Југословенска оружана сила има да капитулира безусловно и одводи се у ратно заробљењиштво. Команданти јединица јавиће се у том циљу код најближих немачких официра.

2. Организација евакуације заробљеника:

Трупе се имају прикупити по јединицама тамо где се налазе. Док се не изврши предаја, југословенски официри одговорни су у пуном смислу за дисциплину и ред и зато остају код својих јединица.

Према војницима, који се после закљученог примирја и извршеног прикупљања удаље из својих јединица, примениће се смртна казна.

3. Предаја оружја и целокупног ратног материјала (Одредбе о ратном материјалу види у појединачном прилогу):

Оружје и ратни материјал остају начелно код односних јединица. Ове ће га предати тек када то буде наређено од одређених органа немачке оружане силе.

* * *

....13. Предаја копнених и обалских утврђења:

Сва копнена и обалска утврђења имају се предати са оружјем, муницијом, материјалом и плановима, као и постројењима сваке врсте.

...14. Одметништво:

Војним лицима је забрањено да напусте земљу. Ко буде учествовао у борби против сила Осовине, са њим ће се поступити као са фантицирером...

15. Југословенска морнарица:

Ратна морнарица остаје у својим лукама. Минска и обалска запречавања имају се назначити. Одбрамбена постројења ратне морнарице имају се предати. Излажење трговачких бродова је забрањено. Бродови, који се налазе у вожњи имају се позвати на траг у југословенске или луке сила Осовине. Брод носач авиона „Змај“ има се предати.

16. Забрана полетања ваздухоплова:

Ваздухопловима је забрањено полетање. Свако полетање сматрат ће се као непријатељски акт.

17. Сва уређења и постројења војне силе и привреде, урачу навши и саобраћајна средства, имају се предати неоштећена.

Потписано 17. априла 1941 г. у 21 час

По заповести Врховног команданта немачке војске:

Арм. Ђенерала фон Вајхс, с.р.

По заповести Југословенске оружане силе:

Ал. Џинцар-Марковић, с.р. Ђенерал Радивој Јанковић, с.р.

[Фердо Чулиновић, *Документи о Југославији*, Загреб, 1968, 374–6]

**НАРЕДБА ВОЈНО УПРАВНОГ КОМАНДАНТА У СРБИЈИ
О ПОЛИЦИЈСКОЈ ВЛАСТИ КОМАНДАНАТА МЕСТА
И КАЗНАМА КОЈЕ ЋЕ ИЗРИЦАТИ СТАНОВНИШТВУ
ОКУПИРАНЕ СРБИЈЕ ЗА РАЗНЕ ВРСТЕ ПРЕСТУПА,
АПРИЛ 1941.**

На основу додељених ми овлашћења од стране Вође и Врховног команданта наређујем следеће:

1. Уколико дело кажњиво по немачком праву има да буде пресуђено од војних судова, на њега ће бити примењено немачко кривично право. Војни судови могу да суде кажњива дела која су извршена пре уласка немачких трупа. Гоњење није обавезно. Приликом суђења дела која су извршили малолетници могу немачки судови казну која прети да досуде независно од година старости злочинца ако се он по своме развоју може сматрати старијим од осамнаест година.

2. Смрћу ће бити кажњен свако који у запоседнutoј области предузме дела насиља или саботаже ма које врсте против немачке војске и њених припадника или постројења.

3. Ко обустави посао у намери да оштети интересе немачке посаде, ко искључује са посла послопримце или ко врши друге обуставе рада, односно прекид пословања – биће кажњен.

4. Скупљање на улици, произвођење и делење летака, приређивање јавних скупова и поворки као и учествовања у њима забрањено је и биће кажњиво.

5. Противнемачке манифестације сваке врсте, нарочито непријатељске и увредљиве изјаве забрањене су и биће кажњене.

6. Ко у новинама или часописима објављује вести које могу бити од штете Немачком Рајху, или чије је објављивање забрањено од стране немачке окупационе војске биће кажњен.

7. Ко ненемачке радио-станице јавно или у некоме скупу слуша, односно за то даје прилике, биће кажњен. Изузетак од тога чине ненемачке станице које окупациона војска јавно објавом допусти.

8. Ко радио вести, непријатељске према Немачкој или остале вести против Немачке шири – биће кажњен.

9. Кажњаваће се сваки недопуштен однос са ратним или цивилним заробљеницима који се налазе под стражом немачких власти или чиновника.

Војни заповедник Србије

[*Зборник, НОР-а*, том XII, књ. 1, 98–99), АВНОЈ Југославије, 1983, стр. 21–22]

ЗАПОВЕСТ КОМАНДАНТА II НЕМАЧКЕ АРМИЈЕ ОД 28. IV 1941. ГОДИНЕ

Место Армиског штаба, 28 IV 1941

Командант 2 армије

ЗАПОВЕСТ!

Повећање броја подмуклих препада на немачке војнике изискује најоштрије пртумере. Само брза и безобзирна акција обезбедиће одржавање мира и сигурности, спречиће формирање банди.

1. Из једне дивизије био је упућен одред ка једном српском селу са циљем да се изврши разоружање. Командант одреда је са другим једним официром и једним наредником изјахао напред и при томе је био нападнут од једне комитске банде (у српским униформама), па је убијен, а његови пратиоци су тешко рањени. Овај случај доводи до ових закључака:

а) На целокупном српском простору после закључења примирја нема више ни једног српског војника који има право да носи оружје.

б) Ко се и поред тога пронађе у српској униформи под оружјем, ставља се ван граница међународног права и има одмах да се стреља.

ц) Појави ли се у једној области нека наоружана банда треба стрељати и мушкарце способне за оружје, који су ухваћени у близини банде, уколико се не може са сигурношћу одмах установити да они нису били у вези са бандом.

д) Сви стрељани има да се обесе, а њихове лешеве оставити да висе.

е) Погрешно је узимати таоце после неког препада, и ово ни у ком случају не долази у обзир. Поступити треба само по тачкама а) – д).

2. Да би се трупа сачувала од таквих подмуклих препада наређујем:

а) У још несмиреним областима не кретати се без осигурања, нарочито бочног.

б) Приликом становаша по таквим областима треба предузети мере ратног обезбеђења.

ц) У дивизијским подручјима применити мот. одељења (коришћење моторизованих колона) која ће у свако време бити спремна и која ће се моћи употребити за спровођење мера сигурности и одмазде.

д) У угроженим местима истаћи објаве, којима ће се становништву скренути пажња на тешке последице у случају напада (објаве се шаљу одвојено).

е) У угроженим местима, које су поселе трупе, одмах узети таоце (из свих друштвених слојева), које треба после напада стрељати и обесити. Ову меру одмах објавити у тим насељеним местима.

3. Господа команданти дивизија ће при препадима на трупе подробно испитати, да ли притом постоји лична кривица дотичног трупног команданта због његових поступака.

У дивизијским извештајима о извршеним препадима увек и одмах извештавати да су, и како су извршене безобзирне мере одмазде због препада.

Frhr1 v. WEICHS s. r.

[*Зборник НОР-а* том I, књ. 1, стр. 329 – 330]

**ДОПУНСКА ЗАПОВЕСТ ШТАБА XI АРМИЈСКОГ КОРПУСА
ОД 29 IV 1941 ГОД.**

Штаб XI армиског корпуса
Іп/Іа

Место Корпусног штаба, 29 IV 1941

1. Предњу заповест неодложно саопштити трупи.
2. Моја наређења из тачке 2 корпусне заповести бр. 9 (штаб XI арм. корпуса Ја бр. 606/41 пов. Од 27. IV 1941) допуњујем, сходно предњој заповести, овако:

а) Наређење за стрељање талаца на простору неког препада може издати само официр на положају команданта баталјона (дивизиона) и вишем.

Буде ли јединица непосредно нападнута у насељеном месту побуњеничке области, из којег су узети таоци, тад се стрељање може извршити по наређењу најстаријег присутног официра, с тим да се одмах поднесе извештај.

Начелно о стрељању талаца саставити кратак записник који има да садржи:

- аа) чињенично стање;
- бб) имена талаца;
- сц) извршење стрељања.

б) Куће и насеља, из којих се пуцало, има да се запале.

C.

Командујући генерал

[*Зборник НОР-а*, том I, књига 1, стр. 331]

B
v. KOTZFLEISCH s.r.

НАРЕДБЕ

Тих јулских дана су као и у ондашњим зградама сеоских ошићина, биле видно излеђене наредбе немачког војног команданта за Србију, генерала Шредера, у којима је шај злочинац доштовао увек прешио смртном казном:

Смрћу или робијом не испод три године биће кажњен ко намерно:

1.– за рат важне залихе или постројења сваке врсте, нарочито плинска, водена или електрична постројења, бране, железничка, телеграфска и светлосна постројења уклони или уништи,

2.– помаже на заузетој територији војна лица која нису немачка,

3.– на штету немачке војне силе и Рајха преноси вести лицима или властима изван заузете територије,

4.– приређује противнемачке скупове или на њима учествује,

5.– у намери да шкоди интересима немачке војне силе или Рајха обуставља посао, одвраћа раднике или друге позива да престану са радом или да га напусте...

[„Пожеџа“, стр. 46]

ИЗ НАРЕВЕЊА ДР ТУРНЕРА МИЛАНУ АЋИМОВИЋУ ОД 22. ЈУНА 1941. ГОДИНЕ

На основу последњих ратних догађаја, молим да се одмах изврши, према ранијем споразуму са Вама, хапшење свих водећих комуниста... Истовремено постарајте се да се још током ове ноћи похапсе сви борци црвене Шпаније...

Ради лакшег извршења ових задатака, постараћу се да се из ратног плена одмах стави на располагање српској полицији потребно оружје. Истовремено о овим мерама биће обавештене и немачке трупе с молбом да, у случају потребе, помогну око извршења задатака полиције.

На крају желим да Вам скренем нарочиту пажњу на вароши: Ниш, Крагујевац, Ужице, Чачак и руднике: Ртањ, Трепча и Бор.

Умољава се извештај о извршењу.

[Зборник НОР-а, том I, књ. 1. стр. 341–342]

За Војног заповедника Србије
Начелник управног штаба
ТУРНЕР, с. р. државни саветник

ЗА ЈЕДНОГ УБИЈЕНОГ НЕМАЧКОГ ВОЈНИКА – 100 СРБА

Стални најади на немачке јединице, крајња несигурносћ на комуникацијама, све чешће и масовније побегије немачких војника, присилиле су немачку Врховну команду да употреби много веће снаге у Србији. Хитлер је сменио дошадашњег командујућег генерала у Србији и на његово место, средином септембра, довео из Грчке генерала Франца Бемеа, са његовим штабом 18. армијског корпуса. Из Француске је требају у Србију 342. дивизију, а из Грчке један ојачани пук, нешто касније, 113. дивизију са Источног фронта. Хитлер је, преко генерала Кајтела, издао злочиначу наредбу која представља прави геноцид – да се у Србији, за једног побегнуло Немца, убију 100, а за рањеног 50 комуниста! У наређењу од 16. септембра ствоји записано:

„1. Стављам у дужност заповеднику оружане силе на Југоистоку генералу – фелдмаршалу Листу да угуши устанички покрет у простору Југоистока...

2. врховна команда војске упутиће на српску територију, сем даљих посадних трупа (исто тако и у Хрватску), најпре једну пешадијску дивизију, окlopне жел. возове и трофејне тенкове, а извршиће припреме за довођење, у случају потребе, још једне дивизије чим таква једна буде слободна на Источном фронту...“⁶⁸

Начелник штаба Врховне комande, фелдмаршал Кајтел, истој дана је разрадио Хитлерову наредбу и, сем оссталог, наредио:
„... Досадашње мере предузете на субијању тог опште комунистичког покрета показале су се недовољним.

Вођа је сада наредио да треба свуда применити најштрије мере, како би се покрет угушио у најкраћем року...

[Зборник НОР-а, том 1, књ. 1. стр. 427–428]

НАРЕДБА НА ЧЕЛНИКА ШТАБА НЕМАЧКЕ ВРХОВНЕ КОМАНДЕ ОД 16 IX 1941. ГОДИНЕ

Начелник штаба
Врховне команде
(Бр. 888/41 г. Кдос)
WFST/Одељ. Л. (IV Qu)
Бр. 002060/41 г. Кдос

Главни стан Вође, 16 IX [19]41

Комунистички устанички покрет у окупираним областима.

1. Од почетка похода против Совјетске Русије избило је 5 комунистичких устаничких покрета. Облици покрета развијају се почев од пропагандистичких мера и напада на појединачне припаднике немачке оружане сile, па све до отвореног устанка и широко развијеног партизанског рата.

Утврђено је да је у питању један масовни покрет јединствено руковођен из Москве; овоме треба приписати одговорност за назив беззначајне инциденте у областима досада иначе мирним.

С обзиром на многобројне политичке и економске затегнутости у окупираним крајевима треба водити рачуна о томе да националистички и остали кругови искоришћавају ову прилику да би, прикључив се комунистичком устнаку, изазвали тешкоће немачким окупационим снагама.

На тај начин настаје **све већа опасност за немачко вођење рата**, која се за сада испољава у облику опште несигурности по посадне трупе и која је већ довела до тога да су се морале одвајати снаге против главних жаришта устанка.

2. Досадашње мере предузете за сузбијање тог општег комунистичког устаничког покрета показале су се недовољним.

Вођа је сада наредио да треба свуда применити најоштрије мере, како би се покрет угушио у најкраћем року.

Само на тај начин, који се увек успешно примењивао у историји подизања моћи великих народа, може се понова успоставити мир.

3. При том се има поступити према овим смерницама:

а) **Сваки акт** уперен против немачке окупационе војне сile, без обзира на ближе околности појединачних случајева, мора се свести на то да је комунистичког порекла.

б) Да би се немири угущили у зачетку, морају се при првој појави без одлагања применити најоштрије мере, да се на тај начин силом спроведе ауторитет окупационе сile и спречи даље ширење. При томе имати у виду да један човечји живот у дотичним земљама често не вреди ништа и да се застрашујуће дејство може постићи само необичном свирепошћу. **Као одмазда за живот једног немачког војника мора се у тим случајевима узети као опште правило, да одговара смртна казна 50 – 100 комуниста.** Начин извршења смртне казне мора још појачати застрашујући ефекат.

Обрнут поступак, тј. задовољити се у почетку сразмерно благим казнама и претњама са пооштреним мерама у циљу застрашивања, – не одговара горњим начелима и стога не примењивати га.

ц)...

д) **Домаће оружане снаге** начелно се неће моћи употребити при спровођењу оваквих насиљних мера. Њихово ојачавање повећава опасност за сопствене трупе, те од тога одустати.

Насупрот овоме могу се обилно додељивати премије и награде, да би се на подесан начин обезбедила помоћ од стране становништва.

е)...

4. ...

За тачност извода
Fantmueller s.r.
Генералштабни капетан

KEITEL s.r.

[Зборник НОР-а, том I, књ. 1. стр. 431–432]

Пре свега ради се о томе да се у српској областима осигурају саобраћајне линије и објекти важни за немачку ратну привреду...

За све време спровођења ових задатака, стављају се све војне јединице, које се налазе у крајевима устанка и оне које ће се најчешће довести, посреду команду командујућег генерала XVIII армијског корпуса, генерала Ђешадије Бемеа. Једино он има извршину власт у крајевима устанка, у духу уштеде заједника оружане силе на Југословију...

Начелник штаба Врховне команде немачке оружане силе генерал – фелдмаршал Кајтел је, разрађујући Хитлерову наредбу, у свом уштедију од 16. септембра рекао и ово:

Досадашње мере предузете за сузбијање тог општег комунистичког устаничког покрета показале су се недовољним.

Вођа је сада наредио да треба свуда применити најштрије мере, како би се покрет угушио у најкраћем року...

[Чачански одред, стр. 143]

Овим уштедом регулисан је поступак и понашање немачке окупационе оружане силе према становништву:

Након свега, опуномоћени немачки командујући генерал у Србији Беме ћешао је у акцију. Он се већ 25. септембра 1941. обрашио наређењем својим јединицама, у коме се, поред оссталог, каже:

Србија је у марту ове године срамно погазила уговор о пријатељству с Немачком да би с леђа напала немачке трупе које су се прикупљале против Грчке.

Као олуја прохујала је земљом немачка одмазда.

Ми смо се са свим својим снагама морали окренути новим крупнијим циљевима (тј. агресији на СССР – прим. аутора).

То је био за Србију знак за нов устанак (очигледно се мисли да су први устанак представљале демонстрације од 27. марта – прим. аутора), (у) коме су као жртве пале већ стотине немачких војника.

Ако овде не поступимо свим средствима и с највећом безобзирношћу, наши ће се губици пењати до неизмерности.

Ваш је задатак да прокрстарите земљом, у којој се 1914. (године) потоцима лила немачка крв услед подмукlostи Срба, мушкараца и жена.

Ви сте осветници тих мртвих.

За целу Србију има се створити застрашујући пример, који мора најтеже погодити целокупно становништво.

Сваки који благо поступа, греши о животе својих другова. Он ће бити позван на одговорност, без обзира на личност, и стављен под ратни суд.

[„Чачански одред“, стр. 143]

НАРЕЂЕЊЕ ГЕНЕРАЛА БОЕХМЕ-А ОД 10. X 1941.

Опуномоћени командујући генерал у Србији

III Шеф војне управе/Qu
Бр. 2848/41 пов.

Место становља, 10. X 1941

Предмет: Угушивање комунистичког устаничког покрета.

Допуне опуномоћеног командујућег генерала у Србији уз наређења начелника штаба Врховне команде оружане силе WEST/Odelj. L IV/ÖU), br. 002060/41 g. Kdos od 16 IX 41.

1. У Србији је, услед „балканског менталитета“ и великих размера комунистичких и национално камуфлираних устанич-

ких покрета, потребно извршавати наређење Врховне команде оружане силе с највећом строгошћу. Брзо и безобзирно угушивање српског устанка претставља допринос немачкој коначној победи, што се не сме потцењивати.

2. Муњевитим акцијама треба у свим гарнизонима у Србији најхитније притворити као таоце све комунисте, све мушкире на које пада сумња, све Јевреје и известан број националистичких или демократски настројених становника. Таоцима и народу треба предочити да ће у случају напада на немачке војнике или „фолксдојчере“ таоци бити стрељани.

Виша команда LXV и шеф војне управе (за Београд и Банат) извештаваће о броју талаца сваког 10-ог, 20-ог и последњег дана у месецу (први пут 20 X).

3. Буде ли губитака међу немачким војницима или „фолксдојчерима“, територијално надлежни команданти све до команданта пука закључно, наредиће одмах стрељање противника према следећим стопама:

- а) За сваког убијеног немачког војника или „фолксдојчера“ (мушкира, жену или дете) 100 заробљеника или талаца;
- б) За сваког рањеног немачког војника или „фолксдојчера“ 50 заробљеника или талаца.

Стрељање ће извршити трупе.

По могућству треба за стрељање узети јединицу која је имала губитке.

Код сваког појединог случаја претрпљених губитака, у дневним извештајима посебно назначити да ли је и у коме обиму извршена одмазда, или кад ће се извршити.

4. Приликом закопавања стрељаних треба пазити да се тамо не стварају српска светишта (ходочашћа).

Стављање крстова на гробове, украшавање истих итд. треба спречити. Зато треба сахрањивања вршити намерно на усамљеним местима.

5. Комунисте које заробе трупе у борби треба начелно, у циљу застрашивања, на лицу места обесити или стрељати.

6. Насељена места која се морају заузимати борбом треба спалити, исто важи и за куће из које се пуцало на трупе.

ВОНМЕ с.р.
Генерал пешадије

[Зборник НОР-а, том, 1, књ. 1. стр. 502–503]

ВЛАСТ У СЛУЖБИ ОКУПATORА

Окупацарске јединице имале су свеобухваћну помоћ и подршку у борби против партизанских одреда од владе Милана Недића и свих других структура – државних, полицијских, судских. Председник владе Милан Недић, одмах по доласку на њено чело 31. августа 1941. године донео је низ наредби и упутствава у којима је каналисао борбу против комуниста, или „комунистичких банди“, како их је називао. У тој борби за уништење комуниста и целог партизанског покрета примењивао је најграђничније мере. Биле су то исте оне мере које је против овог покрета водила окупацарска војна сила. У тој прљавој борби, поред низ мера за уништење припадника овог покрета, добро су илађене и нађрађиване убице, и они други који би пријавили или открили неког од комуниста или, так, припадника партизанског покрета. Као приоритет је свим задацима Недићеве владе био је исти као окупацара – уништити комунисте и њихов покрет. Та борба била је спроведена координирана са немачким командама.

Наредбе и упутства која је издавао Милан Недић примењиване су на читавом подручју Србије, па и на чачанском. Због тога се оне не могу искључити као неважне. Оне су имале велики утицај на многе догађаје за које читаоци грађе у зборнику, Давидовића и Тимошијевића не могу сазнати, па се ошуда ствара крича слика о многим збивањима. О тој сарадњи сведоче и многа друга документа Окружног и српских начелстава.

Српски квислинзи, на челу са Аћимовићем, Недићем и Ђошићем, залађали су се за вазални положај Србије и српског народа према Хитлеровом „новом порешку“ верујући у победу Трећег Рајха. Наступали су демагошком јаролом да је мир услов за останак и да Немци нису непријатељи српског народа. Истујали су против југословенску, комунизма, Совјетске Русије и заједничких демократских држава. Позивали су народ на уништење

народноослободилачких снага и ширили илузије о некој срећној држави, коју ће они створити уз помоћ Рајха, занемарујући, при том, чињеницу што су свудзе око њих ницала гробља која су стварале злочиначке банде ових њихових помоћера, којима су они верно служили.

Доносимо неколико њихових говора, из којих се може видети за шта су се они залагали и какву су верносћ показивали према својим господарима, као и колико су бриге поклањали српском народу у чије име су наступали.

ИЗЈАВА МИЛНА АЋИМОВИЋА, КОМЕСАРА ЗА ЦИВИЛНУ УПРАВУ СРБИЈЕ, БЕОГРАД, Мај 1941.

Одлуком заповедника у Србији успостављена је цивилна управа у нашој земљи и нама је поверено да водимо поједине струке државне управе, у циљу очувања мира и реда и што брже обнове привредног живота у земљи...

Прихватили смо се тога тешкога задатака, у циљу да у овом судбоносном времену помогнемо нашем народу и олакшамо његов положај.

Верујемо, да ће цео наш народ одобрити нашу одлуку, јер он је био за искрену и лојалну сарадњу са својим великим суседом, немачким народом, са којим је био у пријатељству и вазда одржавао присне привредне и културне везе. Што је наш народ доведен сада у овај положај према немачком Рајху, то је била жеља немачког Рајха, који је увек истицао пријатељске намере према нашој отаџбини, нити је пак то кривица нашега народа, него је кривица неколицине његових управљача, који су га увели у рат без потребе и против његових интереса...

[*Ново време*, бр. 1. од 16. маја 1941]

ГОВОР МИЛАНА НЕДИЋА ПРИЛИКОМ ДОБИЈАЊА ИНВЕСТИТУРЕ, 29. АВГУСТ 1941.

Господине војни заповедниче,

Прихватајући пуномоћје, које сте ми изволели издати, ја желим на првом месту да Вам се захвалим у име српског народа и у своје име, што сте омогућили да српски народ добије своју владу, која ће аутономно водити његове послове и бринути се о његовој судбини.

Захваљујем Вам и на овде исказаном тачном опажању, да српски народ нема и неће да има ничег заједничког са комунистичким изгребницима, који – подстрекивани страном пропагандом – убијају и пљачкају и сам српски народ једино у циљу, да у земљи створе неред и тиме угрозе живот невиног становништва и најбитније интересе народа.

Представљајући Вам овом приликом своје сараднике молим Вас, господине војни заповедниче, да верујете у моју и мојих сарадника одлучну волју, да пресечемо стварање анахије у земљи и обезбедимо јој у пуној мери мир, ред и сигурност.

У оквиру нових могућности, које нам пружате да аутономно водимо послове српског народа, заложићемо се да будућност српског народа изграђујемо у лојалој и пријатељској сарадњи са Немачких Рајхом, као и са његовим представницима у Србији, верујући да ће немачки народ правилно схватити и оценити неминовне потребе српског народа.

Надамо се да ћемо у најкраћем року, спроводећи потребне реформе и организујући српске оружане снаге, сопственим средствима загарантовати ред и мир у земљи и на тај начин омогућити повлачење немачких трупа које ће се посветити својим сопственим задацима. Српски народ неће заборавити да се немачки војник, и ако победилац, по свршеним ратним операцијама, никоме није светио и коректно се понашао према српском народу...

ГОВОР МИЛАНА НЕДИЋА, 2. СЕПТЕМБАР 1941.

... Да врати земљу дисциплинованом националном раду, влада ће увести обавезну службу рада, под руковођењем посебног министарства рада. Ова служба има у исто време да буде велика школа националне дисциплине рада за заједницу.

Када поврати мир и обезбеди ред, влада ће се посветити даљем привредном и социјалном изграђивању Србије, и на тај начин властитом језгром српског народа за његово јединствено и слободно учешће у будућем мирном изграђивању Нове Европе, заједничке домовине, која има да пружи сваком народу широке могућности за слободан развој његових снага на добро целине.

Српски је народ свестан да је судбински повезан за народе Европе и он је у овом рату умео да оцени витешко држање немачког војника. На његово пријатељство он ће одговорити својим пријатељством. Само то одговара витешком карактеру српског народа. И уколико пре он буде властитим снагама савладао рушилачке елементе у својој средини, утолико ће се пре немачка војска посветити властитим задацима.

Велики Немачки Рајх, иако победник у рату, неће да буде непријатељ српског народа. Он нам је данас повратио право на употребу народних знамења: Грба и Заставе; верујемо дубоко да ће сутра имати пуно разумевање за животне потребе српског народа.

Влада неће ни једног тренутка заборавити на те потребе. У томе погледу, као и у погледу заробљеника, избеглица и у погледу унутрашње управе, влада је самим преузимањем своје дужности обезбедила побољшање услова који ће постепено доћи до изражaja.

Она стога мора захвалити, у име своје и нашег народа, Великом Немачком Рајху и његовим претставницима у Србији на великој политичкој увиђавности којом правилно оцењују дух и потребе српског народа.

Одајемо јавно признање и хвалу досадашњој управи комесара, који су се заложили, несебично и патриотски, у најтежим часовима нашега народа после катастрофе од шестог априла, те ублажили преполеме невоље, јад и чемер обезглављеног српског народа. Стварање српске владе је видан напредак у постепеном повраћању српског народа самом себи. Она је добила широка овлашћења. За њу и цео српски народ то значи не само већа права, већ и веће дужности према самом себи. Да их до краја испунимо, то је наш свети задатак и наш спас.

[*Говори генерала Милана Недића*, стр. 18–19]

ГОВОРИ МИЛАНА НЕДИЋА, ДЕЦЕМБРА 1941.

... Чујте ме сад: Морамо учинити све да убудуће у нашој „Великој Србији“ буде крова, хлеба и рада за све добре и честите Србе. Онда ће нам она бити опет и мила и драга и светла и једина. Опет ћемо се око ње једине прикупити и неће је никаква бура моћи да поруши, збрише и упропасти као данас.

Срби,

Хајдете са мном, будућност је наша. Појављује се сунце на хоризонту, ако је још зубато, ипак је сунце. Лажу вас доушници, који вам стално шапуђу како су нам Немци највећи непријатељи и како хоће да нас истребе, раселе и упропасте. Ви не знate историју, али ја вам велим да је њихов осећај правичности врло близак нашем. Треба само да покажемо сву своју добру вољу и готовост у погледу завођења реда и рада на нашој обнови. Уверен сам да тада велики немачки Рајх неће нам ускратити могућност да и ми дамо свој прилог новом европском поретку. Немачка није била наш непријатељ. Она то није ни данас, и зависи од нас да не буде ни сутра.

Драга браћо и сестре, Срби и Српкиње,

Поклоните ми и надаље веру, да вас Влада народног спаса поведе српским националним путем са кога нећете моћи никада више скренути и пропасти. Тај је пут историјски, народни пут, којим су Срби вековима ишли, прав, широк, већ уравњен толиким српским поколењима. Ваистину вам кажем: само тај пут води вас данас срећи, лепшој будућности и вечитом животу Србадије.

[Говори генерала Милана Недића, стр. 54–55]

ДОЛАЗАК ОКУПATORA У ЧАЧАК

Немци су у Чачак ушли на следећи начин:

У четвртак, 17. априла 1941. године, изјутра око 8 часова, председник чачанске општине адвокат Миодраг Васић написао је наредбу грађанима Чачка, којом обавештава да је потписана капитулација... Позива грађане на лојалност према Немцима и наређује да се остане код својих кућа као и да се не праве никакви нереди. Истовремено је позвао становништво да дође на трг ради

дочека Немаца истог дана у 10 часова. Ова наредба је објављена преко добошара. У 10 часова истог дана у Чачак су дошли, на мотоциклу са приколицом, један немачки подофицир и један војник. Овог подофицира је на тргу дочекао један мајор БЈВ у свечаној униформи са белим рукавицама, наоружан пиштољем, и извршио предају града у име Југословенске војске. Мотоциклиста и подофицир су у Чачак дошли из правца Краљева, а затим су се вратили назад. Након краћег времена, у град су, из правца Крагујевца, дошла једна блиндирана немачка кола, у којима се налазио један официр са три војника... И овог официра дочекао је исти мајор, заједно са командиром жандармерије Џидићем и председником општине Васићем. Ова група Немаца задржала се кратко време и истог дана се вратила натrag. Сутрадан су у Чачак стигле јединице у величини једног ојачаног пука разних рода војске. Ове јединице су биле смештене у обе бивше касарне, затим у зградама Гимназије, Соколског дома, Основне школе у Џиганмали, Дому железничара и у згрди у којој се сада налази биоскоп „Сутјеска“. Немци су одмах образовали крајскомандантuru (окружна команда) и сместили је у зграду Хипотекарне банке. Њен први командант био је капетан Гуделиус, а његов заменик потпоручник фон Штум...

[Чачански одреg, стр. 40]

НАРЕЂЕЊЕ КОМАНДАНТА НЕДИЋЕВЕ ЖАНДАРМЕРИЈЕ ОД 7 IX 1941 ГОД.

Дунавски жандармериски пук
Пов. Ј.В.Бр. 108
10. септембар 1941 г.
Београд

Организација службе за сузбијање
комунистичке акције.

КОМАНДИРУ..... ЖАНДАРМЕРИСКЕ ЧЕТЕ

Командант жандармерије са IV Пов. Ј.В. Бр. 194 од 7 септембра 1941 г. доствио је следеће наређење:

„Комунистичко-бандитска разбојничка акција на територији Србије, а нарочито у њеним северо-западним крајевима, по-

јачава се у толикој мери да је јавна безбедност у тим крајевима постала јако угрожена. Нападаји на државна надлежштва као жандармеријске станице, срезове, пореске управе, општине, па затим приватне својине, убиства невиних грађана, свакодневне су појаве. Овом злу мора се stati на пут како у интересу садашњица српског народа тако још више у интересу његове будућности.

Досадашња акција наше жандармерије на сузбијању ове комунистичке бандитске акције није дала задовољавајуће резултате. Разлога томе има више, а главни су: недовољно наоружање жандарма и слабо материјално стање. Влада армиског генерала г. Недића решила је да најодлучније и енергично стане на пут разорној акцији деструктивних елемената и поврати у земљи ред и мир. Да би постигла овај циљ употребиће се најрадикалнија средства. Организоваће се војне јединице потребне јачине, које ће са жандармеријом и патриотским организацијама приступити чишћењу угрожене територије. На снагу се ставља ратно војно законодавство.

Због тога је баш данас неопходна потреба да се гг. официри, подофицири, жандарми, и свако ко осећа љубав за свој народ, ангажују у овом раду до крајњих граница како физички тако и духовно...

Према прикупљеним подацима о стању на терену, које ће команданти одреда добити од управних власти и жандармеријских старешина на терену, предузети следеће:

1.– Од управних власти затражити потпуно сигурне и одважне људе, којима ставити у дужност да као преговарачи дођу у додир са људима који се налазе у шуми са бандама и да их позову на повратак кући, односно предају властима. Ови преговарачи могу обећати свима онима који се желе повратити кући да им се неће ништа десити ако до сада нису учинили ни једно теже кривично дело.

Оне који се предају, а да не би били изложени нападима бандита и комуниста, прикупити на једно место и осигурати их.

2.– Све старешине да развијају што јачу обавештајну службу у циљу сазнавања логора, бивака и кретања банди. У том циљу могу команданти одреда и водници (вође потерних одељења) исплаћивати награде овим лицима од 500 динара. Кад се сазна за место боравка банде, смишљено концентрацијом људства напасти банду и уништити. Приближавање логорима вршити у највећој тајности, а напад извршити у саму зору.

3.– У случају сазнања за кретање банде, одмах извршити концентрацију људства пребацивањем камионима, и настојати да што пре дође у додир са бандом ради ступања у борбу и њеног уништења.

4.– У борбама са бандитима има се ухапсити сваки онај који се преда и групно камионима или аутомобилима, пребацити за Београд.

5.– У току ноћи постављати заседе на местима за које има сигурних података или вероватноће да ће банда наићи.

6.– Одмах по чишћењу терена од банди успоставити општинске власти и жандармериске станице. Жандармеријске станице да не буду слабије од 20 жандарма, а жандарме добро наоружати, поред пушака и бомбама и једног до два пушкомитраљеза.

7.– Жандарми са реона водова: Кучево, Петровац, Жагубица, Деспотовац, Јагодина, Крагујевц, Гружа, Горњи Милановац, Рудник, Косјерић и Љубовија имају своју акцију управити у правцу територије на којој оперишу одреди, како комунистичке банде не би бежале на њихову територију.

8.– Команданти одреда имају се постарати за исхрану одреда на терену тако да им се храна безусловно кува док су на једном месту, а за време покрета да им се обезбеди резервна сува храна.

9.– Питање дневнице за људство регулисаће се накнадно.

10.– Да старешине обавесте све потчињено људство да сваком ко ухвати живог или убије којег одметника или комунисту – разбојника, припада три хиљаде новчане награде, а за вођу 25.000 динара. Једно лице може да добије више награда.

11.– Сваком одреду приододат је по један до два камиона за пребацивање људства.

12.– За сваки одред биће одређен по један лекар са ручном апотеком.

13.– Сарадња са четницима и омладином покрета „Збора“ треба да је најтешња. Сарадња са овима састоји се у следећем:

Сви четници и омладинци који дејствују на територији одреда потчињени су команданту одреда. Командант одреда је тај који ће наређивати све што треба да се ради на терену и његова наређења има да извршују сви четници и омладинци.

Исхрана четника и омладинских одељења биће заједничка са одредом. Команданти одреда куповаће намирнице било од трговаца где се то може, било на терену од председника општина или кметова, и овим одмах исплаћивати узете намирнице. Испла-

ту вршити на признанице које ће потписивати најмање два лица присутна.

Пошто се рашчисти терен, команданти одреда, у споразуму са управном влашћу и претседницима општина, формираће код сваке општине милицију јачине најмање 10 људи. За старешину одредити једног отреситог човека из места, по могућности подофицира.

Сваки официр, жандарм, четник, милиционар, који буде сарађивао у одреду мора бити снабдевен легитимацијом. Обрасце легитимације примиће команданти одреда, који ће их попунити и издати људству.

14.– Пошто се жели постићи потпун успех чишћења територије од разбојничко – комунистичких банди, оставља се слободна иницијатива старешини према приликама на терену.

15.– Немарност, слабу заузимљивост или слабо пожртвовање старешина сматраћу као саботажу, док ће пожртвовани рад бити похваљен за пример осталима. За успехе даваће се и новчане награде.

16.– Команданти одреда слаће свакодневно извештај о догађајима у току дана за председника владе и ову команду. Ове извештаје слати преко среских начелника, па и онда ако су исти негативни.

Код сваког одреда мора бити једно лице које говори добро немачки, ради евентуалног одржавања везе са немачким војним властима“.

Доставља се предње на поступак и извршење.

Са овим наређењем стављају се ван снаге наређења ове команде Пов. Ј.В.Бр. 96 од 3 и 104 од 7 септембра 1941. године.

Достављено свим командирима
и благајнику

Заступа команданта
потпуковник

[Зборник НОР-а, том 1, књ. 1. стр. 405–411]

**НАЦРТ УПУТСТВА НЕДИЋЕВЕ ВЛАДЕ ОД 18. СЕПТЕМБРА
1941. О МЕРАМА ПРОТИВ ПАРТИЗАНА**

**МЕРЕ КОЈЕ ТРЕБА ПРЕДУЗЕТИ ПРОТИВ ОДМЕТНИКА
КОЈИ СЕ НЕ ПРЕДАЈУ**

- 1) Извршити њихову уцену и то: вође уценити поименично са по 100.000 динара. Чланове наоружаних банди у опште са по 5.000 дин.
- 2) Конфисковати одмах сву покретну и непокретну имовину одметника и из ње исплаћивати ове награде, као и накнаћивати штету коју они причињавају. У ове сврхе конфисковати и имовину свих њихових јатака, помагача и хушкача из градова чија се дела утврде.
- 3) Интернирати одмах очеве, браћу односно синове одметничке (старије од 18 година) како би они служили као таоци.
- 4) Приликом заробљавања одметника као нпр. цигана из Мељака, одмах их сликати и објавити у штампи да свет види ко су ту што изигравају националне јунаке. Ово исто учинити и приликом хватања одбеглих робијаша, Јевреја и одметника других народности.
- 5) У погледу под 1) објавити да ће члан банде који убије неког од одметничких вођа или помогне да се ухвати или убије поред добијене награде бити још и амнистиран за своја кривична дела.
- 6) У погледу официра, подофицира или војника из оружаних одреда или жандармерије који би у току акције прешли на страну одметника применити и на њих одредбе из тачке 2 и 3.
- 7) Сва она војна лица и чиновништво које се позиву за борбу против одметника не одазову брисати из реда државних службеника са губљењем свих права у погледу пензија, отпремнине итд. и, ако постоји опасност да би се ови могли придружити одметницима или их на ма какав начин могли помоћи, интернирати их.
- 8) Напрегнути све силе да се стање избеглица побољша, али у исто време обавестити избеглице да ће свако онај који би одметника на ма какав начин помогао, бити изручен властима оне територије са које је побегао.
- 9) Интернирати све познате активне комунисте нарочито у Београду.
- 10) Предузети најенергичније мере против хушкача по градовима.

11) Да би се спречила суштинска хушкачка политика одузети све радио апарате и заменити их јавним звучницима који би у свим грдовима били постављени било по отвореним било затвореним местима погодним да приме већи број слушалаца. Евентуално предвидети дозволу употребе детектора којим се једино може слушати Београд.

[Зборник НОР-а, том., 1, књ. 21, стр. 75–76]

НАРЕЂЕЊЕ М. НЕДИЋА ОД НОВЕМБРА 1941 ГОД.

Председник Министарског савета

Прилог уз акт опуномоћеног
командујућег генерала у
Србији Qu. Бр. 3345/41 пов.

Свима српским надлежствима и оружаним одредима!

Видни успеси жандармериских, добровољачких и четничких одреда, предузете мере немачких трупа и наступајуће годишње доба су несумњиво узроци што су комунистичка акција банди и саботаже почеле да се стишавају и што ће се све више и више стишавати. Услед тога предају се појединим одредима много-брожни устаници, штавише чак и читаве групе, па би хтели чак и да им се придрже. Није искључено да су руководећи чланови банди чак и препоручили устаницима да се предају, и то из врло прозирних разлога, па би се наиме ти елементи при повољној прилици поновно – и то можда још на далеко гори начин – употребили за разорне и терористичке акције.

Да не би услед недовољног познавања стања и погрешно схваћене сентименталности, или из било којих других разлога дошло до тога да се кривци данашње народне несреће прикрију, па да у погодној прилици опет насрну на мир и поредак, и тако угрожне сигурност и иметак напађених грађана и њихових породица.

Н а р е ђ у ј е м:

1. Да се сви саботери, њихови потстрекачи, помагачи, комунисти – активисти, њихове присталице и уопште сви они који су било речју или делом, активношћу или пасивношћу допринели данашњој народној несрећи, примерно и немилосрдно казне и у сваком погледу онемогуће;

2. Сви ће команданти одреда, уз најтешње садејство с полицијским властима, проверавати сваки поједини случај предаје и предавати кривце надлежним преким судовима. Међутим оне који нису починили никакво кажњиво дело, односно, који су били само заведени и преварени или присилно мобилисани, предлагати ми их за помиловање, уз исцрпно објашњење;

3. Пребегле не сме примати ни један одред у своје редове. Они које помилујем, добиће од мене решење, да ли и где могу ступити као добровољци;

4. У оним подручјима где се не налазе одреди, односно преки судови, поступиће у духу овог наређења срески начелници;

5. Где год је томогуће, и по потреби, обавештаваће се немачке месне власти о свим донетим решењима и поступцима. С њима бити у сталној сарадњи;

6. Ово наређење ће доставити: господин заменик министра унутрашњих послова, командант жандармерије, командант добровољачких одреда и шеф четничког штаба свима среским начелницима и командантима, односно војводама односних оружаних одреда с напоменом, да се сви безусловно и најстроже имају тога да придржавају.

Претседник Министарског савета
НЕДИЋ с. р.
Генерал

[*Зборник НОР-а*, том, 1. књ. 1. стр. 619–620]

**УПУТСТВО МИЛАНА НЕДИЋА ОД 22. НОВЕМБРА 1941.
КОМАНДАНТУ ЖАНДАРМЕРИЈЕ О ОБЕЗБЕЂЕЊУ
ЖЕЉЕЗНИЧКОГ, ДРУМСКОГ, ВОДЕНОГ И ТЕЛЕФОНСКО –
ТЕЛЕГРАФСКОГ САОБРАЋАЈА ОД ДИВЕРЗИЈА
И САБОТАЖА ПАРТИЗАНА И ПРИПАДНИКА НОП-а**

ПРЕДСЕДНИШТВО МИНИСТАРСКОГ САВЕТА

Бр. 11994

22 новембар 1941 год

Београд.

КОМАНДАНТУ ЖАНДАРМЕРИЈЕ

Досадашњи начин обезбеђења саобраћаја и саобраћајних постројења показао се недовољан и немоћан да спречи комунистичке банде у њиховој разорној акцији у вршењу дела саботаже, која су се првенствено испољила на прекидима редовног жељезничког и сувоземног саобраћаја, рушењу и кварењу поготову свих важнијих саобраћајних објеката.

Како према вероватном повлачењу комунистичких банди из шума и са терена у насељена места, неће престати њихови даљи покушаји да ометају у току зиме редован саобраћај, то је на конференцији одржаној у Министарству унутрашњих послова истакнуто неколико сугестија, како и на који начин би требало организовати рад жандармерије и других расположивих средстава, ради очувања редовног саобраћаја у земљи.

1. – ЖЕЉЕЗНИЧКИ САОБРАЋАЈ

На прво место по својој важности долази жељезнички саобраћај и њему се по сваку цену мора обезбедити нормално функционисање. С обзиром на ово, за његово обезбеђење мора се уложити највећи труд и расположива средства и употребити највећи број добро наоружаног људства.

Код Министарства саобраћаја предузети одмах све потребне мере да се изврши селекција свих службеника, запоследњих на возовима (нарочито машиниста, ложача, возовођа и кочничара), затим на жељезничким станицама (нарочито саобраћајне чиновнике и скретничаре) и најзад чувара пруга. На ова места одређивати само сасвим поуздане и исправне службенике, по могућству млађе људе, који ће и по цену животне опасности, савесно

и марљиво обављати своју службу и све непоуздане, колебљиве и нарочито левичарске елементе, одмах и без изузетка уклонити и са ових места и из службе.

Осигурање тунела и већих мостова вршили јандармеријом и људством оружаних одреда, чији би се број имао уредити према важности и величини дотичног објекта. Ова стража имала би бити добро опремљена и наоружана, а према потреби снабдевена пушко-митраљезима. У циљу онемогућавања неопаженог прилаза овим објектима појединача и већих група људи, потребно је извршити чишћење оближњег терена сечом већег корова, жбуња, дрвећа, као и уклањањем свег осталог што би ометало прегледност терена.

Обезбеђења мањих мостова и већих пропуста имало се вршили сеоским стражама из оближњих села, чији би став и јачину одређивао надлежни срески начелник у споразуму са старешинама јандармериске јединице и председником дотичне општине, док би контролу ових стражи вршила јандармерија.

Најзад, мање пропусте и жељезничку пругу чували би као и до сада чувари пруга, појачани потребним бројем сеоских стражара из оближњих општина, док би њихову контролу вршиле јандармериске патроле, које би уједно вршиле и обезбеђење пруге и онемогућавале њено рушење. У овом циљу има се апслутно забранити сваки пешачки саобраћај жељезничком пругом и обзнати да је свако непотребно прилагођење жељезничким објектима и прузи скопчано са опасношћу по живот.

2. – САОБРАЋАЈ НА СУВОЗЕМНИМ ПУТОВИМА

Заштита и обезбеђење сувоземног саобраћа имало би се извршили слично као и жељезничког саобраћаја. Са обзиром да не рсполажемо јачим моторизованим одредима осигурање саобраћаја на сувоземним путовима и овде би у првом реду морала бити употребљена јандармерија и људство оружаних одреда, а затим сеоско и градско становништво под надзором и контролом организација управних власти и јандармерије.

Обезбеђење већих мостова на сувоземним путовима има се извршили исто онако, како је то већ предвиђено за веће жељезничке мостове и све што је тамо речено важи и овде. Исти је случај и са осигурањем мањих мостова и већих пропуста.

Осигурање пак самих путова имало би се извршили смишљеном и добро организованом употребом путара, чија је дужност да

се стају о одржавању путова и сигурности саобраћаја на њима и којима би заједно образовали патроле, које би осигуравале и штитиле одређени део пута. Састав и јачину градских и сеоских стражара, као и реон сувоземног пута, кога ће они обезбеђивати, одређиваће срески начелник у споразуму са жандармеријом и претседником дотичне општине. Обилажење и контролу ових овако образованих патрола и стање да они врше службу како треба организовао би срески начелник и командир жандармеријске чете од органа управних власти и жандармерије.

3.– САОБРАЋАЈ НА ВОДЕНИМ ПУТОВИМА

Обезбеђење саобраћаја на воденим путовима не претставља никакву тешкоћу и потребно је само довољно осигурати пристаништа и његова постројења и спречити долазак непозваних лица на пловне објекте, док би се истовремено имала извршити и строга контрола свих лица запослених на бродовима, одакле без условно уклонити све непоуздане и сумњиве службенике.

4.– ТЕЛЕФОНСКИ И ТЕЛЕГРАФСКИ САОБРАЋАЈ

Обезбеђење телефонског и телеграфског саобраћаја, т.ј. свих телефонских и телеграфских постројења и линија имало би се ставити у дужност Министарству пошта и телефона, које би исто извршило са расположивим људством и на начин, којим би се постигли најбољи резултати.

Достављајући Вам предње, част ми је умолити Вас, Господине Ђенерале, да изволите у смислу наведених сугестија наредити организацију овог врло важног и за данашње прилике успешног рада, како би се обезбедио редован саобраћај у земљи.

ПРЕТСЕДНИК МИНИСТАРСКОГ САВЕТА
Армијски џенерал,
Милан Ђ. Недић

[Зборник НОР-а, том, 1, књ. 21. стр. 159–161]

ХРОНОЛОГИЈА

19. јула 1941 године командири жандармеријских чета у Чачку и Г. Милановцу одржали су конференцију у Прељини у циљу споразума и организације рада око уништења комунистичких банди. На овој конференцији био је и начелник среза Таковског. Том приликом сазнали су да се комунистичка банда на чelu са Др Катанићем Момчилом, приватним лекаром из Чачка, сукобила са Немачком војском у Г. Горевници, срез Љубићски (Прељина), да је ухваћен вођа Др Катанић са 12 другова и да је у борби погинуло 15 а остали се разбегли по шуми. Остатак разбижене банде крије се у срезу Љубићском и Качерском и за њима се трага.

Извештај послаш о сјстане Среског начелства среза Травеског.

[Материјал ВИИ, кут. бр. 52 – 13/2 – 52]

Стреляни комунисти и родољуби на игралишту ФК „Борац“ у Чачку 20. јула 1941.

*

Начелник среза Трнавског актом пов.бр. 63 од 24.јула 1941 године извештава Окружно начелство да је одржао конференцију на којој је присутнима прочитao и „Уредбу војног заповедника Србије“ издату 11. јула т.г., позивајући их да сваки у своме месту ради на чувању јавног реда и мира и да у свему помажу управне органе при гоњењу одметника и комуниста и да настоје свим средствима на смирењу духова и сузбијању алармантних вести.

[*Грађа за монографију чачанског рашног округа – Делајност непријатеља*, стр. 11, архива СУП-а – фасцикла 7620/8]

*

19. јула Среско начелство среза Љубићског под пов. Бр. 49 известило је Окружно начелство округа Краљевачког следеће:

„Прошле ноћи немачке војне власти извршиле су рацију у општини Г. Горевничкој, овог среза, ради хватања једне појављене комунистичке банде и том приликом ухапшени су: Ђирић Радомир, претседник Г. Горевничке општине и Росић Драгољуб, учитељ у истом месту. Разлози њиховог хапшења за сада су непознати“

[*Грађа за монографију чачанског рашног округа – Делајност непријатеља*, сп. 11, архива СУП-а фасцикла бр. 7620/8]

*

У месечном извештају начелника с реза Трнавског бр. 6776 од 24. јула 1941 године под „Политичка ситуација“ каже се ово:

„Дана 20. јула извршено је у Чачку од немачких војних власти стрељање 12 лица осумњичених за пропаганду комунизма. Ово стрељање запалило је све слојеве грађанства без разлике, тако да је становништво овог среза, које је иначе било мирно постало још мирније.

[Архива СУП-а, фасцикла бр. 7620/9]

*

Начелник среза Љубићског под бр. 3981 од 25 VII 1941 године под тачком 5 извештаја, наводи следеће: „Јавна безбедност у срезу не може се рећи да је повољна, услед многих грађана који се налазе по шумама у бекству. Услед рације на комунисте од стране наших и немачких власти грађани су се поплашили и склонили у шуму 19 јула т.г. око 19 часова жандармеријска патрола из Чачка у величини од 5 жандарма на путу бановинском у Г. Горевници сусрела се са једном наоружаном бандом од 30 – 40 лица у сељачком оделу и са истима је ступила у борбу. Бандити су успели да се повуку и склоне, којом приликом није било жртава ни на једној страни. Жандарми су препознали само Славка Крупежа, студента агрономије из Ракове, познатог комунисту“.

[*Грађа за монографију чачанског рашног окружета – Делајност непријатеља*, стр. 13 – Архива СУП-а – фасцикла бр. 7620/8]

*

Начелник среза Љубићског послao је извештај окружном начелству у Краљеву под бр. 8119 од 28. јула 1941 године у коме извештава о одржаној конференцији са извесним грађанима у коме се каже:

„Позвао сам грађане да помогну свим средствима власти како у прогону саботера, комуниста и других деструктивних и неодговорних елемената, тако и ширење алармантних вести. Позвао сам претседнике општина и кметове да објаве и позову све грађане да се врате својим кућама из шума, који су било из страха било из националних разлога побегли у шуму. Дат је рок до 31 јула т.г. после кога рока ће се исти сматрати као обични бандити и према њима биће примењивани прописи издати од немачких власти и као и наших закона и уредаба“.

[*Грађа за монографију чачанског рашног окружета – Делајност непријатеља*, стр. 13, архива СУП-а – фасцикла бр. 7620/8]

*

Заменик Среског начелника среза Љубићског М. Јакшић доставио је извештај Окружном начелству под бр. 5397 од 5 августа 1941 године у коме се каже:

„Потписани ипак предузеће у будуће све потребне мере да се ови елементи (мисли се на одбегле комунисте) на сваки начин легално врате својим кућама а у противном уколико ово не буду следовали предузеће се све законске мере да се са овим елементима расчисти. Само у овој акцији није довољно што ће ова власт предузети кораке са подређеним органима и чиновницима осталих стража, већ је неминовна и потребна сарадња самих грађана. Да би се ова акција могла мирно спровести потребно је подејствовати код немачких власти да се преко ове среске власти а ова преко општинских управа, за сваку општину додели бар по 20 убојних пушака са потребном количином муниције да би се створиле од поузданних људи милиције које би уз сарадњу органа ове власти и жандармских патрола вршиле даноноћну службу на терену и на тај начин постигоа потребан ефекат.“

[*Грађа за монографију чачанског рашног округа – Делаишност непријатеља*, стр. 15. Извор архива СУП-а – фасцикла бр. 7620/9]

*

У првим данима устанка непријатељ је био немоћан да исти заустави па се служио свим средствима, па и новцем. 14 августа Министарство унутрашњих послова у свим дневним листовима објавило је следећи чланак:

Расписане су награде ономе ко ухвати или убије комунисту, члана наоружане банде.

„Поводом објаве, одштампане 14.0. м. у дневним листовима којом су позвана сва лица избегла из места становаша да се у року од 8 дана врате својим кућама, с напоменом, да ће по повратку уживати слободу, а под претњом да ће после тога рока бити оглашене за одметника и уцењена накнадно им се саопштава следеће:

Сваки, био званичан орган или не, ко после горњег рока убије или ухвати комунисту, члана наоружане банде, биће награђен са 3.000 динара, а ако убије вођу банде биће награђен са 25.000 динара.

Једно исто лице може примити више награда.

На исти начин биће награђено и свако оно лице које припомгне да се члан комунистичке банде или њен вођа убије или ухвати.

Имена награђених биће чувана у највећој тајности.

[*Грађа за монографију чачанског рашног округа – Делаишност непријатеља*, стр. 17]

*

Поводом неке наредбе да се срез љубићски налази у рашном саштању оштина у Љубићу добила је 10. септембра дојис од Српској начелству на основу која је издала следећу:

О б ј а в у

Началство среза Љубићског актом пов. Бр. 119 од 10. IX. 1941 године доставља следеће:

Месна Немачка команда из Чачка доставила је следеће:

Од данас па до даље наредбе цео срез љубићски у односу према окупаторским властима налази се у изнимном – опсадном стању, а оштине – Љубићска, Милићевачка, Брђанска, Прељинска и Миоковачка у ратном стању.

Доставља се предње на знање, у управљању као и ради објаве грађанству.

Предње се објављује грађанима ради знања и управљања.

Из канцеларије управе општине љубићске пов.бр. 94 од 11. IX 1941 године у Љубићу.

Претседник општине
В. Вукосављевић“.

Поред овога отштампан је и плакат сличне садржине који је из авиона бацања подручја ових села. 22. септембра у селу Милићевцима четници су одржавали збор код основне школе. За време овог збора надлетала су три авиона над селом и одмах у непосредној близини збора бацили једну авионску бомбу, а затим митраљирали село и место одржавања збора. Овом приликом су погинула само три четника.

23 септембра три авиона су поново бомбардовали ово село, бацили су неколико великих бомби и већи број малих, које су углавном бацали на пошумљене пределе, као и митраљирали села.

25 септембра поново је бомбардовано ово село са девет авиона који су бацили око 70 бомби, а бацили су неколико бомби и у реону манастира „Вујан“, али овде није било људских жртава.

Од артиљеријског и авионског бомбардовања срушено је девет зграда и десет теже оштећено, као и запаљено више стогова сена и сламе, као и три људске жртве.

[Грађа за монографију чачанског рашног округа – Делајност непријатеља, стр. 20]

*

По уништењу партизанских снага на читавој територији чачанског краја сарадници окупатора распурале су лешке, у којима су вршили саштанизацију НОП-окрећа, следеће сајржине:

Мајке, сестре и браћо! Председник српске владе, армијски јенерал Милан Недић вам поручује: привремено смо вас напустили... Отишли смо да се са појачаним снагама вратимо овог пута као ваши коначни ослободиоци од црног крвавог комунистичког ропства... Хитају вам у помоћ ваша деца, ваша браћа, ваши очеви, они – које комунисти називају издајницима... Сад им поручите да данас нема више ни Недићеваца, ни Јотићеваца ни Пећанчевих људи. Данас постоје с једне стране не Срби, комунисти, а са друге Срби као што смо Недић, Јотић и Пећанац... Незаинтересованих нема! Ко није против комуниста, тај је комунистички савезник. Њега ће снаћи судбина комуниста...

[Чачански крај у НОБ-у – хронологија дошађаја, ИА Чачак, Ф, И, НОБ, р, бр. 97]

*

У прогонима припадника партизанског покрећа нарочишто се исписао Јеличко – моравички четнички одред самозваног војводе Милоја Мојсиловића. Овај одред штампао је и низ прогласа, у којима поштрује издајничку улогу. У једном се посебно налазаша:

...ступај што пре у четничке редове и бори се до последње капи крви против свог најљубег непријатеља. Не варај се, комунисти нису Срби: они се одричу сваке нације. Они нису наша браћа...

Запамти: истреба комуниста значи ослобођење нашег тела од љуте рак ране. Зато, с вером у бога ступимо у ову борбу... Јелички четнички одред под војством свог народног вође, Шумадинца, војводе Мила Мојсиловића продужава борбу против ове гамади... Борба против њих водиће се до њиховог коначног истреблјења. То је заклетва Војводина и свих његових четника...

[Зборник радова Народног музеја, Чачак, XI, стр, 246]

Српски војници у жицама

Недић са немачким официрима и четничким војницима

ДОКУМЕНТА О НАСТАНКУ И АКТИВНОСТИ ЧЕТНИЧКИХ ОДРЕДА У УСТАНИЧКОЈ 1941. ГОДИНИ

Давидовић и Тимошијевић доносе врло мало докумената о активностима и стварању одреда Драже Михаиловића од његовој изласка на Равну гору до првог крај септембра 1941. године, иако постоји њихова жеља да га прикажу као „првог герилица Еврпе“ и великог антифашиста. Тих леђњих устаничким месецима, док су Јарашански одреди расли, развијали се и водили борбу пропашив окупашора и њихових сарадника, Михаиловић је све то мирно посматрао држећи се својим познаштима – „да није време за оружану борбу“. Он је официре и подофицире који су се прикупљали око штаба на Равној гори упућивао у поједине крајеве Србије, са јединим задатком – да војне обвезнике који су били под заклетвом краљу уносе у мобилизационе савискове, али да не треба да воде оружану борбу пропашив окупашорских војних снага.

Михаиловић је, подстакнут појавом НОП одреда и њиховим усјесима у западној Србији, половином августа приступио формирању својих одреда, које је назвао чешничким одредима редовне војске а касније Југословенска војска у отаџбини. Од тих јединица у заједничкој борби са Јарашанским одредима за ослобођење неких градова учествовао је Церски чешнички одред под командом капетана Драгослава Рачића, одреди под командовника Веселина Мисића, поручника Рајка Маршиновића и пода Влада Зечевића. Међутим, ови чешнички команданти су самоиницијативно ступили у борбу, због чега су пода Влада Зечевић и Рајко Маршиновић касније били смењени са тих дужносги, па су најупстили чешнике и прешли у Јарашане.

У наредби за формирање чешничких одреда од август, као и Упуту за извршење мобилизације од 9. септембра 1941. године и програму чешничкој покрећа Драже Михаиловића од септембра 1941, упућеној избегличкој Влади Краљевине Југославије, поштенцирано је да се сукоб са Немцима мора избегавати док је тога могуће. По свим овим документима је била обавеза свих чеш-

ничких одреда да усвоје добре односе са жандармеријским станицама, српским и окружним начелствима. Били су обавезни да жандарме који су били угрожени од партизанских одреда преузму у своје одреде и да им буду заштићени.

Та документа јасно казују да Михаиловић није желео да води оружану борбу пропаштова, нити са оружаним групама које су биле у служби ког њих, већ је са њима развијао врло добру сарадњу. У исто време он одбија сваку сарадњу са рукомором НОП-а, све док су Немци били проморани да се, под пријателјском партизанских одреда, повлаче из тада већине Србије. Тада је био проморан да своје одреде усмери пропашт Немаца – да не би изгубио сваку подршку народа.

О тој активности говоре документа:

**НАРЕЂЕЊЕ КОМАНДАНТА ЧЕТНИЧКИХ ГОРСКИХ
ШТАБОВА ОД АВГУСТА 1941. ЗА ФОРМИРАЊЕ
ЧЕТНИЧКИХ ЈЕДИНИЦА**

У П У Т

**ЗА ИЗВРШЕЊЕ ЗАДАТАКА ЧЕТНИЧКИХ ОДРЕДА ЈУГО-
СЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ.**

Наша држава Краљевина Југославија налази се још у ратном стању са непријатељем – Немцима, и њиховим савезницима. Према положеној заклетви Отаџбини и Краљу, дужност нам налаже, да се по свакој цени одужимо својој савести, ослобођењем своје Отаџбине од непријатеља.

Ради извршења за нас овог Светог задатка,

НАРЕЂУЈЕМ:

1) Да се одмах у свим селима, варошима и варошким квартовима формирају чете од војних обvezника млађих годишта од 20 – 30 година. Јачина ових чета у првом времену биће 30 – 40 обавезника. Свакој чети одредити командира, без обзира на чин и звање у војсци, а чета носиће назив име свога командира. Формирање ових чета према садашњим приликама извршиће се у строгом поверењу, а снабдевање оружјем и муницијом за сада извршити на терену, по могућству што се више може. Како ће ове чете у даном [моменту] општег устанка и ослобођења, бити покрет-

не због извршења општег задатка, то морају бити спремне за покрет и морају имати спремљену резервну храну за 3 (три) дана. Одело народно, а прописна је војничка шајкача. **Задатак је ових чета:** крстарење по околини у патролама или атаром села у циљу спречавања пљачке и насиља над грађанством дотичног места.

Онемогућавање разорним елементима, да узимају маха, али ово не изводити сукобима, већ парирањем – јачим организовањем. Сукоби са Немцима да се избегавају док је год то могуће, али у случају насиља или безвлашћа, без обзира ко то био, оружјем одмах спречити и грађанство заштитити. Пљачкаше ликвидирати брзо и кратко. Ово крстарење вршити исто тако у строгом поверењу без икаквог алармирања и истицања.

Ред и војна дисциплина на најдостојнијој висини. Сви преступи у овоме биће подвргнути Преком Војном суду.

2) Тако исто да се по истим местима, селима и варошима, поред ових покретних чета млађих годишта формирају једновремено чете старијих годишта, од 30 – 40 година, а у јачини 15 – 20 војника, а према приликама места и више. И ове чете имаће тако исто своје командире, а настојаће се да и оне буду снабдевене што више оружјем или ма како било одбрамбеним средствима. Ове чете старијих годишта биће стално на месту. Формирање ових чета вршити из озбуњних, поштених и одважних обавезника.

Задатак је ових чета: да од момента општег устанка и ослобођења предузму власт у своје руке у дотичном месту, ако је дотадања власт поколебана, несигурна за ослобођење од непријатеља или се компромитовала у служби непријатеља. Овај посао извршити у свему по законима наше Државе.

Ове чете ће посети све важне војне и државне објекте као: поште, станице, железнице, мостове и аеродроме, ако их буде било у месту. Све те објекте најстрожије чувати а у случају да их непријатељ користи, кварити.

Постоје разна средства за спречавање на саобраћају и комуникацијама.

По већим местима, варошима и варошицама ове ће чете назименовати команданти места који ће имати потчињене команданте саобраћаја и исхране, т.ј. командант саобраћаја ставиће под своју команду сва моторна и запрежна средства и ставити их у службу наше војске – покретним четама.

Командант исхране ставиће под своју команду све магацине хране и пекаре да би покретне чете и грађанство било у исхрани осигурано.

У погледу жандармерије која је у захвату реона срског команданта са њом одмах ухватити везе, држати у својим рукама тако, да њен рад буде у сагласности са нашим циљем у случају да иста буде приморана да се бори са Немцима противу комуниста (партизана) повести их и упутити у одреде покретних чета.

Са петоколонцима, издајницима Отаџбине и непријатељским војницима поступити по датим војним упутствима и војним прописима.

Задатак и дужност ових чета велика је, зато њихово формирање да буде према местима и месним приликама.

Одређени су Срески и Обласни команданти са којима одржавати везе вршећи споразумно извршење задатка.

Изговор појединих људи да имају сеоске послове или своје домаће не примати, јер је Отаџбина у ратном стању. Све апсолутно што је војни обvezник има одмах да се стави са оружјем на службу Отаџбине а војничка дисциплина одмах заведе, те тако народ пробудити из ропске зачмалости, кукавичлука и малаксалости.

Мени одмах да се поднесе извештај о вршењу предњега са свима детаљима. Обласни и Срески команданти ће о овоме водити строго рачуна.

Сви активни и резервни официри и подофицири, којима је већ издато писмено наређење имају се одмах ставити у службу извршења овога задатака Југословенске Војске. Изговор о породичним приликама не примати јер су имали прилике до сада да среде та питања, а Држава је у ратном стању и не оправдава те изговоре.

Предње упутство доставља Вам се лично и строго водите рачуна да ово упутство не падне у туђе руке, јер ћете одговарати одмах без милости Преком војном Суду.

За везу са мном и међусобно, као и постојећим Горским Штабовима Југословенске Војске, обраћам Вам нарочиту пажњу.

Тајност у потпуном мора бити заступљена.

Интриге, препричавања и томе слично у корену спречити

У ИМЕ БОГА ПОЧНИМО РАД!

КОМАНДАНТ

ГОРСКИХ ШТАБОВА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ

Ђенералштабни пуковник,

Драга М. Михаиловић с.р

Оверава

М.П.

[Зборник НОР-а, том XII, књ. 1, стр. 11–14]

**НАРЕЂЕЊЕ КОМАНДАНТА ЧЕТНИЧКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ ОД 9. СЕПТЕМБРА 1941. ЗА
МОБИЛИЗАЦИЈУ И ФОРМИРАЊЕ ЈЕДИНИЦА**

У П У Т
ЗА ИЗВРШЕЊЕ МОБИЛИЗАЦИЈЕ

У погледу садашње ситуације треба да се зна да ми остајемо и даље верни положеној заклетви и да ни под којим случајевима нисмо у служби Немаца као што је то случај са Костом Пећанцом и њему сличним.

Ради извршења мобилизације свих наших сеоских чета –

Н А Р Е Ђ У Ј Е М:

Све треће чете (најмлађе људство) груписати у одреде које поставити на најпогоднијим местима околине из којих су чете.

Задатак:

Крстарење по околини у циљу спречавања пљачке и насиља и оружано потпомагање даљег вршења наше организације са којом пожурити и што пре је употпунити. Сукоби са Немцима и Италијанима да се избегавају док је год то могуће. Исто тако сукуби са комунистима. Али ако се буду вршила насиља без обзира који то био оружјем одмах интервенисати. Пљачкаше ликвидирати брзо и кратко.

Све друге и прве чете (средњих година и најстарије људство) такођер одмах мобилисати. Њих поставити на некоме вису који доминира њиховим селом.

Задатак:

Патролирају и мотре наилазак пљачкашких банди. Када ове наиђу паљењем ватри дају знак за узбуну целоме селу које се диже на оружје и хита месту одакле је дат знак узбуне. У циљу давања знака за узбуну на брегу где ће на смену под оружјем бити друге и прве чете под командом својих четовођа поставити ватре које ће она чета која буде била на дужности при наиласку пљачкаша палити и дати на тај начин знак узбуне. Одред од тре-

ћих чета под командом команданта одреда хита у помоћ сваком нападнутом селу док прве чете остају и даље под оружјем у свом селу за обезбеђење реда и мира. На овај начин одреди ће бити на најпогоднијим местима, под оружјем и на окупу а у селима ће бити обезбеђен и ред и мир.

При мобилисању чета скренути пажњу свима и свакоме да је наша држава у рату и да се ми сви налазимо под заставом, а да не одазивање овоме позиву претставља издајство према Краљу и Отаџбини повлачећи при томе и све последице за кривца. У питању су пак ратни судови

Активним и резервним официрима и подофицирима, наредити изрично да се ставе на чело својих чета односно одреда јер ће у противном случају бити одмах лишени чина и за бегство из војске у рату и издајство према Отаџбини. Њима предње саопштавати на потпис, те да се после не изговарају да нису знали. У предњем циљу сачинити један списак официра и подофицира којима саопштити предње наређење у изводу. Сваког оног који се не буде одазвао позиву оптужити ми у духу горњег.

Када се буду формирали одреди известићете ме тачно где је се и који одред формирао као и бројно стање чета и бројно стање људства и ко командује одредом. Исто тако известите ме са колико који одред располаже у оружју.

Десиће се да ће многи обвезници доћи на позив али са собом неће донети и своје оружје. Једни ће овако учинити из бојазни да покажу да имају оружје, а други мислећи да ће имати лакшу службу, ако су без оружја. Ви ћете због тога наредити да сви понесу оружје, да више никога не треба да се боје у вршењу своје дужности према Краљу и Отаџбини, а да они који немају оружје морaju доћи са секирама или вилама и да ће ови овако наоружани образовати јуришне групе.

Десиће се да ће можда неки од официра и подофицира покренути питање принадлежности и издржавање његове породице. Ово одмах одбацити и то категорички, јер су та питања до сада могли да реше повољно. То их неће оправдавати ако се не буду одазвали.

На ред и дисциплину да се обрати пуна пажња онако како личи једној непобедivoј војсци а наша је војска по традицијама непобедива. Активни и резервни официри и подофицири пошто нису разрешени своје заклетве те према томе припадају и даље Југословенској војсци... ступати ни у какву другу војску [нити] морaju вршити..... одређене дужности. Неизвршење овога из-

дајство је тим пре што се сада као што се види врши мобилизација наше војске и они су потребни да буду на својим местима на чelu оружаног народа.

У срезовима области коју командант организује у даном моменту поставиће одмах среске команданте који да одмах отпочну са својим радом. Под њихову команду долазе: Срески начелници, Жандармерија и све припадајуће општине са првим и другим четама. Претседнице општина који покажу лабавост или су се били компромитовали у раду са непријатељом одмах срески команданти да смене а на њихова места да се поставе наши али сигурни и енергични људи. Срески командант радиће договорно са командантима одреда у захвату његовог среза.

Исхрана људства. Да се понесе храна за три дана. После овога рока а пошто су ови људи из непосредне околине слати по једнога до два човека у села по храну.

Изговор поједидних људи да имају сеоске послове не примији јер је отаџбина у ратном стању. Све апсолутно што је војни обvezник има да се подигне на оружје и војничка дисциплина одмах заведе, те тако народ с једне стране, пробуди из ропске зачмалости а с друге стегне.

Мени одмах да се поднесе извештај о извршењу предњега са свим детаљима као што сам напред изнео.

У погледу жандармерије која је у захвату реона срског команданта са њом одмах ухватити везу и држати је у својим рукама с тим да иста буде у пуној сарадњи и под комandom срског команданта. На случај да жандари не могу да опстану због напада комуниста или зато што са истима неће да се бију у заједници са Немцима и Иалијанима онда их повести са собом у свој одред са комплетним оружјем и муницијом, као и потребним резервним вешом. Наредити жандармима да ће сваки онај који дозволи да му се одузме оружје, а не дође у формирани одред или пак који се буде кукавички држао у самом одреду биће иведен пред ратни суд. Ради горњег напоменути им да благовремено регулишу питања своје породице јер их то неће правдати.

Предње упутство доставља се лично вами. Извадите потребно за ваше наредбе и ваша упутства за даљи рад, па упут уништите. Бићете ми лично одговорни ако ово упутство буде пало у туђе руке. Заинтересованим саопштавајте само оно што они морају да знају.

На везу са мном и међусобном нарочито вам обраћам пажњу.

Тајност у потпуном мора да је заступљена.
Интриге, препричавања и т.сл., у корену спречити.

М.П.

КОМАНДАНТ,
Ђенералштабни пуковник,
Драг. М. Михаиловић

Примњено к знању. Послато
у препису свим командантима
српским и четничким одреда,
у акта.

Командант,
Пешад. Кап. I кл.
Стр. Пов. Бр. 6

[*Зборник НОР-а*, том XII, књ. 1, стр. 19 – 22]

УПУТСТВО О МОБИЛИЗАЦИЈИ ЉУДСТВА И МАТЕРИЈАЛНИХ СРЕДСТАВА

Пошто је постигнут споразум са Главним штабом партизана у погледу заједничке сарадње, а да не би споразум избегаван од појединих људи од својих националних дужности у борби против нашег непријатеља, те поступити на следећи начин:

1.– Одмах сачинити тачне спискове свег људства дотичне општине, које припадају четничким одредима Југословенске војске. Ове спискове доставити ми што пре на оверу.

2.– У случају доласка партизанских одреда у циљу њихове организације или мобилизације у дотичној општини, односно селу, тим списковима доказати, који људи припадају нашој организацији. Као такве а у смислу постигнутог споразума са партизанским Главним штабом, они неће бити нити смеју бити одвојени од стране партизана, исто као што и ми нећемо нити смејмо драти у њихове организације.

3.– Све људство које припада нашој војничкој организацији има употребности извршавати сва наређења ове команде, која буду била издавана директно или преко опуномоћног официра, као и преко сеоских четовођа. Свакога оног ко не изврши наређење ма ко је, под стражом ми спровести или спровести команданту одреда са кратком оптужбом кривице за расправу.

4.– Свима и свкаоме скренути пажњу, да се налазимо у рату и да нас веже војничка заклетва, коју под цену свога живота имамо до краја вршити.

5.– Сва наређења, лица која имају моја овлашћења, морају се без условно извршавати без икаквог поговора.

6.– Сва друга избегавања дужности и не одговарања на поједине позиве подлежу моме преком суду.

7.– Сва стока, сточна и мото-механизована возила припадају војсци и само ако су сопственици партизани или ако их сопственици драговољно стављају у службу партизанима, могу се од њих мобилисати. Иначе иста су мобилисана.

8.– У случајевима насиљног одвођења наших људи или одузимања оружја од њих, од стране појединих партизанских одреда, воји партизанског одреда показати ово наређење и спискове и обавестити га да то људство, стока, сточна и мото – механизована возила припадају четничкој команди Југословенске војске. Ако и поред тога буде неправилног поступања од стране партизана најхитније ме известити.

9.– Свима осталим организацијама: Косте Пећанца, Љотића и т.сл., не дозволити никако улаз у село, јер су исти у служби непријатеља. По потреби употребити и оружје против ових људи.

28. септембар 1941 год.

РАВНА ГОРА

По заповести команданта
пуковника Драже Михаиловића и у
његово име
НАЧЕЛНИК ГОРСКОГ ШТАБА,
п.пуковник
Др. Павловић, с.р.

Да је препис веран оригиналу тврди и оверава. –
10. октобра 1941. год.

Командант Ужицког четничког одреда
Пешадијски капетан I класе
М. Павловић

[Зборник НОР-а, том XII, књ. 1, стр. 24 – 25]

**ПРОГРАМ ЧЕТНИЧКОГ ПОКРЕТА ДМ ОД СЕПТЕМБРА
1941. ЗА ВРЕМЕ И ПОСЛЕ ЗАВРШЕТКА ДРУГОГ СВЕТСКОГ
РАТА УПУЋЕН ИЗБЕГЛИЧКОЈ ВЛАДИ КРАЉЕВИНЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

- I. – Рад за време трајања рата;
- II. – Рад у прелазном времену;
- III. – Припреме за нормално стање и
- IV. – Питање унутрашњег уређења – социјалног и политичког

I – Тачка

1. Одржавање непријатељског става према окупаторима и њиховим помагачима, али за сада, до даљег, не улазити у непосредне борбе осим у случајевима самоодбране као што је случај у Хрваткој.

Стога,

Утицати да и други народни фактори заузму такав став.

Где се ради о самоодбрани српског елемента као у Хрватској подржавати и по могућству дириговати борбом;

2. Настојати да се по сваку цену онемогући грађански рат међу Србима и у том правцу утицати и на друге;

3. Сматрати владу у емиграцији легалном владом док рат траје и по могућности одржавати везу са њом;

4. Наћи поуздане људе на терену преко кјих ће се вршити оно што се закључи;

5. Настојати да се организација прошири на све земље.

II – Тачка

Припремати да би у данима слома могли извршити ове акције:

а: да казни све оне који су на злочиначки начин служили непријатељу и који су свесно радили на истребљењу српског народа;

б: омеђити „дефакто“ српске земље и учинити да у њима остане само српски живаљ;

в: посебно имати у виду брзо и радикално чишћење градова и њихово попуњење свежим српским елементом;

- г: изградити план за чишћење или померање сеоског становништва са циљем хомогености српске државне заједнице;
- д: у српској јединици као нарочито тежак проблем узети питање муслимана и по могућности решити га у овој фази и
- е: унапред одредити које и какве јединице треба да проводе извршење програмских тачака под б, в, г, д,

III – Тачка

- 1.– Идеал је јака и хомогена српска државна јединица политички и економски способна за живот. Она ће послужити као таква бахнинке* ширим политичким комбинацијама, и
- 2.– Изабрати сручне људе за припремање документације овог циља за конференцију мира.

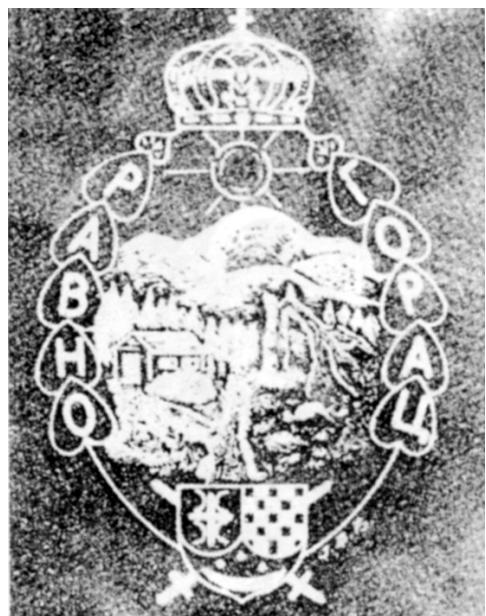
IV – Тачка

- 1.– У погледу унутрашњег политичко – социјалног уређења сада не третирати.

М.П.

[*Зборник НОР-а*, том I, књ. 1, стр. 26 – 29]

* Нејасно. могуће: „балканским“.

Знак равногорца

Дража Михаиловић

АКТИВНОСТ КПЈ У ПРИПРЕМИ УСТАНКА, УСТАНИЧКИ ПРОГЛАСИ И САОПШТЕЊА У УСТАНИЧКОЈ 1941. ГОДИНИ

Аутори „Освејавања исгине“ нису нашли за сходно да објаве докуменћа о активностима КПЈ у време најада на Југославију, њене окупације, нићи у време дизања устанка, уз једну кратку поруку да тајка докуменћа нису пронашли, што не одговара чињеничном стању. Из тих разлога нужно је указати шта говоре чињенице.

По појави нацизма у Немачкој КПЈ је активно указивала народима Југославије, али и другим народима, на опасност која прети од ове идеологије, која жели да завлада светом. Ту своју активност КПЈ је нарочито повећала када су се трује нацистичке Немачке и фашистичке Италије приближавале границама Југославије, а посебно када је уследио најад на земљу и када је извршена њена окупација. Нужно је указати на ту активност:

Пред најад фашистичких армија на земљу, ЦК КПЈ је упутио позив војним обвезницима, а својим члановима наложио, да ступе у војне јединице и да бране земљу. Нешто пре тога, у циљу одбране, ЦК КПЈ је основао Војну комисију, која је имала задатак да се бави проблемима одбране земље. На седници ЦК КПЈ од 10. априла 1941. године ова комисија је прерасла у Војни комитет, на чијем се челу нашао секретар ЦК КПЈ Јосип Броз Тито. Само преузимање руковођења овим комитетом од стране генералног секретара КПЈ говори колико је КПЈ полагала одбрану земље. Овакви комитети, према директиви, оснивани су при свим окружним и среским комитетима. Задатак им је био: прикупљање оружја и војне опреме, одржавање течајева за санитетске службе, за диверзантске акције и оснивање војних организација. О овој активности се нарочито дискутувало на Мајском саветовању, одржаном у Загребу, када су дата детаљнија упутства о овој активности КПЈ. У вези са окупацијом земље, као и најадом Немачке на СССР, ЦК КПЈ и Покрајински коми-

штети за Србију издали су више прогласа са позивом народу на борбу против зла које је прештило уништењу човечанства.

Спроведећи одлуке и закључке ЦК КПЈ, у Чачку је, у присуству више чланова Покрајинског комитета КПЈ, 6. и 7. јуна одржан проширен штатум Окружног комитета КПЈ за Чачак. Закључци штатума су били: организовање бојкоћа и сабоћажа, неодговарање на позив власти, скривање пољопривредних производа, неодглазак на рад у радионици и предузете која су радила за окупатора, вршићи саобоћаже на раду, сакупљаши оружје и вршићи обуку омладине у руковању њима, формираши борбене десетине и организоваши курсеве прве помоћи. Све ове претпреме вршене су пре најада Немачке на СССР, што говори да нису у праву ови историчари када тврде да КПЈ није у посledу дизања устанка ништа предузимала, већ је то чинила после најада Немачке на СССР, и то по налогу Коминтерне.

Бавећи се збивањима у устанничкој 1941. години публициста Радован М. Маринковић, у својој књизи „Атари истине“ (издавач „Чачански глас“, 1986. године) и у чланку „Устанички прогласи у чачанском крају током 1941. године“ (Зборник радова народног музеја, XI, Чачак, 1981) објавио је више ог чејтрдесет прогласа и обавештења, које је руководство НОР-а обнародовало позивајући родолубе у оружану борбу и објашњавајући циљеве те борбе.

О свим тим активностима КПЈ на подручју чачансог округа, као и активностима Штаба Чачанског НОР одреда „Др Драгиша Мишовић“ говоре и ова документа која су изоставили аутори „Осветљавања истине“:

КПЈ ЈЕ СТАЛНО УПОЗОРАВАЛА НА ОПАСНОСТ ОД ФАШИЗМА

Радисав Недељковић је написао:

Приликом скупштинских избора 1938. године изборна борба је била жестока, сукоби оштри. Масе су биле суочене са непосредном опасношћу рата и фашизма, како и од владајућег режима који је земљу отворено предавао у наручје немачког и италијанског фашизма.

У овој изборној кампањи одржан је знатно већи број зборова и конференција него у свим ранијим предизборним кампањама. Опозициони зборови и конференције били су масовно посеће-

ни. На њима је успешно разоткривана противнародна и издајничка политика владајућег режима. У тој изборној кампањи долазила је све више до изражaja потреба јединства народних маса и одлучне борбе против све веће опасности по мир, слободу и независност наше земље. О карактеру политичке борбе у овој изборној кампањи најбоље говоре одломци из сачуваног говора доктора Драгише Мишовића, који је штампан и раствуран као летак:

Ми се налазимо у одсудним часовима наше народне историје. Избори, који су пред нама, имају да одлуче хоћемо ли живети у једној слободној, демократској Југославији, у братском споразуму са браћом Хрватима, или ћемо и даље остати да живимо полу-ропским животом у мраку, економској беди и под диктатуром крупног финансијског капитала. Наш храбри народ када се борио и изгубио милион жртава за време великог рата, борио се за своју слободу. Једина парола наших државника из онога времена, парола која је успела да целокупни наш народ поведе у борбу, била је – да је то борба за независност наше земље, за нашу унутрашњу слободу. Али шта се десило? Ми смо извојевали независност нашег народа од туђинског непријатеља, али смо доживели ропство од наших унутрашњих непријатеља, а то је ропство крупном капиталу. Шта би рекле оне стотине хиљада најбољих синова нашег херојског народа који су пали као жртве у борби за слободу када би знали да су и њих и њихову живу браћу и синове у овој држави прогласили за неспособне да живе у слободи?... Доста је више срамних лажи и подметања! Некоме је било потребно да прогласи овај радни народ да је неспособан да влада са собом, да је неспособан за демократију и да му треба наметнути „вођу“ који неће бити под контролом народа већ одговарати само богу. Ми војници демократије боримо се данас дисциплиновано, раме уз раме, исто онако као што смо се борили за време рата. Ми данас морамо да створимо један нови гранитни блок радног народа који мора себи да извојује 11. децембра демократију...

... Наша борба за демократију има једно посебно обележје које ми данас сматрамо за дужност да пред вама, радним народом, отворено и искрено изнесемо. Демократија је владавина народа над самим собом, тј. да слободан народ у слободној држави слободним збором и договором има право да донесе онакве законе и доведе на управу земље онакву владу која ће радити у интересу широких народних слојева, а не да влада и доноси законе који штите интересе само једне мале групе људи који представљају крупни капитал...

На овим изборима је иступила и КПЈ са својим кандидатима као кандидатима Странке радног народа. У трнавском срезу кандидован је др Драгиша Мишовић. За три дана скупљено је преко 300 потписа за кандидатску листу, али она није потврђена. После тога Мишовић је морао да пређе у илегалност, јер је полиција тражила да га ухапси. У љубићком срезу на листи странке радног народа кандидован је Милан Милошевић. И поред највећег терора и свих изборних махинација, Милошевићева одобрена и потврђена листа је ипак добила око 500 гласова. О тешком насиљу и терору који су вршили над присталицама опозиције да би застрашили масе и угущили њихово расположење за опозицију, говори се у брошури „Ко може да говори у име српског народа“ која је штампана одмах после избора. Џитираћемо нека места из те брошуре:

СРЕЗ ЉУБИЋКИ

... Те јерезовске банде терорисале су мирне и поштене људе тако да је број рањених и повређених врло велики. Уместо да су ти бандити – плаћеници узимани на одговорност, полиција је кажњавала опозиционаре као „изазиваче нереда“. Срески начелник лично је давао пушке и карабине присталицама ЈРЗ-е да би вршили терор над опозицијом. Лажних и купљених гласова било је и овде врло много. После избора кажњено је око 580 људи са 8 – 30 дана затвора и новчано до 5000 динара“.

СРЕЗ ТАКОВСКИ

... Али су нарочито терор вршиле банде које је ЈРЗ уз помоћ поглавара среза организовала у свим селима, наоружала моткама, карабинима, револверима и српским бомбама... Такве банде, да не набрајамо, оперисале су свуда и за време избора. У селу Бело Поље истеран је са биралишта чувар опозиционе листе па је затим премлаћен од групе наоружаних људи које је предводио рођак председника владе Стојадиновића. Исто тако су редом на излазу са биралишта тучени сви опозиционари. Један јерезовац био их по леђима обележио кредом па би онда банда наступала. После девет сати пре подне ниједан опозиционар није могао да гласа.

Оштра политичка борба у изборној кампањи, велики број гласова за удружену опозицију, а посебно одушевљено подржава-

ње кандидатуре др Мишовића и велики број гласова за листу Партије чији је кандидат у љубићком срезу био Милан Милошевић, говоре о све јаснијој политичкој оријентацији маса.

Партија је организовала снажне и масовне демонстрације поводом крупнијих политичких догађаја и као одговор на зверства, терор и насртaje на права и слободу радних маса од полиције и владајућег режима. Особито се истичу демонстрације поводом изрицања пресуде члановима Месног комитета КПЈ у Чачку 1935. године, она од 10. децембра 1939. поводом забране одржавања збора Народног фронта у Чачку, затим она поводом сахране и откривања споменика др Драгиши Мишовићу. Партија је организовала демонстрације у Чачку 11. септембра 1940. године поводом годишњице избијања рата, затим 27. марта 1941. у Чачку, Милановцу и друге.

Зверско убиство у Специјалној полицији др Драгише Мишовића, одлучног, несаломљивог и изванредно даровитог борца, револуционара, омиљеног политичког руководиоца, значило је тежак удар за партијску организацију Чачка. Његова сахрана, на којој је учествовало преко 15.000 радника, сељака, омладине и грађана из Чачка и околине и из многих места широм наше земље, била је једна од најснажнијих демонстрација у то доба против владајућег режима.

Полиција је била немоћна, иако је све покушала да спречи претварање ове сахране у снажан и огорчен протест народа против полицијског терора и профашистичког режима. Поворка од 15.000 људи која се кретала за ковчегом др Мишовића, посмртни марш који је певао хор „Абрашевић“, педесет венаца, 45 говорника, представника радника и организација из читаве земље, који су у својим говорима изрицали осуду злочина фашистичког режима и позивали на одлучан отпор и отворену борбу, били су снажна манифестијација снаге, зрелости и одлучности маса и великог утицаја и повезаности Партије с масама.

Велике демонстрације организоване су и поводом откривања споменика др Мишовићу. Иако је полиција настојала да већа маса не дође на откривање споменика, ипак се на гробу окупило око хиљаду људи који су демонстрирали против полиције која је покушала да их растера. Учесници на откривању споменика др. Мишовићу издали су и летак у коме се између осталог каже:

„Нема силе, нема бајонета који нам из наших срда може ишчупати успомену на нашег палог друга. Ни мецима, ни конценрационим логорима, ни казнама и прогонима не могу спречи-

ти радни народ у борби за своју слободу, за независност Југославије. Влада води отворену издајничку политику, какву води румунска буржоазија, политику увођења немачких трупа да помоћу њих одржи своју пљачку над народом...

Радници и сељаци! Пружите јдни другима руку, здружите се у заједничку борбу против заједничког непријатеља.

Спроводећи линију Партије, партијска организација окружна чачанској радила је упорно на окупљању свих прогресивних снага у Народни фронт – за борбу против ненародних режима и против спољне фашистичке опасности, за одбрану земље. У низу штрајкова, политичких акција, демонстрација и у изборним борбама окупљале су се напредне снаге, стварао се Народни фронт одоздо, ради одбране интереса и права радних маса. На плану обједињавања прогресивних снага створен је међупартијски одбор који је координирао рад опозиционих партија. Овај одбор је доста допринео да се напреднији функционери поједињих партија чвршће укључе у политичку активност Народног фронта.

Године 1939. предузета је акција за стварање Странке радног народа. У циљу припрема за оснивање ове странке сазван је 10. децембра 1939. године велики збор у Чачку. Полиција је, међутим, забранила овај збор, па су уместо тога одржане демонстрације. Сачуван је проглас поводом заказивања овог збора, у коме се каже:

У недељу 10. децембра 1939. године, у 11 часова пре подне, у сали хотела „Лазовић“ у Чачку одржаће се велики збор радног народа. На овом збору говориће следећи говорници:

– Веселин Маслеша из Београда, Драгојло Дудић, земљорадник из Клинаца – Ваљево, Томић Момир, кројачки радник из Чачка, Милојко Ђирјаковић, земљорадник из Вирова, срез драгачевски, Милутин Стојић из Бањице, срез трнавски, Мирко Томић, адвокатски приправник из Београда, Александар Ђурчић, адвокат из Чачка.

Радници и сељаци, интелектуалци, ситне занатлије, ситни трговци, омладино – радни народе!

Бројност, снага и велика стваралачка моћ народа не могу дозволити да увек радни народ само помаже грађанске партије. Ми хоћемо странку радног народа. Странку у којој омрзнута висока господа и крупни богаташи не могу имати утицаја, јер ову странку стварају угњетени и оштећени, радни и сиромашани. Оснива се наша странка правде и борбе за слободу. У нашој странци не могу бити заједно банкари и презадужени народ, вла-

сници фабрика и искоришћавано радништво, силни капиталисти и привредно угњетени. Ко честито жели бољи живот неће у гospодске и богаташке партије, јер оне су стваране да штите интересе обесних финансијера и властољубивих отпадника од народа, а њихови су интереси у супротности са интересима радног народа, радника, сељака, умних радника, ситних занатлија и ситних трговаца.

Интерес радног народа могла би да одбрани само једна странка која би на своју заставу као свој програм ставила следеће захтеве. У четири тачке се детаљно излажу захтеви: неучествовање у империјалистичком рату и савез са СССР-ом, демократизација земље, потпуна слобода организовања штрајкова, спровођење аграрне реформе и низ других социјалних и економских реформи.

Проглас се завршава позивом: „Зато дођите сви на велики збор радног народа, на велики договор о припремама за стварање странке радног народа.“

Странка радног народа није и формално створена, јер је режим забранио њено оснивање, али она је практично постојала. Она је била присутна у јединству и борби радних маса за своја права, у борби за слободу и независност земље.

Спроводећи линију Партије у борби за радне масе путем стварања Народног фронта, водећи ове многобројне акције у борби против фашизма и реакције, у борби за свакодневне потребе маса и за одбрану њихових права, партијска организација округа чачанског чврсто се повезала са радним масама. Она је створила јак утицај и упоришта у свим масовним друштвеним и политичким организацијама: синдикату, „Абрашевићу“, у Женском покрету, Књижници и читаоници, Народном универзитету, у Спортском друштву „Борац“, удружење студената, у Ђачким дружинама чачанске и милиновачке гимназије, земљорадничким заједницама, задружној омладини, у организацијама „Сокола“ и другим. Режим и полиција су били немоћни да спрече тај утицај комуниста, јер је партијска организација правилном применом линије Партије постала признати руководилац маса, јер је њена борба одржавала тежњу свих истинских прогресивних снага.

Интересантно је навести неке примере који очигледно потврђују јак утицај комуниста у разним масовним и друштвеним организацијама и немоћ власти и полиције да изолују тај утицај.

Начелник среза трнавског послao је извештај Краљевској банској управи у Сарајеву под бр. 425/37, у коме каже да је пред-

узимао разне мере да преко „национално и политички исправних личности искључи на згодан и неупадљив начин комунисте из управе Уједињене књижнице и читаонице“. У извештају се даље каже да, пошто се на тај начин није успело, онда је на годишњој скупштини Народног универзитета (књижница је била у оквиру универзитета), одржаној 7. априла 1937. године, покушано да се у управу изаберу лица која су противници комунизма и да се том приликом истисне из управе Милутин Смиљанић, професор, комуниста, који је као делегат народног универзитета изабран за председника уједињене књижнице.

Сличан је случај и са радом Студентског удружења „Узажамност“. Срески начелник послao је банској управи акт пов. Бр. 811 од 2. јула 1937. године, у коме се између осталог каже: „Запажа се, а нарочито у последње време, код чланова овог удружења деструктивни рад у комунистичкој духу“, па стога предлаже да се забрани рад удружењу.

Команда жандармерије у Мрчајевцима, срез љубићки, под бр. 580 од 28. IX 1940. године обавештава Државни жандармеријски пук у Сарајеву да је у овом селу основано културно – просветно и економско друштво „Задружна омладина Југославије“. „Основач друштва“, каже се у извештају, „јесте Милан Милошевић, познат као комуниста, а садашњи чланови, ћаци и омладинци, наклоњени су комунизму“. На крају се каже да је „срески начелник среза љубићког замољен да ово друштво распусти“.

Немоћан да се супротстави све јачем утицају комуниста на разне организације, владајући режим прибегава забрани тих организација. Тако је забрањиван рад. Књижнице и читаонице, Студентског удружења, Спортског клуба „Борац“, листа „Чачански глас“ и других. Под притиском маса и јавног мнења, појединачне забране морале су да се укину, као, на пример, забрана рада Уједињене књижнице и читаонице. Но, и без тога, те забране нису вределе, јер су ове организације продужавале да раде као „нове“ са промењеним именом.

Када је непосредна опасност од фашизма добила јасније и видљивије изразе у Аншлусу Аустрије марта 1938. године и у Минхенском споразуму септембра 1938. године, Партија је предочавала масама агресивност немачког нацизма преко низ политичких конференција, зборова и других форми, мобилишући их у борбу за одбрану земље. Утицај Партије на масе и њихово расположење за борбу против фашизма најбоље илуструје чињеница да се за одбрану Чехословачке само у Чачку пријавило око 500

добровољаца. Такав утицај Партије одржавале су и демонстрације од 11. септембра 1940. године у Чачку. Оне су организоване поводом годишњице избијања рата и споразума Цветковић – Мачек, као и против рата и фашизма, профашистичког режима, шпекулације, бирократије и скupoће, за савез радника и сељака, за политичке слободе и амнестију политичких криваца. У демонстрацијама је учествовало преко 4.000 људи. О њихову одлучност разбио се налет жандарма, који су узалудно покушавали да их онемогуће. Демонстрације су испољиле велику одговорност и спремност радних маса да се боре против рата и фашизма.

Партијска организација је непрестано указивала на опасности од претећег фашизма, на издају властодржаца, на могућност уништавања радних људи за рачун себичних интереса експлоататора и страних господара. Зато она позива радне људе на отпор и отворену борбу. Крајем децембра 1940. године Окружни комитет издаје проглас у коме се поред осталог каже:

Светске газде преко ненародних и фашистичких влада плански су припремале данашњи покол људи. Грамжљиво тежећи богатству, капиталисти ради зараде лили су и ковали оружје и повели ужасни крвави завојевачки рат. Заражени народи гину и гладују, незарађени осиромашују и тону у грозну беду. У најопаснијој ратној бури, вођена исквареним, неспособним омраженим режимима, Југославија постаје поприште великих патњи, кризе и сиромаштва. Привредна несигурност и голотиња захватају и наш крај.

Громко дигнимо глас против глади, беде, оскудице и беспослице. Прогањајмо народне издајице, дефетисте, шпекуланте, агенте, шпијуне и сав олош који служи тиранима.

Партијска организација наставила је активан рад у условима окупације. Она је ушла у устанак са око 300 чланова, организованих у четрдесет партијских организација, са низом партијских упоришта и актива у радионицама, установама и селима. Били су организовани срески комитети у свим срезовима. Окружни комитет је непрекидно радио од 1938. године (пре тога је Месни комитет Чачка вршио функције Окружног комитета).

Период од два месеца, мај – јуни, партијска организација је искористила за последње интензивне припреме устанка. Она је у првом реду организовала сакупљање и склањање оружја и ратног материјала. На читавој територији округа била је скривена велика количина оружја којим су се касније наоружавали устаници. Зато у време дизања устанка није постојао проблем наору-

жавања бораца све до оног момента када се устанак претворио у свенародни.

Међу прикупљеним оружјем, поред веће количине пушака, муниције и ручних бомби, било је и пушкомитраљеза, авионских митраљеза скинутих са авиона на аеродрому у Прељини, тешких митраљеза, па и авионских бомби.

Занимљив је случај склањања и каснијег коришћења авионских бомби. У Прељини се налазио помоћни аеродром, на коме се приликом капитулације затекла већа количина авионских бомби. Партијска организација у Прељини организовала је склањање ових бомби. Када је почeo устанак, ове бомбе су веома корисно употребљене за минирање мостова и других објеката и као нагазне мине, које су постављане на путевима којма су пролазили Немци. Оне су корисно послужиле не само нашем одреду, већ и околним одредима.

Спроводећи директиве ЦК, партијска организација је још уочи рата активно радила на обуци чланова Партије, скојеваца и симпатизера у руковању оружјем, овладавању војним вештина-ма и пружању прве помоћи. У ту сврху коришћене су стрељачке дружине и здравствени курсеви, који су, на сугестију и иницијативу Партије, организовани при болницама у Чачку и Милановцу и при здраственим задругама по селима где су постојале. Партијска организација је и у илегалним условима окупације продужи-ла рад на обуци руковања оружјем и пружања прве помоћи.

Крајем маја одржан је пленум Окружног комитета КПЈ, на коме су разрађене директиве и закључци са Мајског саветовања ЦК. Овом састанку присуствовао је и Милан Мијалковић – Чича, у име ПК КПЈ за Србију. На пленуму су разрађени задаци и рад партијске организације у новим условима. Осим осталих, нарочито су истакнути следећи задаци: развијање широког политичког рада на разјашњавању узрока брзе пропasti и капитулације бивше Југословенске војске; приступање организовању борбе против окупатора и домаћих издајника који су се већ били стави-ли у њихову службу; организовање бојкота и саботажа, неодази-вање на позиве окупатора и домаћих слугу, скривање и непреда-вање жита и других пољопривредних производа, неодлазак на рад у радионице и предузећа која су радила за окупатора. Као озбиљни задаци постављени су: је даље сакупљање оружја, обука у руковању и пружању прве помоћи и формирање борбених десетина. После овог пленума уследио је врло жив организацио-ни и политички рад. Организован је свестрани политички рад на

објашњавању узрока срамне капитулације Југословенске војске, издајства буржоазије, трулости владајућег система и о петој колони, која је продрла и заузимала врло важне положаје у војсци и државном апарату. Објашњавана је потреба пружања одлучног отпора окупатору и припремање оружане борбе. Расположење маса за борбу против окупатора незадржivo је расло.

Догађаји су се врло брзо смењивали. У јуну је дошло до напада Немаца на Совјетски Савез. ЦК КПЈ, одмах затим, упућује радном народу Југославије проглас. Позив: „Пролтери свих земаља Југославије, на своја места, у прве борбене редове“, одјекнуо је дубоко у срцима свих радних људи.

То је био позив Партије радницима, сељацима, грађанима, омладини, то је био позив комунистима да извршавају своју дужност. Проглас је ишао од руке до руке, читан појединачно, прођиван на партијским састанцима, на скојевским групама и групама симпатизера партије. Широке народне масе су прихватиле и следиле проглас Партије.

[Радисав Недељковић, *Чачак, 1941–1944*, стр. 10–20]

Омладина Чачка манифестије 27. марта 1941.

Приступање Тројном пакту била је поштuna издаја земље, на коју је, још 24. марта, реаговао Покрајински комитет КПЈ за Србију прогласом, у коме се каже:

„Данашња влада спрема издају. За неки дан треба да се потпише Тројни пакт, који значи сигурну и срамну смрт нашој држави, нашој слободи и нашем народу. Први пут у нашој историји треба пред тиранином да клекнемо, да на коленима потонеме у бешчашће и ропство...

Нека свако испуни своју дужност, и злочин који влада прати према биће спречен у последњем тренутку...

Хоћемо владу националне слоге и одбране!

Све за част и слободу! Част и слободу ни за шта!

*

Од тог дана, широм земље, почели су протести и демонстрације народа против издаје земље, против приступања Тројном пакту, односно савезу са фашистичким земљама. Влада је, да би спречила демонстрације, 26. марта наредила да се затворе све средње школе у земљи.

Под руководством Покрајинског комитета КПЈ за Србију и Месног комитета КПЈ за Београд, најмасовније демонстрације су организоване 26. марта увече, у главном граду Југославије.

[Преглед Историје СКЈ, стр. 306]

*

Оборена је кайшишуланска влада 27. марта. У Чачку је, забележили су хорничари, кључало од одушевљења:

Радници су напустили радионице, чиновници канцеларије, у гимназији су прекинути часови, сељаци су оставили на пијаци своје торбе и корпе, домаћице су прекинуле посао у кући... Све се слило у узбуркану радосну поворку, у громогласни поклик. Од центра поворка је у тријунфалном расположењу пошла према парку и Бедему. Развијене су државне тробојне заставе, запевана је химна „Хеј Словени“, одјекивали су пркосно – борбени поклици: „Боље рат – него пакт!“, „Боље гроб – него роб!“, „Доле срамни издајници“. Учествовало је око 5.000 људи...

Слично је било и у Горњем Милановцу. У Гучи су антифашистичко расположење изразили, у манифестацијама, и ђаци. У Мрчајевцима, на Руднику и другим местима јавно је манифесто

вана радост што је одбачено приступање Југославије Тројном пакту, али се међу људима осећала и зебња, јер је постало јасно да је рат неизбежан.

[Чачански одред, стр. 33]

*

У закључцима саветовања истиче се, Ђорђе оссталог:

Водећи борбу против окупатора, српски ће народ исто тако морати да води одлучну борбу против издајника српског народа, који су помоћу окупатора и против воље народа заузели разне положаје на власти и сада се спремају да народу наметну вољу њемачких освајача, да по налогу освајача прогањају најбоље синове српског народа и до кога огуле српски народ..

Тада је одлучено да Ђаршијске организације формирају војне комитете и у свим крајевима Југославије врше припреме за оружани устанак.

[Чачански одред, стр. 43]

*

Организације КПЈ и СКОЈ-а су мобилисале, не само своје чланове, већ и осстале поштене и добронамерн људе да пружају општи окућништу и квислиншкој власти. Ту атмосферу је Милорад Чворовић овако 1945. године описала на српаницама листа „Слободни глас“:

... Омладина остајући у граду започела је активно да ради на прикупљању оружја и свега што је потребно партизанима. Били су они и курири. Извештавали су шта се прича у граду, где може да се дигне (заплени – прим. аутора) оружје, магацин запали...

Пламтео је немачки камион код гимназије у Чачку. Омладинац Богић Васовић пришао са флашом бензина, подметнуо под камион и побегао.

Другови који су остали у граду саставали су се на скривеним местима: у „Растокама“, на „Гробљу“, у „Казаници“... Ту се решавало: шта треба скупљати за партизане, кога слати у чету, где нападати непријатеља и где шта може да се отме од непријатеља. Ту смо давали извештаје о снази немачких трупа у граду, о намерама окупатора и агената, шпијуна...

Покојни друг Славко Јованчевић беше тешко болестан – туберкулозан, али се он прихвати тога да плахате напише и са још

три омладинца да идуће недеље то окаче код игралишта. Идуће недеље плахате су биле окачene онде где је решено, али игралиште би блокирао и три друга који су били унутра једва се извукосе. Народ је опоменут на тим плахатима поред осталог с речима: Зар се забављате безбрежно док најбољи синови падају – док окупатор треби српски народ...

[Чачански одред, стр. 122]

*

Зна се:

Изведено је неколико оружаних акција, па се код окупацисара и посебно његових сарадника у граду видно изражавао страх. Тако је, 5. августа, група скојеваца, коју је предводио учитељ Миломир Мариновић, дигла у ваздух Машовића маџацин у Казаници, у коме се налазио ексилозив.

„У Чачку је дигнути у ваздух арсенал са много муниције и бензина. Ни једно стакло на кућама у Чачку није остало цело“.

[Чачански одред, стр. 122]

ПРОГЛАС ЦК КПЈ ПОВОДОМ НАПАДА НА СССР, 22. ЈУН 1941.

... Радници и раднице Југославије!

Куцнуо је судбоносни тренутак. Започела је одсудна битка против највећих непријатеља радничке класе, битка коју су фашистички злочинци сами заметнули мучким нападом на Совјетски Савез, наду свих трудбеника свијета. Драгоцјена крв херојског совјетског народа пролијева се не само ради одбране земље социјализма него и ради коначног социјалног и националног ослобођења читавог радног човјечанства. Према томе, то је и наша борба, коју смо ми дужни подупирати свим снагама, па и својим животима.

Пролетери свију земаља Југославије, на своја мјеста, у прве борбене редове. Збијте чврсто своје редове око ваше авангарде, Комунистичке партије Југославије. Сваки на своје место! Непоколебљиво и дисциплиновано вршите своју пролетерску дужност. Спремајте се хитно за последњи и одсудни бој. Не дозволите да се пролијева драгоцјена крв херојских совјетских народа без вашег учешћа. Ваше пароле морају бити: ниједан радник или

радница не смије отићи у фашистичку Њемачку, да својим радом јача снаге фашистичких бандита. Ниједан топ, ниједна пушка, ниједно тане, ниједно зрно жита итд. не смије вашом помоћи до спјевати у руке фашистичких злочинаца. Мобилишите све ваше снаге против тога, да наша земља буде база за снабдијевање фашистичких руља, које као бијесни пси нападају на Совјетски Савез, на нашу другу социјалистичку домовину, на нашу наду и култу свијетиљу према којој са надом упире очи напађено радно човјечанство читавог свијета...

...Борба Совјетског Савеза јесте и ваша борба, јер се он бори против вашег непријатеља, под чијим ви јармом стењете. Не дајте се завести разним домаћим реакционарима који су у служби фашистичких бандита. Ваше мјесто јесте у борбеним редовима радничке класе, која се бори за вашу истинску слободу и независност. Од те борбе зависи ваша будућност и будућност ваше дјеце. Ако љубите своју слободу и независност, ако нећете бити туђи робови, ако желите да се ослободите фашистичког ропства, онда помогните свим средствима праведну борбу велике и мирољубиве земље социјализма – Совјетски Савез, уједините своје снаге против ваших угњетача, фашистичких освајача, који поробише и опљачкаше вашу земљу.

Комунисти Југославије!

Дошао је онај најтежи час који смо ми у нашој борби предвидили. Ми смо знали шта спремају фашистички злочинци против СССР-а и читавог радничког човјечанства. Кровожедни фашистички властодршци, који држе у ропству своје народе и народе подјармљених земаља, навијестише нам рат до истребљења, навијестише преко радија крвави поколј комуниста. Ми ту борбу прихваћамо, јер ми смо је очекивали и ми смо се за њу спремили. У тој борби неће бити пардона ниједном комунисти, деру се фашистички крвници, а ми кажемо: у тој борби неће бити пардона злочиначким фашистичким вођама и њиховим вјерним слугама, у тој борби неће бити пардона фашистичкој финансијској олигархији и њезиним сатрапима.

Комунисти Југославије! Не оклијевате ни тренутка већ се хитно спремајте за ту тешку борбу. Смјеста прилагодите своје организације и њихов рад за тај посљедњи бој. Предузмите све да чим боље осигурате наше драгоцене кадрове који су нам данас више него икад потребни у тој борби. Организујте радне масе и предајте им ваше тешко стечено искуство. Станите на чело радних и национално угњетених маса и водите их у борбу против фаши-

стичких тлачитеља наших народа. Одважност, дисциплина и хладнокрвност нека влада међу вама, јер ви морате тиме дати примјер другима. Извршите своју дужност авангарде радничке класе Југославије. Напријед у посљедњи и одлучни бој за слободу и срећу човјечанства...

[Ј.Б. Тито, *Сабрана дјела*, том 7, 43 – 47]

Сличне ћардласе ЦК КПЈ је, са ћозивом на оружану борбу, угушио свима народима Југославије 12. и 25. јула 1945. године.

ПРОГЛАС ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ ОД ЈУЛА 1941. ГОДИНЕ

СРПСКИ НАРОДЕ!
РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ!
СРПСКЕ МАЈКЕ И СЕСТРЕ!
СРПСКА ОМЛАДИНО!

Фашистички разбојници на челу са сулудим Хитлером, који су окупирали нашу земљу, извршили су мучки напад на Совјетску Русију, земљу у коју угњетени народи с правом полажу све своје наде. Тиме су они учинили да је борба угњетених народа постала саставни део одбране Совјетског Савеза, јуначке борбе несаломљиве Црвене армије.

Куцнуо је час када српски слободољубиви народ, који је столећима гледао у великом руском народу заштитника своје националне независности, треба да се дигне на ноге и да одлучно постави питање свога ослобођења испод ропства крвожедних окупатора. Српски народ и овога пута мора оживети своје светле борбене традиције.

Сада се ради о потпуном слому фашизма, о ослобођењу човечанства од тих подивљалих хорди. Управо, ради се о борби на живот и смрт, од чијег исхода зависи не само судбина СССР-а, већ и судбина и слобода читавог српског народа, свих поробљених народа Југославије. За српски народ се сада поставља питање: бити или не бити. Или роб подивљалих фашистичких банди, које нас, Словене, сматрају низом расом, или народ срећан, слободан и независан.

Српски народе, не оклевај! Сада и само сада куцнуо је час да учинимо крај пљачки и насиљу окупатора. Не заборави да то

можеш учинити само удруженим снагама са моћним Совјетским Савезом, са непобедивом братском словенском Русијом, на челу са великим сином руског народа – Стаљином. Сети се српски народе, своје славне прошлости и не слушај кукавице и малодувнике који позивају на чекање. Чекати – то значи играти се својом судбином, будућношћу народном.

СРПСКИ НАРОДЕ!

Не слушај ни оне који те хушкају против братског хрватсог народа и других народа. Непријатељ свуда пружа своју отровну жаоку; он хоће да посеје мржњу међу народима. Његово је гесло: завади па владај, а наше: братство с народима у борби против окупатора и њихових слугу. Српски народе, ти који си у својој историји, у својој борби знао да презреш и казниш издајце, буди да-нас немилосрдан према својим прљавим нитковима, проданим националном непријатељу, који су у рату издали нашу земљу. Прогнај из своје средине издајнике српске груде: љотићевце и Стојадиновићеве агенте. Ови уљези и изроди хапсе најбоље Србе и синове српског народа и предају их у руке злогласном гестапоу – у руке побеснелих Хитлерових целата. Ових дана опет је пала крв најбољих синова српског народа. Мучки, на кукавички начин, изведене су из подрума београдске главњаче борци за слободу – и стрељани. Али, народ никада не остаје дужан. Дан одмазде је ту. Ми комунисти, поручујемо свима и свакоме с оне друге стране да прихватамо бачену рукавицу. Нека упамте учесници овога злочина да их народна кзна неће мимоићи.

СРБИ И СРПКИЊЕ!

Оставите на страну ситне распре. Сви као један у борбу против окупатора. Свим силама свим средствима слабите његову снагу ради наше будућности, наше слободе. Издајица је онај ко ма чиме – радом, материјалом, храном, новцем, порезом, куповањем „Новог времена“, слушањем лажи преко радија итд. – помаже окупаторе и његове најамнике. Не дозволите да преко наше земље оде ма каква помоћ фашистичким руљама, а против СССР-а, против самих нас.

ДРУГОВИ РАДНИЦИ И СЕЉАЦИ!

Сврставајте се у густе редове око ваше јуначке партије – Комунистичке партије Југославије! Непријатељ је већ добио и све више добија смртоносне ударце. Горе главе! С вером у саме се-

бе и Црвену арију, напред у борбу! С нама је данас читав радни свет Европе, сви европски угњетени народи, све земље које чезну за миром и слободом, са нама је моћни Совјетски Савез – та не-пробојна тврђава.

СРПСКА ОМЛАДИНО!

Увек са својим народом, ти ћеш и овога пута бити у првим борбеним редовима. Нека ти буде пример херојска омладина Сојјетског Савеза, која се неустрашиво бори за ствар читавог човечанства. Зареци се да нећеш остати мирна док и једна прљава фашистичка нога хода по твојој земљи.

ДОЛЕ РАЗБОЈНИЧКИ ФАШИЗАМ!

ЖИВЕО МОЋНИ СОВЈЕТСКИ САВЕЗ, НАЈЈАЧА ПОТПОРА БОРБЕ УГЊЕТЕНИХ НАРОДА!

ЖИВЕО ЈОСИФ ВИСАРИОНОВИЧ – СТАЉИН, ВОЂ ЦЕЛОКУПНОГ НАПРЕДНОГ И СЛОБОДОЉУБИВОГ ЧОВЕЧАНСТВА!

ЖИВЕЛО ЈЕДИНСТВО СРПСКОГ НАРОДА У ОСЛОБОДИЛАЧОЈ БОРБИ!

ЖИВЕЛО БРАТСТВО И СЛОГА ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА!

НАПРЕД У ОСЛОБОДИЛАЧКУ БОРБУ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ СЛУГУ!

ЗА СЛОБОДУ, ЗА ЧАСТ, ЗА НАЦИОНАЛНУ НЕЗАВИСНОСТ!

**КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
ПОКРАЈИНСКИ КОМИТЕТ ЗА СРБИЈУ**

[*Зборник НОР-а*, том 1, књ. 1, стр. 29 – 31]

*

Главни штаб Народноослободилачких јаршизанских одреда Југославије 10. августа 1941. године издаје проглас у коме формулише задатке Народноослободилачких јаршизанских одреда:

ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕДИ – ОРУЖАНА СИЛА НАРОДА

ТИТО О ЗАДАЦИМА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА, 10. АВГУСТ 1941.

1. Народноослободилачки партизански одреди у свим областима Југославије – Србији, Хрватској, Словенији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Македонији, Војводини, Санџаку и Далматији – имају главни свој циљ: ослобођење народа Југославије од окупатора и борбу против домаћих окупаторских агената који помажу угњетавање и терорисање наших народа.

2. Највећи непријатељ слободе и независности наших народа јесте њемачки фашизам, па онда сви његови фашистички трансформацији који хараче по нашој земљи. Према томе, света је дужност сваког родољуба да се бори немилосрдно, до потпуног уништења те фашистичке банде.

3. Партизански одреди зову се народноослободилачким и због тога што то нису борбене формације било које политичке партије или групе – у конкретном случају ни Комунистичке партије, без обзира на то што се комунисти боре у првим редовима. – већ су то борбени одреди народа Југославије у којима треба да се боре сви родољуби способни за оружану борбу против окупатора, без обзира на политичко увјерење.

4. У тој општој борби са непријатељем наших народа партизански одреди имају многобројне задатке. Они морају рушити све објекте који служе фашистичким освајачима: жељезнице, мостове, фабрике, радионице, складишта муниције и оружја; они морају свим силама онемогућити окупаторе да одузимају сељацима жито, стоку и остале намирнице (које) треба силом одузети окупатору и раздијелити народу, а потребну количину задржати за исхрану одреда. Партизански одреди морају онемогућити убирање пореских и других дажбина, јер у данашњем моменту све то служи само окупаторима за вођење освајачких ратова и даље угњетавање наших народа.

5. Партизански одреди морају са оружјем у руци бранити насеља, градове и села од фашистичких зулума, они морају штитити имовину народа од окупаторске пљачке.

6. Партизански одреди морају на сваком кораку уништавати фашистичке одреде, нарочито официре и гестаповце, црне кошуље и тд. Исто тако треба немилосрдно уништавати њихове до маће агенте, разне народне издајице и провокаторе, који у масама предају у руке фашистичких крвника најбоље синове народа и који служе као вјерни пси окупаторима и тероришу наш народ.

7. Партизански одреди морају неуморно развијати отпор народа дижући народне устанке и стављајући се на чело тих устанака као борбено језгро. Досадашње искуство партизанске борбе показало је да се занемаривало питање општег народног устанка, јер у противном могу бити партизани изоловани од мјаса које су спремне да се боре за своју праведну ствар.

8. Политичка линија партизанских одреда мора бити – Народноослободилачки антифашистички фронт свих народа Југославије, без разлике на политичка и вјерска убеђења.

9. При стварању партизанских одреда не смије се бити тјесногруд, већ дати могућност широке иницијативе за стварање партизанских одреда. Већ створени партизански одреди треба одмах да се повежу с мјесним и окружним штабовима и ставе под њивово руководство.

10. Штабови и комесари морају будно пазити да непријатељ не убаци у партизанске одреде своје провокаторе и шпијуне. Ако се такви појаве, треба их одма стријељати и њиово име објавити.

11. Штабови и командире партизанских одреда морају строго пазити на дисциплину у одредима. Сваки чин пљачке, издаје или грубе дисциплине треба строго кажњавати.

12. Штабови морају водити бригу о исхрани бораца, о наоружању и другом. Исхрану треба организовати заједно са Комитетима Народноослободилачког фронта, који треба да прикупљају Фонд народног ослобођења. У случају да негдје таквих комитета још нема, треба добровољним пристанком сељака и грађана осигурати исхрану, или плаћати намирнице у готову.

13. Сви партизански дореди са својим штабовима, из Хрватске, Србије, Словеније, Црне Горе, Босе и Херцеговине, Војводине, Далмације, Македоније и Санџака, спадају под врховно руководство Главног штаба Народноослободилачких партизанских одреда Југославије.

Ради координације борбе и успешног вођења операција, штабови морају бити међусобно добро повезани.

14. Штабови и командири морају се побринути за потребан санитетски материјал и особље ради рањених и болесних.

15. Са стварањем ширих устанака народних маса створиће се и потребне команде. Зато је потребно да се штабови и командири партизанских одреда брину за провјерене и добре командире и комесаре, који треба да стану на чело тих побуњених маса.

16. У случају повољних стратегијских и других околности при извођењу крупних операција створиће се, према потреби, извише партизанских одреда крупне војне јединице.

[Билштен главног штаба Народноослободилачких јаршизанских одреда Југославије, 10. август 1941, бр. 1]

ЗАКЛЕТВА БОРАЦА ЧАЧАНСКОГ НОП ОДРЕДА „ДР ДРАГИША МИШОВИЋ“

Ја, син српског народа, заклињем се својом чашћу да у Чачански народноослободилачки одред „Др Драгиша Мишовић“ ступам са чврстом одлуком да се борим против фашистичких окупатора и издајника српског народа. Обавезујем се да ћу извршавати наређења својих претпостављених без поговора, да ћу чувати дисциплину одреда, да ћу сносити све последице кршења дисциплине и неизвршавања дужности борца за народна права и слободу. Ми, народни партизани Југославије латили смо се оружја за немилосрдну борбу против крволовничких непријатеља који поробише нашу земљу и истребљују наше народе. У име слободе и правде нашег народа, заклињемо се, да ћемо дисциплиновано, упорно и неустрашиво, не штедећи своје крви и животе, водити борбу до потпунго уништења фашистичког освајача и свих народних издајника.

[Чачански одред, стр. 4.]

У чачанском крају је од њивих устаничких дана од сјеверне Окружног комитета КПЈ, српских поверилишта КПЈ у Гучи и Горњем Милановцу, као и од штабова Одреда „Др Драгиша Мишовић“, и од Драгачевског и Таковског батаљона издато више ђрођласа, айела и саопштења, које Давидовић и Тимошијевић изослављају, па их ми овде објављујемо:

2. јула, ОК КПЈ је објавио проглас, који није сачуван, али је позната његова садржина. Наиме, власти су обавестиле Одељење за државну заштиту у Београду:

7. јула у Чачку и околини по непознатим починитељима растурани су комунистички летци, писани на писаћој машини, ћирилицом, под насловом „Радници, сељаци, грађани Чачка и околине“, а завршава се са „Да живи наша борба за слободу“, да живи Комунистичка партија Југославије; Окружни комитет партије у Југославији, Чачак, 2. јула 1941. године.

У летку се нападају наши органи, органи немачке оружане силе и прети бразом победом Совјетске Русије и уништењем окупатора.

Сумња се да су летке растурали одбегли комунисти. Предузете су мере да се растурачи ухвате“.

[ИАЧ, *Грађа за монографију чачанског рајног округа – Делајност непријатеља*, р. бр. 517, стр. 8 – 9]

Овај листак, заједно са листима Покрајинског комитета КПЈ за Србију и ЦК КПЈ, умножен је и расшутрен по чачанском крају. Упућен је чак и окупаторским властима.

У Церови су, по свој прилици, умножена два прогона који су сачувани. Први, су саставили чланови ОК КПЈ за Ужице. Није датиран, али је извесно да је писан крајем јула или почетком августа, пре формирања квислиншке Недићеве Владе народног саса. Умножен је на шайирографу. Текст ћласи:

СРБИ, У БОЈ...

Сви у борбу против Хитлерове банде која већ увек спроводи свој ужасни план истребљења свих Словена, па дакле и нас Срба. Клице фашистичке заразе већ разарају наше здраве груди. УНИШТИМО ТЕ КЛИЦЕ ДОК СУ ЈОШ У ЗАМЕТКУ. Помажимо свим средствима наш народни устанак против фашистичких бандита.

РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ И ГРАЂАНИ

СТУПАЈТЕ У ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ. Тај одред носи име најбољег сина нашег краја, првоборца истинске слободе, име неумрлог Димитрија Туцовића.

КОМУНИСТИ

Сви: из Пожеге, Гуче, Ариља, Ивањице и околних места, сви у последњу борбу против најстрашније владавине коју зна светска историја, сви у борбу против фашистичке банде Адолфа Хитлера и његових плаћеника: презреног издајце Јотића и крвавог жандарма и агента немачког фашизма Аћимовића. Будите неустрашиви, данас као и јуче, сутра као и данас. И немилосрдни, јер онда када смо најнемилосрднији према крвницима нашим, и онда ћemo бити благо у поређењу са неделима убица најбољих синова нашег народа.

УСТАНИЦИ

Не заварајте се лажљивом пропагандом Хитлерове штампе о тобожњим успесима Немачке на источном фронту. Ни какво „V“* не може да спасе Хителра од његове неизбежне пропasti.

СОВЈЕТСКИ САВЕЗ – ТО ЈЕ ГРОБ ФАШИЗМА И ТИРАНИЈЕ НАД НАРОДИМА.

СОВЈЕТСКИ САВЕЗ – ТО ЈЕ ПОБЕДА.

На нама је да убрзамо копање тог гроба, на нама је да убрзамо ту победу.

**У БОЈ ПРОТИВ ОКУПАТОРСКЕ БАНДЕ ФАШИЗМА.
КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА“.**

[Архив ЦК СКЈ, Србије, II/257]

Други ћардлас јисан је ујраво у Церови. Уђућен је искључиво Драгачевцима. По сушлу се умногоме разликује од сличних устаничких докумената.

Текст ћласи:

СРБИ!

Највећи непријатељ наше народне слободе, поманитали умоболник и доказани словенождер Адолф Хитлер, поробио је вас и ваше питоме њиве и ливаде, вас и ваше распеване шуме и

* Скраћеница од викторија – победа.

лугове. У свом подмуклом налету на нашу земљу мучки је поубијао голоруке мајке, жене и нејаку децу нашу; поробио је наше очеве, синове и браћу. И није се зауставио на тој својој срамној работи! Из дана у дан спроводи он преко својих плаћеника, народних изрода и издајица Љотића и Аћимовића, свој крвави план разарања наших живота: најбоље синове наше земље одводи и убија по својим злогалсним концентрационим логорима, стреља невине људе и жене, расељава нашу браћу!

СИНОВИ ДРАГАЧЕВА!

Шта нам доноси Хитлерова „обнова“ Србије?

Бе ду! Беду сељаку, јер планске празни наше кошеве и амбаре; беду занатлији, јер односи материјал потребан за прераду; беду малом трговцу, јер нема робе потребне за обрт; беду раднику, јер кочи ионако бедну нашу народну привреду и индустрију. И смрт нам доноси, можда лагану, али свакако сигурну смрт. Смрт свима: и онима који не могу да подносе тиранију његове солдатеске попрскане крвљу европских народа, и онима који се заварајају детињастом надом да ће боље доћи смао по себи!

РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, ВОЈНИЦИ, ПОДОФИЦИРИ И ОФИЦИРИ СРБИЈЕ!

Сили се супротставите силом! Организујте отпор против окупаторског насиља и Аћимовићевих жандарма. Не дозволите да се из Србије износи жито и да се тим житом хране они који ће сутра пущати у ваше груди. Не дозволите да се из наше земље износи ратни материјал, који сте ви платили знојем и крвљу својом и који ће Хитлер употребити против нас и браће ваше. Рушите мостове, железничке мреже, телефонске линије, јер све то више не служи нама, него нашем непријатељу – фашистичком разбојнику Адолфу Хитлеру! Не заборавите да и најмања препрека Хитлеровом крвавом плану уништења свега што слободно дише знатно доприноси неминовној пропасти најсрамнијег режима људске историје – мрачног фашизма.

ДРАГАЧЕВЦИ!

Не дозволите да Хитлеров план о уништењу и расељавању Срба по пешчаним пустињама Африке постане стварност! Гвожђе се кује док је вруће, непријатељ се одстрањује док још није

ухватио корене. Нека вам Словенци буду најбољи пример и стална опомена на оно што вас неизбежно чека ако скрштених руку пустите да Хитлеров фашизам спроведе у дело своје паклене на мере! Ступајте, стога, у партизанске одреде Комунистичке партије – једине наше партије која је и у оним најтежим тренуцима наше народне историје остала верна уз вас, да би се и даље борила за народне слободе, правду и једнакост.

УСТАНИЦИ!

Победа је наша! Уз помоћ великог и снажног фронта слободних народа а пре свега моћног Савеза Совјетских Социјалистичких Република, ми ћемо раскинути са руку својих ланце робовања и тираније. Нека у то нико не сумња! И уместо сумњи и колебања – сви у борбу против тираније за слободу, против мрака за светло, против смрти за живот!

ЖИВЕО НАРОДНИ УСТАНАК!

КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА

[Архив ЦК СКЈ, Србије, III/259, Зборник НОР-а, Музеј у Чачку, XI, стр. 194 – 195]

Група чланова КПЈ и СКОЈ-а уочи Другог светског рата
у градском парку у Чачку

*

Комунист Ѡавко Јованчевић је текс ѡисао, па је окачен на ограду фудбалског игралишта. Проглас је почињао речима:

Срби, зар у овим тешким тренуцима, када хиљаде наших најбољих синова воде бескомпромисну борбу против окупатора, коме већ гори под ногама, ви ето чините разоноде на неким фудбалским утакмицама...

*

Још један проглас ѡомиње се у сећањима савременика: на оштинске зграде у Прељини, Прислоници и неким другим местима стављане су наредбе исписане ѡисаћом машином:

У име војно – револуционарног комитета, наређује се да општинска власт престане са радом, а ко прекрши ову наредбу одговараће по војним законима.

*

Након борбе са жандармима у Гучи 17.августа је уочен лешак са ѡозивом да се проглашу и прекину службу окупајтору. Текс је вероватно ѡисао Милојко Ђирјаковић, комесар Вировске партизанске чеше, који је, у то време, проговорао и са прогредицима оштина захтевајући да оштинске управе обуставе рад. Текс ѡог својеврсно прогласа вероватно је умножен у технички партијске организације у Гучи. Међутим, сачуван је само рукопис, исписан мастилом на две странице:

Браћо и другови српски жандарми!

Ми вам се обраћамо у овом по наш народ тешком часу. Часу у ком се може пролити море братске крви за интересе нашег вековног непријатеља Немачког освајача – поробљивача нашег народа. Овај подли непријатељ служи се опет старом подлошћу и лукавством то јест да нас завади па да влада.

Пре непуних 5 месеци овај подли зликовац Немачки фашизам напао је без икаквог узрока и разлога наш миран радни народ. Без објаве рата почeo је бесомучно бомбардовати нашу престоницу и остале градове наше земље убијајући небројене хиљаде невине деце жена и стараца; разарајући наше грађевине и културне тековине које смо ми са много мука подигли. И ето тај ју-черашњи разбојник пљачкаш и убица изметнуо се данас у пријатеља српског и тражи од вас да га служите на тако званом обна-

вљању Србије. Браћо најподлија је лаж да се непријатељ бави обновом Србије. Да је он Србе и Србију волео неби нам земљу разорио и спалио и убио многе хиљаде невиних већ би нашу земљу обишао у свом крвоточном... (даље нечитко – прим. аутора). Непријатељ се прави пријатељем Срба зато да би нашао неке будале да његовој лажи поверију и ставе се њему у службу даљег истребљења Српства. Свима је знатно да је за једног војника који је погинуо у сваји са својим другом Немцом стрељано 100 Срба међу којима су најбољи синови нашег народа и цвет образованих људи који би требало сутра да нас воде у бољи живот. Ето шта су Немци употребили као повод за убијање.. (нечитко – аутора)... у масама и то оних Срба који сутра треба да буду глава народа и државе. Јасно се види да непријатељ све измишља и чини да нас обезглави. Школе нам је разорио и затворио, и сада се пожурио да нам поубија школоване људе и да нас остави у вечној тами и незнању.

Браћо и другови последње је време да напустите срамну службу окупатору. Ви сте се заклели на верност краљу Петру и народу да ћете их служити и бити им одани свом душом. Време је да ту заклетву и обавезу ваше часне речи извршите. Напустите непријатеља народа. Пређите народној српској ослободилачкој војсци. Ваше породице наћи ће заклон, заштиту и средства за живот код народа српског. Свака српска грађанска и сељачка породица узеће на издржавање по једну вашу породицу. На тај начин ваше су породице збринуте и вама плате нису потребне. Одбите службу непријатељу за милионе а поготову за бедну плату коју је он од нашег народа опљачкао.

Браћо – другови крајње је време да приђете Српској народноослободилачкој војсци. Наши велики и храбри савезници Русија, Енглеска, Америка и цео добронамерни свет бију последњу битку са разбојничким фашистичким хордама. Победа је ту немојте је дочекати осрамоћени. Прилазите у одреде, помажите ослобођење народа, испуните вашу заклетву. Не дозволите да ико из ваших редова пролије братску Српску крв. Удружите се са народом у борби за народ и његово добро.

Да живи Српска народно ослободилачка војска

Да живи правда и слобода човечанства

Српска народ.ослобод. војска

[Документ у приватном власништву (препис ИАЧ), Зборник радова Народног музеја, Чачак, стр. 196 – 197\$]

*

*Нејосредно пре ослобођења Гуче, коју су жандарми нају-
стили 7. септембра под приштском партизанских снага, у селу
Гучи, Милић Буѓарчић, секретар, и Раденко Броћић, члан Сре-
ског повереништва КПЈ, најисали су и умножили проглас којим
су се обраћали народу Драгачева.*

*Проглас је умножила техника ћелије КПЈ у Гучи, па је
одаслан у ова драгачевска села, где је нашао на снажан политички одјек.*

Он ћаси:

СРБИ И СРПКИЊЕ ДРАГАЧЕВА

Немачка хитлеровска руља зликоваца, која је поробила и опустишила нашу земљу, налази данас смрт на пољима братске Совјетске Русије. Црвена армија на истоку и енглеска авијација на западу задају смртоносне ударце фашистима. Две велике земље налазе се у тој борби у савезу. Поред тога, у борбу су данас устали народи поробљене Европе. Све што је напредно, културно и слободолюбиво дигло се на ноге у целом свету да борбом униши велико зло које прети човечанству. Немачка је до сада изгубила близу 100 дивизија. Под Хитлеровом ногом тло је запаљено.

Крвави непријатељ свих народа, а нарочито нас Словена, захваљујући издаји и које каквих изрода српског народа (разних Љотића, Недића, Аћимовића и других петоколонаша) прегазио је нашу земљу. Прегазио јесте, али покорио није. Никада српски народ није изгубио своју слободу на срамнији начин. Ми нисмо тако рећи ни пушке опалили, а непријатељ убија и пали, пљачка и пустоши по нашој земљи.

СРБИ И СРПКИЊЕ СЛАВНОГ ДРАГАЧЕВА!

Данас када је цео свет устао у борбу против заједничког непријатеља и када немачки фашизам дрхи од удараца, српски народ не сме изостати у тој борби. Заједно са осталим народима Југославије, заједно са народима поробљене Европе, устали су и устају Срби да са пушком у руци оперу окаљану част и извојују себи слободу. Неће Хитлеру помоћи ни Недићи ни Пећанци, као што нису помогли Љотићи, јер наш народ зна да су сви они који служе непријатељу петоколонаши – издајице те ће и њима дати

заслужену награду. Српске очи виделе су Пећанца када је 24. августа ишао у немачку команду на преговоре и продao своју ста- рапчу савест.

ДРАГАЧЕВЦИ!

Ви који сте у борби за национално ослобођење предњачили у прошлости, ви сте увек волели слободу и за њу се борили, не- мојте овога пута изостати, не смијете дозволити да на наше бли- ставо Драгачево падну мрље издајства. Из ваших брда и долина ви морате пртерати кукавичлук. Жигошите и презирите издаји- це и плашљивце који кажу да није време и да треба чекати. „Ко каже чекати, на његова уста говори Хитлер“, поручио нам је представник Југославије са Свесловенског конгреса у Москви.

У тој борби ви морате бити сложни. Када је у питању зајед-ничка ствар, кад је у питању слобода, нек нестане међу вама сва- ђе и личних распри. Презирите такође и све оне који у борбу ула- зе ради неких себичних циљева. Данас није време да се припре- мају терени за посланичке мандате. Води се велика и часна бор-ба за отаџбину и слободу, где ће доцније народ сам одлучивати о совјој судбини.

ДРАГАЧЕВЦИ!

Не оклевајте ни часа и не заваравајте се лажима непријатеља и издајника српског народа. Укључите се сместа у борбу и приступајте у наше одреде, иначе ће вас петоколонашка влада мобилисати и послати на фронт против браће Руса и против наше браће који се већ латише оружја. Не дозволимо да Хитлер изазо- ве братско крвопролиће. У тој намери никла је влада издајника Недића. Као одговор на то збијмо се око наше Партије у једин-ствену борбу за уништење непријатеља.

У свим крајевима наше земље већ су почеле борбе које су повели наши народноослободилачки одреди (партизани) заједно са војним четништвом. И у нашем крају дошло је ових дана до споразума између партизана и четника о вођењу заједичке борбе против окупатора и петоколонаша. Отаџбина данас позива сваког Србина да ступи у борбу. Издајицама не сме бити места међу Ср-бима.

Драгачевци! Горе главе! У борбу, другови и браћо! Сада је куцну час, сада се пружила прилика да покажемо да смо достојни српског имена и слободе за коју се боримо.

ЖИВЕЛА БОРБА СРПСКОГ НАРОДА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ СРБИЈЕ!

Смрт фашизму – Слобода народу!

6 септембар 1941 године
ДРАГАЧЕВО

СРЕСКО ПОВЕРЕНИШТВО
(ЗА СРЕЗ ДРАГАЧЕВСКИ)
КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

[Документ у приватном власништву, препис ИАЧ, Зборник радова народног музеја, Чачак, XI, стр. 198 – 199]

*

Борци Ариљске чеше Ужичког НОП одреда „Димићије Тучковић“, приликом снајивања оштинских архива, остављали су писмена обrazloženja због чега се оне унишавају и забрањивали даљи рад оштинских управа. Један вог ће чеше, који се касније укључио у Драгачевски батаљон Чачанског НОП одреда, ша упозорења је остављао приликом паљења оштинских архива у доњем Драгачеву. У њима се истиче:

Крвави Хитлерови фашисти пљачкају нашу земљу. Они хоће да одвезу наше жито, да отму нашу стоку, да исеку наше шуме, да ваде наше руде да би некако ојачали своју привреду. Општинске управе с председницама на челу претварају се у немачке измеђаре и извршавају немачка наређења. Да сречимо пљачкање нашег богатства, ми, народни борци, уништавамо општине и спаљујемо њихове архиве. Сваки даљи рад у општини сматра се службом окупатора и најстрожије ће се казнити.

Немачки фашисти бацали су сву своју силу на фронтове. Они сада хоће да употребе наш народ као радну снагу на оправци путева, мостова и железница, на рад у рудницима и фабрикама и да га баце у најцрње ропство и понижење. Да то спречимо, ми, народни борци, уништавамо општине – те пипке немачке власти која хоће наш зној и нашу муку. Сваки даљи рад у општини користи само окупатору. Ко настави рад у општини, биће осуђен као издајник свог народа!

Фашистима се ближи крај. Њих немилице туче Совјетски Савез, против њих стоје слободољубиви народи света, против

њих се дижу поробљени народи. Фашисти виде свој крај и да би га избегли, бацају поглед на наше мобилизацијске спискове. Они хоће да баце наш народ да се бори против своје слободе; они хоће да наше људе употребе као топовску храну против Совјетског Савеза. Издајица Недић спреман је да лије вашу крв за Хитлера. Српски народ то неће дозволити. Ми, народни борци, спремили смо мобилизацијске спискове и немилосрдно ћемо казнити сваког оног ко отвори ову општину и тако се стави у службу окупатора!

Дижите се на оружје! Ступајте у наше партизанске редове.

Август 1941

[Трагом Ариљске партизанске чете, стр. 147]

**САОПШТЕЊЕ
ШТАБА ДРАГАЧЕВСКОГ НАРОДНО – ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА**

Штаб Драгачевског Народно-ослободилачког партизанског одреда остајући доследан себи и настављајући започет посао народно-ослободилачке борбе даје ово саопштење и у атар истине објављује следеће:

Партизански одред у Драгачеву, као и у другим крајевима Србије, чије су снаге у почетку биле слабе, а данас како по броју, тако и по квалитету, наоружају и по начину његове организације и методу ратовања, представља ону снагу која је непријатељу побркала рачуне, дезорганизовала његову позадину, укочила и унишитила његову ратну машину у Србији.

Партизански одреди укинули су егзистенцију општинске, полицијске, жандармеријске и пореске власти, – њихов рад као штетан по наш народ и државу забрнали, јер је њихова служба ишла у корист непријатељу.

Партизански одреди, после овог првог успешног и по народ корисно изведеног посла, стекли су симпатије целокупног нашег родољубивог и поштеног народа. Наши су редови из дана у дан расли, његове снаге непрекидно повећавају, али и сад расту, тако да данас партизански одреди у нашој земљи представљају једну оружану силу своје врсте изникле из редова обесправљеног и поробљеног народа, кадре да започети посао народног

ослобођења за спас и срећу свога измрцвареног, опљачканог и поробљеног народа часно и поштено доврше до краја.

Нама, као и целом поштеном народу, треба светлости, знања, слободе и правде. Ми му помажемо да до тога дође, зато се несебично боримо. Старој тиранији и пљачки мора да се удари глогов колац, она се више неће и не сме повратити.

Ради тога и у име светих начела позвали смо и позивамо свеколико Српство, родољубиво и поштено, да нам се придружи. Позив није остао узалудан. Нове и нове снаге пристижу сваког дана, фабрика оружја у Ужицу ради за нас пуном паром, наши вредни другови партизани у изради оружја не знају за умор. Производња је устроствучена.

Наш партизански одред позвао је нашу браћу Српско четништво из Драгачева и осталих суседних крајева на заједничку сарадњу. Позив је прихваћен и ево тога споразума:

1. Немачка и Италија, фашистички окупатори, наши су заједнички непријатељи, непријатељи српског народа, непријатељи човечанства, непријатељи целог словенства. Борба против њих до коначног ослобођења наше земље, борба, коју су партизани почели пре три месеца наставља се и води без предаха.

2. Посебне наше спроведене организације:

а) Оставља се и признаје се потпуно самоопредељење свима, да сваки приђе оној организацији коју воли и која се њему допада. Ми се партизани ове наше речи придржавамо.

б) Допушта се и добровољан прелаз мобилиснаих и уписаних из четничких у партизанске одреде и обрнуто, у свим случајевима осим случаја где би се скривала нека прљава радња и кривица у намери осуђења казне. Партизани се ове обавезе придржавају. Према томе, свакоме своме војнику партизану ми допуштамо кад год хоће, да може без икакве сметње да оде у четничке редове. На другој страни сваког ваљаног и поштеног војника из четничких редова примамо у наше редове увек кад год који несебично за то изјави жељу.

в) Функција већ укинутих власти неће се обнављати до потпуног ослобођења државе и окончања рата, и

конечно, клонити се свега онога што би годило неспоразуму и сукобу.

Партизани ће се свих примљених обавеза најлојалније придржавати.

Партизани су својим грудима и мишицама кидали и искидвали гвоздене ланце туђе и домаће реакције, не зато да му се око

ви изнова ставе, него да слободно и мирно могу као људи живети и радити. Нека се не заборави да ми будним оком пратимо шта се око нас збива, за добро враћамо боље, зло никоме не мислим, јер зло не волимо, али га се и не плашимо

Гуча 1. октобар 1941. год.

[Чачански одред, стр. 139 – 141]

*

„Реч народа“, „лисћ народно-ослободилачке војске среза Таковског“ како пише у заглављу, штампан је 1. октобра у Горњем Милановцу. Осим других, донео је и чланак „Ко смо ми?“, који је програмског карактера и у коме се износе циљеви народне војске у борби против окупашора и издајника народа:

Питање просто, а сваки добар син српског народа зна прави одговор. Када би требало да употребимо што мање речи, тада би нам билоовољно свега две речи. Ми смо народна војска. Ка-ко се и кад она појавила, шта она ради и шта су све њени задаци? На то одговорити, треба заиста и усмено и писмено износити њене историје и њене задатке. Када је реч о историји народне војске ми, народни војници не мислим на историју оне војске богато плаћених генерала, а у тешким часовима народа од њих изданих и проданих. Не, ми мислим на војску без тих и таквих генерала, на војску коју воде прави синови народа и без чина и без плате па често и без захвалности, а увек праћени мржњом свих оних чији интереси нису једнаки са интересима народа већ исти, или слични са свима оним који су противу народа. Наш народ имао је више пута такву војску. Ко зна ону народну песму: „Ту кнезови нису ради кавзи, нит' су ради Турци изјелице, ал' је рада сиротиња раја, која глобе плаћати не може“. Или ону другу: „Аргатовах три године дана, не зарадих паре ни динара, ни на ноге лагане опанке... Узех будак – одох у хајдуке“..., и још много других, тај зна и све моменте стварања и постојања народне војске. Данашња народна војска иста је као и оне раније. Улазак народног непријатеља у нашу земљу показао је нашем народу колико је се осилила сва она олош и то је не бирајући средства, засела на грбачу нашега народа. Чим је немачка фашистичка банда решила да изврши напад на нашу државу, на наш народ и његову имовину, издајници и бедници почели су да јавно откривају своје лице. Док су за минулих 20 година кришом продавали непријатељу све

што му је затребало, па и војничке планове одбране земље, дотле су, у току неколико дана жалоснога рата, успели све силе да униште оне који су знали да ће бити идеални војници. Али, као што Турци нису могли побити све Србе да не дигну устанак, тако ни они нису могли уништити све Србе. Удружили су се јавно са немачком војском и размилели по земљи Србиновој да жаре – пале, пребијају и убијају. Па ипак Срби су се дигли на устанак. Дигли су се управо њени најбољи синови. Пошли су са пушком у руци сви они који беху гоњени и убијани због своје идеје, због свог уверења да у комунизму лежи спас народу, пошли су сви они који у свом родољубљу нису могли да пођу за издајом а нису били комунити, једном речју пошао је поштен Србин, који је више воле бити гробом но робом. Ето, то је кратка историја народне војске па и ове која је ослободила град Горњи Милановац. На Петровдан ујутро развијен је барјак и позвани Срби на окуп и борбу за слободу. Пошло их је мало, веома мало, бар у нашем срезу. Непријатељ народа говори о лудости. Назвали су нас бандитима, разбојницима, лоповима и чим не. Причали су о нашим покољима и кукавичлуку, а дрхтали су од нас и дочекали су да се пред нама скрију у мишије рупе дубоко посрамљени, јер се ничим не може да сакрије наша ничим неупрљана борба за слободу свога народа па и града Горњег Милановца. Ни једна кућа, ни једно разбојиштво, ни једна ружна реч са усана народне војске партизана, али доста њене крви и неизмерно љубави за слободу свог народа, па и вас Милановчана. Ми смо убијали, али само оне који су нам народ тлачили и убијали. Њима смо све узимали јер је узето својина нашега народа, а ми смо народна војска. Ми смо рушили возове, мостове и друмове јер је њима ишао народни злоторв да уништи наш народ. А да нисмо ткао радили да ли би Милановац био слободан? Не, Милановац не би био слободан. У њему би се и даље убијани најбољи синови нашега народа као што су убијени Милош, Радомир, Средоје, Љубомир, Чедомир и многи други, Паљене би биле куће као што су гореле куће наших другова. Милановчани би и даље гладовали да би се бесни фашистички psi добро хранили. Да, тако би то било да у партизанским четаама није данас доста Срба, најбољих синова нашег народа. Голи и боси, гладни и жедни, млади партизани пошли су од села до села, од куће до куће, и будили српски народ, звали га у бој за слободу и част свог народа и свог српског имена. И за три месеца тешког пута, хладних и непроспаваних ноћи, без простирике и покривача, пробудили су их доста. Данас се у нашем срезу налази

већ хиљаду партизана сврстаних у један бојни ред, ред који се неће лако заљуљати ма какав непријатељ био. Неће се заљуљати, јер међу њима нема издајника и плаћених генерала, неће се заљуљати јер они знају да су ослободили овај срез од душмана. А шта је њихов даљи задатак? Очувати ослобођено и даље гонити непријатеља све док и последњи не буде уништен. И даље биће прави народни војник – партизан који не зна за страх, који главу даје – слободу не даје. Стога ће партизани продужити и даље да буде свој народ, док сви не буду сврстани у један ред. Ни један прави Србин не сме остати ван заставе слободе. То ми желимо, то је наш задатак. Сложити све Србе у борби против немачког фашизма и свих издајника нашег народа. Уништити непријатеља и издајника у корену – то хоће и желе сви партизани.

Ето ко смо ми и шта хоћемо“.

[Реч народа, бр. 1, 1. октобар 1941, *Зборник радова Народног музеја*, Чачак, XI, стр. 106 – 207]

*

У слободном Чачку штампано је јеши бројева „Новости“, листа Штаба Народно-ослободилачког (партизанског) одреда „Др Драгиша Мишовић“. У првом броју је проглас Штаба овог одреда, у коме се даје преоглед развоја партизанског покрета, не само у чачанском крају, већ и значајно шире – у читавој земљи:

У овом броју је и позив девојкама да учествују у акцијама које су окренуће борби за слободу:

ДРУГАРИЦЕ, ПОМОЗИМО СВОЈИМ ДРУГОВИМА!

У својој јуначкој и непомирљивој борби за бољи живот нас свих, за ослобођење од окупаторских окова, за уништење, фашизма, под којим грда готово читава Европа, боре се наши другови, најбољи синови нашег народа, не презајући ни од чега, не презајући ни од саме смрти. Свакога дана они су све ближи победи, тој тако жељеној слободи, која ће једнога дана засијати и огрејати све оне који су се мрзли по тамницама под чизмом нашег угњетача, окупатора. Они се боре схватајући да ропским животом нећемо да живимо. Они се боре на дивљење целог цивилизованог света, они се боре у заједници са друговима из Црвене армије и савезницима из Енглеске. Неки од њих умиру не жалећи своје жи-

воте, не дочекавши плодове своје борбе – дан коначне победе. Умиру у борби за нас... за све нас!

А ми? Смемо ли ми, у позадини тога фронта који бесни, остати неактивни, остати мирни, скрштених руку како они гину, како пропадају – а не помоћи им? Зар смемо? Ми, девојке, њихове другарице? Не смемо, јер им можемо помоћи, завити рану на месту где је долетело непријатељско тане у намери да нам друга пошаље у смрт, урадити топао цемпер да чува јуначке груди нашега борца, који се бори по киши и снегу, који ноћева на влажној земљи, међу дрвећем високих планина, где ни сунце никада не завири.

Другарице, свест о дужности и љубави према слободи, не дозвољава нам да само посматрамо догађаје који се око нас забивају. Будућност ће бити наша само онда, ако сви заједнички будемо учествовлаи у борби коју су започели и коју воде наши другови! Не дозволимо да нас прегазе догађаји и да се једнога дана застидимо због своје неактивности пред величином времена које долази! Схватимо правилно данашњицу – наша је борба велика – а исход њен је – победа“.

[*Новости*, бр. 1, 1. октобар 1941, *Зборник радова Народног музеја*, Чачак, XI, стр. 210]

*

У слободном Чачку, одмах по ослобођењу формиран је Градски народноослободилачки одбор. У Горњем Милановцу шакође. У Гучи је постојао и Срески НОО. Народноослободилачки одбори формирани су по оштинама и неким селима, где су били лединци носиоци револуционарне власти. Заједно са командама мести, они су мобилисали нове борце за јединице, организације снабдевање грађансства и јединица на фронту, рад привредних предузећа и радионица. Девиза је била „Све за фронт“, уједно и „Сви на фронт“. О задацима НОО писао је лист „Новости“ у свом броју од 18. октобра 1941. године:

После ослобођења Чачка и образовања Народно – ослободилачког одбора, те нове градске управе, пред Одбор, пред све нас, поставља се хитно решење многих животних питања. Окупатори су нашу имовину опљачкали и великим делом уништили, а борба са њима захтевала је често да наш народ уништава своју сопствену имовину, као што су то нпр. пресецање саобраћајних веза и остала саботажа. Пред Одбор се поставља велики, тежак и

одговоран задатак: решење свих градских питања, у првом реду питање спасавања сиротиње од глади и зиме, од чега ће у много- ме зависити и успех наше ослободилачке борбе. Наши партизан- ски и четнички одреди настављају јуначку борбу против окупа- тора и ослобађају комад по комад српске земље. Они на фронту, са пушком у руци, а Народно-ослободилачки одбор у упорном ра- ду на решавању свих народних потреба, ослободиће српски народ из ропства и радити на организацији његовог друштвеног живо- та. Нахранити гладне, огрејати прозебле, осигурати кров над гла- вом – то је најпречи задатак Одбора у садашњем тренутку. Јасно је да је под данашњим условима тај задатак тежак, и многи ће за- питати, постоји ли уопште и где се могу наћи средства за њихово остварење. Понављамо: задатак је тежак, али није нерешив. Ми имамо, мада много оштећену, државну имовину; извршиће се ре- квирирање „Призада“, електричне централе, секвостираће се сто- вриште дрва код касарне и на неким другим местима и дати си- ротињи бесплатно, онима који имају извесне приходе у пола це- не, а богатима по пијачној цени. Са овим средствима могло би се решити питање градске сиротиње и давање плате оним радници- ма и чиновницима који нису на фронту, али су се ставили на рас- полагање народној борби за друге послове. Питање кирије и сва остала питања најбоље ће се решити ако богатији слојеви буду сносили већи део терета народне борбе, њиховим опорезивањем и финансијском помоћи. Жито и остале намирнице, које би се до- бављале овим начином, разделиће се становништву по правед- ним ценама, а најсиромашнијима даће се хлеб бесплатно. Потреб- но је такође пописивање свих залиха жита и осталога, а скрива- ње и нагомилавање намирница у циљу шпекулације не може се смарати другачије него као петоколонаштво и издаја, јер ко хоће данас да се богати када народ води своју крваву борбу за слободу, не разликује се нимало од оних против којих се боримо. Ко зна који је то већи пут како српски народ спашава своју слободу од освајачких хорди; као и увек, он ће је и данас спасити, и осигура- ти за вечита времена. У садашњем тренутку за то је птoreban ве- лики и јединствен напор свих нас.“

[*Новости*, 4. 18. октобар 1941, Зборник радова Народног музеја, XI, стр. 211–212]

АПЕЛИ И ПОЗИВИ

Један од најважнијих задатака Градског народноослободилачког одбора у Чачку био је да се обезбеде услови за збрињавање градске сиротиње и бројних избеглица, уз изнанике из Словеније. Недостајало је хране, одеће и обуће.

Нарочито је било важно обезбедити живоћне намирнице, шим пре што се и зима приближавала, а у Народној кухињи требало је припремати све више оброка. Посебна секција Градског народноослободилачког одбора и Одбор Народне кухиње су се, због тога обратили претпоследњег дана октобра народу исисујући веома драматичан айел, који је штампан и у већем броју примерака раздељен по Чачку или налеђен по зградама градских улица:

СРБИНЕ И ВРАТЕ

Зима иде као оштра сабља. Невоље се приближују све ближе и ближе. Пун је Град невољних, - без хране, без огрева и без топлог одела. Помози браћу своју. Твоја помоћ донеће спас многим. Помози од срца. Разгреј твојим милосрђем љубав код невољних. Умири твојим даром савест твоју и буди уверен да ће твој дар бити плаћен захвалношћу невољних. Спасење наше браће зависи од твога милосрђа, — Дао си за Смедерево дао си за Битољ, зато сада није дужност да за своје грађане у Чачку даш много више?

Са овим те Србине и Српкињо позивамо да својим прилогом у новцу и натури, преко Народне Кухиње у Чачку помогнеш невољним. **Са овим апелом шаљемо ти два члана Народне кухиње да приме помоћ.**

Не оклевај. Свако задоцњење донеће штете и теби и невољним.

Потребна је обилна помоћ. Не прави рачуницу на невољама твојих грађана. Не заборави да су: блажени милостиви јер ће такви бити помиловани.

30. октобра 1941. год. Чачак

Одбор Народне кухиње у Чачку

*

Органи народне револуционарне власти џозивали су и штабове Јаршизанских јединица да се посебним проглашеним обраћају народу и поштрде како је све што се ради поодређено борби за слободу. Проглашена је, у условима најада чешника на Јаршизанске јединице у овом делу Србије, „Недеља – све за фронт“. О томе су штампани посебни леци, највероваћније истовечне садржине, поштуй овога који је поштио Штаб Таковског батаљона Чачанског НОП одреда „Др Драгиша Мишовић“.

Недеља-све за фронт

Штаб таковског батаљона народно-ослободилачког партизанског одреда „Др. Драгиша Мишовић“ означио је ову недељу са паропом: Недеља - све за фронт. У свакој борби па и у овој коју воде јунаци партизани троше се огромна сретства. Она се троше свакодневно, а зато се морају стварати нова. Трошите сва она сретства која су потребна борцима на фронту. Храна, одело, обућа, оружје, муниција. Да би се та сретства надокнадила цео народ мора ставити у покрет све своје снаге.

Помозимо нашим борцима чиме год можемо. Не допустимо да ниједан борац буде бос, гладан, без одела.

ОМЛАДИНО! Буди прва и овде као што си свуда. Буди ти водећа снага у организовану помоћи нашим борцима. Поднеси ти највише жртаве. Ове недеље, сваки минут, сваки час, сваки дан и ноћ нека буду испуњени и речи и делом — све за фронт.

ЖЕНЕ! На посао. Доканите да ваш удео у борби може бити огроман. Плетите чарапе и топал веш! Снујујте сир, кајмак, вуну и остало.

СЕЉАЦИ! Ви који сте учествовали у рату, ви најбоље знате шта је то фронт. Помозите ове недеље „наше борце чиме можете. Нека уз речи „све за фронт“ стоје и речи: „сви за фронт“.

РАДНИЦИ! Ви сте свесни данашње борбе и сваки ваш покрет руке или ноге нека буде стварање сретотава намењених за наше борце.

ГРАЂАНИ! Дајте помоћ у оделу, новцу и свему што можете.

Недеља-све за фронт почиње 3 новембра и завршава се 9 новембра.

Народно - ослободилачки партизански
одред
„Др. Драгиша Мишовић“
Таковски батаљон

У Чачку је расписан и добровољни зајам:

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР ГРАДА ЧАЧКА
Број 187
10 новембра 1941 год.

П О З И В ЗА УПИС ЗАЈМА

Народно-ослободилачком одбору града Чачка стављено је у дужност да збрине све породице, које у овом тешком времену не мају средства за живот. Долазе у обзир чачанска сиротиња, избегличка сиротиња, радници запослени и незапослени, породице заробљених, инвалиди, чиновници и пензионери. Оваквих породица има око 2500 са око 7000 чланова. Да би се овим лицима пружила најнужнија помоћ за храну и огрев, потребно је око 2.500.000 динара месечно, што за 4 зимска месеца износи 10 милиона динара.

Финансијска средства којима располаже Народно-ослободилачки одбор су мала, а потребе за поменуту сврху врло су влеке. После више покушаја да се овај проблем реши на неки други начин, показало се да је бескаматни ДОБРОВОЉНИ ЗАЈАМ ОД СТРАНЕ ИМУЋНИХ ГРАЂАНА ТРЕНУТНО ЈЕДИНИ ИЗЛАЗ.

Народно-ослободилачки одбор, по наређењу Команде места и претходном саветовању са грађанима а посебно са извесним бројем привредника, ПОЗИВА СВЕ ИМУЋНЕ ГРАЂАНЕ ЧАЧКА ДА У РОКУ ОД 24 ЧАСА ИЗВОЛЕ КОД НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДБОРА УПИСАТИ ОВАЈ ЗАЈАМ ПРЕМА СВОЈИМ ИМОВИНСКИМ МОГУЋНОСТИМА.

Глад и њене последице могу бити кобне не само за гладне већ и за сите, па је у интересу свију да се о вај позив правилно схвати.

Одбор апелује на савест и патриотско осећање имућних грађана да зајам одмах упишу па тако и они допринесу Ослобођењу од гнусног окупатора с којим се ВЕЋ МЕСЕЦИМА БОРЕ И ЖРТВУЈУ СВОЈЕ ЖИВОТЕ НАЈБОЉИ СИНОВИ СРПСКОГ НАРОДА. Јер данас и све друге државе које се боре за слободу као н. пр. Енглеска, стављају приватну имовину грађана Држави на расположење ради успешније борбе. Зато и ми дајмо све за победу.

СВЕ ЗА ФРОНТ! СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОВОДА НАРОДУ!

10 новембар 1941 год.

Чачак

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ РАДНИ ОДВОР
ГРАДА ЧАЧКА

[ИАЧ, препис документа, Ф, I, НОБ, бр. 140, Зборник радова Народног музеја, стр. 214]

Ратко Митровић говори борцима и народу у слободном Чачку

Борци Прве љубиљке партизанске чете

Позив за упис зајма Народноослободилачкој одбора града Чачак од 10. новембра 1941. године Давидовић и Тимошијевић су објавили у својој публикацији на страни 403. Они му ту дају име и назив „Присилни зајам за имућне грађане“. Ми га поново објављујемо са кратким коменаром.

Позив на упис зајма је био апел на имућне грађане, јер је ситуација за прехрану грађана била драматична. Преко 8.000 било је угрожено. Били су гладни. Јесу у позиву позвани сви имућни грађани да у року од 24 часа присуствује упису зајма, што значи да су сви имали могућност да се сами одределе коју ће суму уплатити, да би били спашени они којима је живот био у опасности од глади. Зна се и то да је на овај позив прикупљено око 400.000 динара и да је тако ублажено страдање сиромашних грађана. Ако је било принуде, било је лакше да се бogaти прозову именом и презименом и сумом коју су морали уплатити. То га, међутим, није било.

*

Да би што више младих било окућено на овим задацима, основан је Српски народноослободилачки омладински савез. О томе су млади обавештени преко штапских прогласа за све срезове, поштом овог:

Омладино!

26 октобра 1941 године основан је у нашем крају српски народноослободилачки омладински савез са циљем активизације свих омладинских снага у борби за ослобођење Србије.

Омладино, одмах се уписуј у свој савез. Нека нема омладинца-ке који није члан Народноослободилачког омладинског савеза. Омладино, твоја лозинка нека буде: Све за фронт.

Упис ће вршити за срез Драгачевски Раденко Бројић.

[ИАЧ, препис документа, несигнирано, Зборник радова Народног музеја, Чачак, XI, стр. 215]

Истоветан је и сачувани проглас за срез таковски, где је упис вршио Владимир Миша Лазић.

Већ 27. октобра основан је и Окружни одбор СНОС-а. У сачуваном програму за оснивање пише да ће тога дана бити организован митинг, на коме ће бити поднесен референдум о циљу СНОС-а, одржани позивни говори, извршен избор Окружног одбора и утвђени позивни омладини СССР-а и Енглеске, као и борцима на фронту. Следи део који има сва обележја прогласа:*

Другови омладинци и омладинке,

Дошао је час када сви млади треба да ујединимо све своје снаге у ослободилачкој борби нашег народа.

Покажимо да је сва српска младина јединствена и сложна када је у питању слобода и борба против мрског окупатора.

Јединство српске омладине биће залога и гаранција победе читавог народа у борби за слободу.

Омладина нашег краја увек је била у првим борбеним редовима, и то је доказала крвљу наших палих најбољих другова.

Зби своје младе слободарске редове, омладино чачанског краја.

Похитај колико год те има на велики оснивачки МИТИНГ Српског народно – ослободилачког омладинског савеза...

[Документ у архиви Народног музеја у Чачку, несигнирано, Зборник радова Народног музеја, Чачак, XI, стр. 215]

*

У граду омладина се ангажовала на рашишћавању рушевина, прављењу звезда Јелокрака, пуњењу флаша ексилозивом и бензином – за борбу против тенкова и организовањем културних приредби. Сачуван је позив на једну такву приредбу:

СРБИ И СРПКИЊЕ,

ОМЛАДИНО СЕЛА ЈЕЗДИНЕ, ЛОЗНИЦЕ, ПРИДВОРИЦЕ И ОКОЛНИХ СЕЈА!

Позивате се да у што већем броју дођете на

ВЕЛИКУ КУЛТУРНУ ПРИРЕДБУ

Коју ће родољубива омладина Чачка приредити за своју браћу и сестре на селу, У ЈЕЗДИНСКОЈ ШКОЛИ У НЕДЕЉУ 23 НОВЕМБРА 1941 ГОД., У 1 сат после подне.

[Зборник радова Народног музеја, Чачак, XI, стр. 216 – 217]

*

Ево Наредбе бр. 1 од 15. новембра у Гучи, односно 10. новембра у Чачку:

Н А Р Е Д Б А
бр. 1

1) Наређује се свим лицима која нису обвезници Народно-ослободилачких Партизанских Одреда, да у року од 48 часова предају овој команди своје оружје, муницију и експлозиве.

После одређеног времена код кога се пронађе биће кажњен, јер је оружје потребно за борбу против окупатора и издајника српског народа.

2) Они који желе да наставе борбу против окупатора и издајника српског народа, нека одмах ступе у редове Народно-ослободилачких Партизанских Одреда.

3) Сви припадници Народно-ослободилачких партизанских Одреда који се не налазе у својим јединицама да се одмах пријаве са свом ратном спремом коју су од истих примили. У противном судиће му се за дезертерство.

15 новембра 1941 године
Из канцеларије Команде места у Гучи

КОМАНДАНТ,
Р. ПРЕЛИЋ

[ИАЧ, Ф, И, НОБ, р. бр. 74, *Изворник*, Чачак, XI, стр. 205]

ПРОГЛАСИ И „ОБАВЕШТЕЊА“ ДРУШТВА СРПСКИХ ПИСАЦА И УМЕТНИКА АНТИФАШИСТА

На Руднику је 14. августа умножен пројас листак Друштва српских писаца и уметника антифашиста. У њему писци и уметници позивају све родољубе да се дигну на оштице устанак, јер – како кажу – „дошло (је) време када човек треба сам себи да даје право, а не да га тражи“. То је, нема сумње, јединствен пројас – листак стваралаца који су у то доба били антифашистички оријенисани. Писан је хирилицом.

Пројас ћаси:

СРПСКОМ НАРОДУ

Ми, чије песме уче твоја деца, чије књиге, слике и скулптуре красе твој додм, ми знамо, поробљени и обешашћени српски народе, да данас немамо да бирамо и да нас ништа не би оправдало ако из ове наше крваве данашњице не бисмо извукли стварне закључке. Полазећи баш од најконкретнијих захтева, закључујемо да је свако апстрактно, дакле, појединачно решење проблема наше данашњице немогуће. И зато удруженни обраћамо се теби удруженом. Јер нама је више него јасна потреба узајамног помагања и обавештавања, јуче као и данас, данас као и сутра. Ми не верујемо ни у делимичне ни у изоловане системе, нити верујемо у могућност човекове резигнације пред успехом или чак неуспехом једне неодложне борбе, у његову капитулацију пре или после. Верујемо једино да је дошло време када човек треба сам себи да даје право, а не да га тражи.

Узми то право и бишћеш слободан, српски народе!

Борбу која нам је наметнута још пре пуних десет година, ми писци и уметници твоји прихватили смо часно и одлучно, у име културе и цивилизације. Обавештавајући те да се иза бесмислене речи „фашизам“ крије планска припрема за нови поколј међу народима, ми смо неуморно радили против рата који су нам

припремали Хитлер и Мусолини. Протестовали смо против гнусног напада на независност и слободу Етиопије, одрицали смо право римским и берлинским фашистима да говоре у име културе коју уништавају у Италији и Немачкој. Протестовали смо противу фашистичке „цивилизације“ коју су могли да пребаце преко својих граница једино тенковима, авионима и отровним гасовима. Одрицали право Матеоријевим убицама и липарским тамничарима да мале народе Чехе, Пољаке и друге третирају варварима. И знали смо да једино моћ свеопштег народног протеста и устанка може да спречи ширење фашистичке заразе безобзирних убиства, злостављања и пљачке.

Срби! Побеђени у рату, ми нисмо нити ћемо икада бити покорени. Свесни тога, ми и данас настављамо нашу само тренутно прекинуту борбу. Под другим околностима али са још већом жеистином. Изгнани из својих домова, из библиотека, листова из галерија, ми смо се приклучили теби, пошли смо заједно са тобом у шуме, двоструко наоружани: пером и пушком, кичицом и бомбом. Да ли смо онда ми твоји писци и уметници, друмски разбојници и пљачкаши, да ли смо можда ми одбегли робијаши, да ли смо сви ми комунисти? Да ли су комунисти твоји четници и официри, да ли су комунисти они милиони твојих синова који се нису запрегли у мртвачке и карневалске таљиге издајица народних – Љотића и Аћимовића, таљиге око којих скакућу ливреисане марионете и интелектуалне пудлице – разни Васиљевићи, Милојевићи, Младеновићи, Јовановићи, Световски, Прокићи, Поповићи и како се све још не зову ти Хитлерови јатаци који узалудно настоје да те заглуше и рстроје својом лакејском музиком, како не би опазио да је та лажно триумфална и накинђурена поворка само погреб једног балсамованог и.... доба? И да ли су комунисти заиста такви злочинци каквим их приказује Хитлерово „Ново време“ и Љотићева „Обнова“? Заиста не. Не, јер нису злочинци они који су једини неокрњено остали уза свој народ и јер није злочин према свом народу уништити све оно што директно служи непријатељу тог народа, није злочин уништити гориво које служи Хитлеровим бомбардерима и тенковима, није злочин уништити оружје којим ће Хитлер пущати у твоје и у груди твоје браће и твојих синова.

Најновији апел упућен теби, српски народе, тобоже противу комунистичких саботажа и злочина – схвати онако како једино и може да се схвати: схвати га као последњи трзај једне смртно рањене звери. Јер, питамо те ми, ко су потписници тог апела?

Они исти којима су Хитлерови комесари дали ухљебије, они исти који су обавештавали свог послодавца Хитлера о кретањима наших трупа, они исти који су издавали непријатељу све оно што је могло да буде препрека његовим злочинима. Али има међу нама и других. Између осталих, на пример, и професор Ђаја, онај исти Ђаја противу кога је још јуче јавно громела наша фашистичка гамад као противу масона. Откуда то? Како објаснити да се нацисти одједном удружују са свима које су још јуче означавали својим највећим непријатељима, са онима који су по Хитлеровом тврђењу једини виновници данашње светске трагедије, са „јудеомасонима“? Одговор је лак: притешњен проценом стварности, систематски разбијан на Источном фронту, Хитлер, тај расни чистунац Хитлер, данас је приморан да зове у помоћ ето чак и „јудеомасоне“. Заиста весео крај једне жалосне и крваве авантуре! А други, питаћеш. Други су просто морали да потпишу ту мистификацију, од које ти, српски народе, усвоји у нешто одређенијој форми само три последња става:

Куцнуо је последњи час да се пренемо и устанемо у одбрању свог опстанка.

Дужост је сваког правог српског родољуба да свима силама настане да се онемогуће паклене намере фашистичких злочинаца за уништење наше земље и нашег народа. И зато те позивамо ми, твоји писци и уметници, да одлучно, у свакој прилици и свим средствима, помогнеш наше устанике у њиховој витешкој борби противу фашистичких главореза и злотвора српског народа.

На Руднику, 14 августа 1941

За Друштво српских писаца
и уметника антифашиста
Слободан Братић

*

Ови људи су се 14. септембра ојеши обраћали народу. Ојеши су говорили о намерама фашисташа. Позивали су се на свој проглас од 14. септембра. У текстшу који је поштисан са С.Б. (Слободан Братић), поред ослаој, каже се:

Фашизам се показује све дрскије као негација свега онога што постоји под именом европске културе. Садашње националне групације банкара, фабриканата оружја и других припремају се на нову борбу за власт у Европи: за слободу пљачке колонија, за слободно искоришћавање рада. Та нова кланица коју организује фашизам тражи да и сама идеја хуманизма буде сматрана и-

дејом која се противи битним циљевима за којима он иде. – Захваљујући потстrekу француских писаца, поштени писци целога света залажу се за одбрану културе. Остаје вредан једино још хуманизам рада који иде за племенитим циљем да изменi све друштвене и економске темеље данашњег света.

М. Горки, 1935

Тешко је борити се за идеале културе у земљи упрљаној чизмом Хитлерове солдатлеске. Да ли је могуће расправљати истину са људима који, „кад чују реч култура, потежу за револвер“? (Гебелс). Заиста не. Пред њима, јавно, истина не сме да се изговори, а онај који то ипак учини – бива мучен, убијен. У ери Хитлерове владавине лишена је права књижевност и уметост својих најбољих снага и глава. Све што је у њој било од вредности и имена морало је да бежи далеко од својих домова, у далека планинска села, у шуме. Па ипак, постоји још увек права књижевност, свуда: и у Француској, и у Холандији, Белгији, Грчкој, Норвешкој, Данској, Чехословачкој, Пољској, и код нас у Србији, Хрватској и Словенији. Снага писане речи, она иста снага која је родила појам слободе, неопозиво је показала да је дух јачи од свих авиона, тенкова, мириљеза и парадних униформи којима обилује и немачки и италијански фашизам. Јер у ово блатно доба европске цивилизације, у доба када фашизам мисли да је уништио све своје тужиоце и борце против себе, данас се појављује нов тип антифашистичке литературе: безимени писци. И ми, под овим околностима и на овом месту безимени писци и уметници српски, ми смо осетили одговорност и потребу да свом поробљеном народу, и опет, укажемо на право лице фашизма.

Тешко је, међутим, исказати речима сву ону опасност којој се при том послу несебичног обавештавања излаже сваки појединач. За сваки поједини редак прети дословно опасност по живот. Уопште нема сигурног места где би се могло чути куцање писаће машине, а да сваког тренутка когод не отвоори врата и упита: „Шта пишете?“ Шта мислите, шта пишете, с ким се састајете – то су данас питања која лебде око свију нас. Јер та питања – то је фашизам, фашизам који је пронашао нови злочин: злочин слободне мисли. Колико је то страшан злочин, колико је за фашизам опасна свака мисао, најјаче се показало приликом доласка једног немачког књижевника на познати париски Конгрес писаца за одбрану културе (1935): сва врата и прозори били су затворени, на трибини се појавило лице са великим црним наочарима, одржало кратак говор изненађеним слушаоцима и нестало пре но што су се присутни снашли од изненађења. Тада херој који је

ставио на коцку све што може да стави једна човек да би присутнима саопштио да у његовој домовини, у Немачкој, још увек постоји слободна мисао и слободна књижевност – али од земљом у концентрационим логорима, тај је човек био уједно и слика новог књижевника – борца. Његов говор је превео један познати француски књижевник: „Репрезентативни Француз“, изјвио је тада немачки књижевник – емигрант Берт Брехт, „био је тумач безименом Немцу“. „Сусреле су се две снаге...“ додао је био заључак, они који чувају и они који се боре нашли су се.

Они који се боре и они који чувају – та мисао је у онда слободној Француској била на свом месту. Али данас, код нас и у осталим поробљеним културама, како данас одредити ко треба да буде борац за слободу и културу, а ко чувар те слободе и културе? Сви, ради нас самих је потребно да сви будемо и борци и чувари! Јер задатак свију нас мора да буде указивање на пут који води према стварној будућности. Без компромиса и патронаже. Ми хоћемо, како то каже А. Толстој, да будемо историчари, филозофи, политичари, борци – организатори живота и његови пронаци. Нама не треба учитеља да нас уче животу. Ми писци и уметници, ми хоћемо да будемо духовни градитељи новог човечанства и циљ сваке наше акције је човек, његова слобода, његова срећа, човек у којему видимо неограничене могућности развоја, у којему видимо бескрајна стваралачка врела која треба ослободити. И то учинити не пружајући руке у молитви према такозваној правди, него ставити човека у човечне материјалне социјалне услове.

Само када то разумемо, разумећемо и сву озбиљност и неопходност нашег позива „Српском народу“, који је првобитно био објављен као летак...

Очиједно, шекс је програмског карактера. Зајраво, и оновљено је оно што је речено у „Прогласу...“

У шексу „Генерали прошив народних слобода“ С. Б. Јона вља позив у борбу. Позив је уђућен свим Југословенима, без обзира на политичка и верска уверења. О Недићевој влади каже:

Владају генерали земљом Србијом, владају и злочинима својим напајају српску земљу крвљу српских синова...

Владају генерали земљом Србијом, владају и владавином својом убијају наш народ и нашу слободу...

Владају генерали земљом Србијом, владају и владавином својом хушкају све и свакога на братоубиство, на ропство и покорност фашистичким злочинцима...

Упућују генерали српски – срамота наша народна, посланице народу српском, његовој војсци и његовој омладини, посланице писане у главном штабу нацистичких окупатора. Патетично и лажљиво звуче Недићеве речи омладини српској да се посвети раду од којег Хитлер треба да црпи корист. „Не трујте се пићем из отровног туђег брлога“, а тај Недићев брлог, тај отровни брлог, тоје, српска омладина, твоја неугасива жеђ за слободом и једнакошћу међу народима. Јер, шта хоће та наша, „брлогом затрована омладина“? Слободу, ослобођење свог народа, своју срећнију будућност, Савез комунистичке омладине Југославије, омладине на коју још не могу да се односе те Недићеве речи, шта хоће та омладина? Ево шта: „Млади нараштаји, удесетостручимо нашу борбу за ослобођење на страни нашег народа... Савез комунистичке омладине Југославије који се верно бори на страни свог народа... позива вас у заједничку борбу. Данас се не ради о овом или оном облику политичког уређења, о појединачним интересима ових или оних, данас се ради о ослобођењу свих народа Југославије од туђинског јарма, о томе да пртерамо окупаторе из наше земље и освојимо своју независност и слободу.

Мага је реч о ауторском тексту, очигледно је да су у њему садржани многи елементи прогласа.

*С. Б. аутор је и прогласа упућеној омладини, који јештам-
пан у „Обавештењима Друштва српских писаца и уметника
антифашиста“ 1. октобра. У њему се инсистира на окупљању
омладине за одбрану од фашистичке идеологије. Каже се да је
едини јути српске омладине – јути борбе против фашиста и дома-
ћих издајника:*

„Неки радник, видећи ме како идем на станицу, питао ме је: „Куда ћеш?“ У Париз, на конгрес писаца. „Шта ћете радити тамо?“ Браницемо културу, одговорио сам. Он ме је гледао један ренутак као да не разуме о чему се ради, а онда је нагло дигао шаку: „Па добро, треба да је браница!“

Холандски писац Ласт, 1935.

Непријатељ културе има данас своје име. То је фашизам. Треба ли, стога, још једном, још сто и још хиљаду пута указати на ужасно лице фашизма, те препреке која се као страшило и пркос диже на путу цивилизације? Нажалост, треба. Једнодушност у осуђивању претставља, нема сумње, сило борбено оружје, и то у истој мери и на културном, и на социјалном, и на политичком терену. Али да буде делотоворна и трајна, та једнодушност треба да буде пропраћена и хладном анализом чињени-

ца, треба да буде подржавана строгим испитивањем далеких узрока и непосредних последица које се повезују уз опстанак фашизма и уз његова манифестовања на одручју културе уопште.

Српска омладино, теби се обраћамо данас ми, писци и уметници твоји, ми који се ни овде нисмо удружили да се провеселимо и да причамо љубазне ствари. Ми хоћемо да изразимо твоју со-лидарност, која је и наша солидарност. Ми хоћемо да деламо у име права и достојанства човековог, као што то и ти хоћеш. Нећемо да припадамо ни једној странци. Хоћемо да задржимо пуну слободу при изналажењу истине. Наше удруживање значи потпуно пробуђену свест. Пробуди се и ти, ако то већ ниси учинила, омладино наша, буди спремна за борбу, прихвати је онако како смо је прихватили ми још при самом њеном почетку, још пре више од десет година. Двоструко поробљени – од фашистичких окупатора и наших домаћих, народних издајица – будимо опет јаки и одважни, дајмо један другоме руке и обећајмо да никад нећемо узмакнути. Будимо спремни да придонесемо и жртве, да дамо и животе.

Али – за кога?

Да, за кога? Издајице наше народне, наша велика народна срамота, позивају те под „славну заставу српску“, под „заставу вере и наде, части и јунаштва“, позивају те да је чуваш и браниш. Да је чуваш и браниш ти, омладино наша, пошто су је они, срамота наша народна, издали братимећи се са највећим непријатељем српства, са фашистичким зверима и рушиоцима поноса, народног – његове културе. За кога да је чуваш и од кога да је браниш?

За побеснеле хорде фашистичких окупатора.

Од своје рошене браће, од оних истих који ту нашу заставу уздигоше онако високо и поносно.

У име родне груде и њене слободе, ко те позива под нову заставу српства, под заставу изгажену фашистичким чизмама? Они исти који су својом издајничком работом учинили да се та застава повлачи по фашистичком блату. Родна груда? Има ли, омладино српска, родне груде саме п о себи. Нема, као што нема ни јабуке саме по себи: постоји извесна јабука кулака, другачија јабука заплењена у воћњаку за порезу, а друга опет у колхозу. Када је један од наших писаца, пролазећи Шумадијом, открио величанствени пејзаж наших поља, том животном органу своје драмовине, када је посматрао та поља где хиљаде и хиљаде радника остварују за нашу земљи животна блага, да ли је он био поносан

на овај призор? Да ли је он поносан на национално добро Шумадије? Не, он се није поносио овим националним добром, него са поносио снагом рада хиљаде и хиљаде руку, поносио се успоменама које буди овај крај буна, овај крај где је избио устанак народа српског против турског империјализма, поносио се будућносту Шумадије.

А ти, чим ти треба да се поносиш, омладино српска, данас, под издајничком заставом Хитлеровог посилног – генерала Недића?

Ропством...

И када се, омладино наша, изговара пред тобом реч домовине, увек и пре свега питај: Шта волите ви у мојој земљи? Могу ли „света блага нације“ ништити оне који немају ништа? Теши ли „света родна груда“ оне који немају земље? Заиста не. Али који је радио по нашим пољима и у нашим фабрикама, који је манифестовао нашим улицама, борио се нашим језиком, тај не би био човек када не би љубио своју земљу. Они којима измиче тај двоструки лик проблема, они стварају варљиву слику привидне заједнице и залажу се за покољ међу народима као за њезино најувишије остварење. Песници народних ратова, и само они, песници народних ратова за ослобођење могли су и могу још увек описивати праву стварност, проглашавати стварање заставе. Али фашистички хвалоспевци рата не могу да открију његов истински смисао. Они немају права да пишу „Драга слободо“. Јер у њиховим хвалоспевовима рат постаје чудесан и елементарни догађај, он постаје брутална и неизбежна експлозија свих снага природе.

Не заборави, омладино српска, никако и другу страну проблема. Заблуда је веровати да покољ само прети. Он и заболи.

Човек коме свакодневно потврђују његову листу незапослености, који ради у фабрици или у радном логору – тај човек је нико, он не постоји. Човек (међутим) суочен са смрћу чини се да поново добија вредност.

„Домовина те треба“ – ова фашистичка лаж Хитлерових вазала Недића, Љотића и других, та лаж је истинита у извесном смислу и она може да заведе људе. Дотле је тај исти човек, са свим својим својствима, са свим својим способности, био неупотребљив, незапослен, на сметњу, у свакој домовини било је милиона таквих и они бејаху сувишни. Наједном – тај исти човек је употребљив. Домовини није требао ни један покрет његове руке, ни једна његова мисао, ни један његов проналазак и ни један ње-

гов напор. А сад, на једном, она треба потпуног човека, она траји највећу жртву.

За кога та жртва, да ли заиста за оно што ти осећаш својом домовином?

Не. То домовина издајце народног, бившег српског генерала Милана Недића, тражи твоју смрт, тражи је у рату против твог сопственог народа. Не заварај се, омладино српска. Није то твој час. Он тек долази. Не дозволи да постанеш тренутно искоришћена неупотребљивост, не буди ти, омладино наша, фашистички излаз из света без излаза. Неосетљива за добро и зло, равнодушна према послу и патњи, утучена моралним очајањем и неспособношћу да ствара, ето – то је лице фашистичке омладине кад се нагне над огледало своје савести. Да ли је то и твој идеал, омладино српска? Да ли и ти треба да поведеш фашистички рат против сваког израза људског разума и културе. Не, јер се и твој људски дух буни против таквог система. А кад се једном дух почне да буни, човек се дићи на устанак.

Дижи се и ти на устанак, омладино српска.

С. Б.“

У четвртом броју листа „Обавештења Друштва српских писаца и уметника антифашиста“ од 14. октобра 1941. публикован је позив женама да ступе у борбу против Немаца и издајника народа. Мото текста јемисао вође шпанских комуниста Долорес Ибарури – Ла Пасионарије. Опет се говори о смислу борбе за слободу:

И ми жене борићемо се заједно са својим мужевима. Наша је лозинка: боље је остати удовицом јунака, него живети као жена издајце и кукавице.

Д. Ибарури – Ла Пасионарија

Боље је не имати сина, него бити мајка кукавице.

Тако је, српске жене и мајке, узвикнула омладинцима – антифашистима целог света једна друга жена, једна племенита старица, једна мајка чији се синови боре под ужасном ватром фашистичких топова, митральеза и пушака за слободу своје земље, за слободу целог човечанства, за културу. Узвикнула је то једна племенита мајка која неће с а м о да живи, мајка која хоће да да и садржај своме животу. Мајка која не може да се сложи са речима и делима једног избезумљеног крволовка, Адолфа Хитлера, чији цео програм, с обзиром на жену и по његовим властитим речима, „садржи само једну једину тачку: д е т е“. Дете које треба да буде храни нацистичким топовима, дете које треба да буде крва-

ва потврда његовим нељудским тезама. Јер ово крваво коло што се данас развија пред нашим очима, та крвава игра једног од најсрамнијих режима за које зна човечанство, није то нека пука случајност: „Фашизам, каже Мусолини, не верује ни у могућност ни у корисност вечног мира. Једино рат уздиже до њиховог највишег напона све људске енергије“. И пошто је по тој антиљудској теорији рата човечанство постало велико једино кроз вечити рат, идеја рата мора потпуно да испуни функционера новог фашистичког друштва, мора да буде његова искључива брига, не остављајући места ни за какву другу мисао. Значи:

Фашизам – то је ропство.

Фашизам – то је рат.

Фашизам – то је смрт.

А стварно: све је у човеку, све је за човека.

Српске жене и мајке, схватите и ви: ради се о вама и вашој деци, о вами и вашим мужевима, о вашој браћи. Не ради се више о данима, него о сатима. Сви ми, а пре свега ви – српске жене и мајке треба да знate да је боље умрети у рову за слободу, него чувати живот за једну каснију и срамну смрт, за смрт од метака фашистичких крвника.

Одбрана српског народа од фашистичког јарма, наша је највиша мисао.

Нека та мисао постане наш задатак. Јер:

Србија народна – то је слобода.

Србија народна – то је мир.

Србија народна – то је живот.

Слобода, мир и живот ваш, српске жене и мајке, и ваших синова, мужева и браће.

Али се Србије не може бранити празним речима и хвалама. Пустимо народне издајице и Хитлерове вазале Љотића и Недића да деклемују празне фразе о српском Косову, о Косову где цветају, данас, крвави божури заливени сузама вашим, српске жене и мајке. Србија може да се брани једино једном победоносном офанзивом на свим фронтовима људске делатности. Један од тих фронтова сте и ви, наше жене и мајке. Ваша је дужност велика и тешка. Али и најчаснија. Надрастите себе, будите поносне на своје мужеве и на своју децу. И браните, заједно са нама, нас и вас, као што ми бранимо вас и нас. И још више: бранећи нашу слободу ми бранимо не само своју личну ствар.

Реците својим мужевима и синовима истину: Љотићеве издајице расположу оружјем. Али ми располажемо још и духом по-

беде. И још нешто: Србин „радије умире стојећи, него да живи на коленима“. То им реците.

С. Б.

„Обавештења Друштва српских писаца и уметника антифашиста“ објавила су, 1. новембра, доспајући текст без назива, који је пошило С. Б. У њему се српском народу још једном, указује на судбину културе под фашизмом. Говори се и о злочиначком раду окупашора и димаћих издавника којима су вође Милан Недић, Димићрије Љошић и Коста Пећанац. Исчице се да је „фашизам отворена диктатура мрачњаштва. Набрајају се и злочини Павелића, а не само српских сарадника окупашора. У броју од 14. новембра 1941. године „Обавештења...“ су обнародовала текст „Господину Милану Недићу за шешир“, у коме се са гнушањем говори о улози овог квислинга. Одбачена је Недићева посланица „Онима у шуми“, коју је донео лист „Ново време“.

„Овај рејки и јединствени, борбени, антифашистички лист, који је излазио од 14. августа до 14. новембра 1941. доносићи у више својих бројева и речи подршке комунистичкој и партизанској борби као јединственом југословенском антифаши-

саштвичком фронту, угасио се у време, за историју већ добро познате, ошворене чешничке издаје. Судећи по томе што је излазио јуна три месеца, на Руднику – територији коју су у то време држали партизани под својом концролом, прешијослављамо да је већина српских писаца везаних за овај антифашистички лист а наставила свој борбени пут у редовима партизана“. То је оцена историчара Права.

[Преузето: Радован М. Маринковић, *Установички прогласи у чачанском крају током 1941. године*, Зборник радова Народног музеја, ХИ, Чачак, 1981. Маринковић је ова документа пронашао у тадашњем Архиву ЦК СКЈ у Београду.]

ДОКУМЕНТА ПАРТИЗАНСКЕ КОМАНДЕ МЕСТА У ЧАЧКУ 1941. ГОДИНЕ

Један број докумената партизанске Команде места у Чачку налази се у Међошашинском историјском архиву у Чачку. Радован М. Маринковић их је објавио у „Изворнику“, грађи те установе, број 6, 1989. године.

Горан Давидовић и Милош Тимошијевић су објавили само мали број ових докумената, а много већи занемарили, као да не постоје. Многи од тих докумената, можда у поштуности не свештљавају рад Команде места, као и односе са другом установичком страном, али су сигурно драгоценi. Из њих се може сазнати какви су проблеми постojали у посегу исхране становништва, организације производње и услуга, које су пружане борцима на фронту, јер им је недостајало све – поред прехранбених производа, обућа и одевни предмети. Из њих се може сагледати и велика брига за породице чија су домаћинства разорена или сиљена од окупашорских војника. Било је што и много других активности, које су предузимане да би највећи број сиромашних грађана могао да преживи.

Давидовић и Тимошијевић, из само њима знаних разлога, много ова докумената нису објавили. Тако се добија искривљена слика о приликама из тог времена, пошто су у много већем броју објављена докумената која партизански покрећ приказују у негативном светлу. Због тога, у циљу поштуност ће приказивања тог стања, објављујемо сва докумената Команде места која су ови историчари изоставили.

ОРГАНИЗАЦИЈА КОМАНДЕ МЕСТА

1. УНУТРАШЊА БЕЗБЕДНОСТ У ГРДУ, РЕД И ЛИЧНА И ИМОВИНА БЕЗБЕДНОСТ ГРАЂАНА:

- а) Стражарчење и патролирање по граду;
- б) Чување војних и јавних зграда и установа;
- в) Борба против[в] пете колоне, шпекулације и криминала. Прво у сарадњи са обавештајним одсеком Штаба одреда, друго и треће у вези са Народно-Ослободилачким Одбором;
- г) Евиденција пролазећих партизана и контрола пријаве и одјаве цивила;
- д) У вези са свим горњим, хапшења, претреси итд. која се у месту могу спроводити само по писменом налогу Команде Места.

Органи команде места за ову службу су: Градска стража при Н.О.О. која у војном погледу стоји под Командом Места а приододат[а] је Народно – Ослободилачком Одбору као његов орган и партизански одреди деташовани за вршење ове службе у месту који стоје под Командом.

2. ОРГАНИЗОВАЊЕ ОДБРАНЕ ОД ВАЗДУШНИХ НАПАДА:

- а) Сигнализирање узбуне и престанак узбуне;
- б) Изграђивање ровова и других склоништа у појединим реонима града;
- в) Предавање за грађанство, упутства за пасивну одбрану ит[д];
- г) Служба гашења пожара, санитетске помоћи итд. за време ваздушних напада.

Органи ове службе јесу: Одговорно лице у самој Команди, и организација сигнализирања, надзорника ровова и склоништа по реонима итд.

3. ОДРЖАВАЊЕ ВОЈНИ[X] ЗГРАДА, МАГАЦИНА И УСТАНОВА И СМЕШТАЈ ПОЛАЗЕЋИХ ТРУПА:

- а) Одржавање војних зграда и имовине у реду;
- б) Трајна евидентија о бројном стању кревета и могућности смештаја, о слободним и заузетим креветима и зградама;
- в) Прихватавање и смештај долазећих и полазећих трупа.

4. ПОМОЋ ШТАБУ ОДРЕДА У ПОГЛЕДУ СВИХ ЊЕГОВИХ ПОТРЕБА У МЕСТУ;

5. УСКА САРАДЊА СА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИМ ОДБОРОМ У ПОГЛЕДУ ОРГАНИЗОВАЊА ПРИВРЕДНОГ ЖИВОТА У ГРАДУ И БОРБЕ ПРОТИВ ШПЕКУЛАЦИЈЕ итд. КАО И У ЦИЉУ ОРГАНИЗОВАЊА НАРОДНИХ СТРАЖИ И ОБЕЗБЕЂЕЊА ВОЈНИХ ПОТРЕБА.

6. У ЦИЉУ СВЕГА ГОРЊЕГ ОДРЖАВАЊЕ ВЕЗА ИЗМЕЂУ ГРАЂАНСТВА И ВОЈСКЕ.

УНУТРАШЊА ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА

1. Командант места који руководи читавим радом одговоран је за њега Штабу Одреда;

2. По потреби заменик Команданта;
3. Један одговоран друг за вођење целокупне администрације Команде места, пријем публике итд.
4. Једно одговорно лице за организовање пасивне заштите;
5. Одговоран друг за одржавање јавних зграда и установа и прихваташа трупа;
6. Командир партизанских снага деташованих за службу Команде места;
7. Командир Градске страже при Н.О.О.
8. Потребан број помоћних лица за горње службе.
[На куцани текст додато је мастилом: „исследник?“]

[А ВИИ, Архива народноослободилачког рата, К. 1920, рег. бр. 17/ – 1, Ф. 6]

*

**ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВНЕ ЖЕЛЕЗНИЦЕ
ДИРЕКЦИЈА САРАЈЕВО
КОМАНДНА СТАНИЦА ЧАЧАК**

Бр. 27
5 октобар 1941 год.
Вагони грађе да се истоваре
у Арсенал

КОМАНДИ МЕСТА ЧАЧАК

На овадашњој железничкој станици стоје пуни „J“ (отворени) вагони разне грађе који су Немци хтели извести из Арсенала. Како сада ти вагони стоје на станици, а постоји бојазан бомбардовања авионима и ако би се сува грађа запалила, не би имали средства за гашење пожара, то молим за даље хитно наређење да ли вагоне са грађом [да] поставим у Арсенал ради истовара, пошто је та грађа иначе државна својина, или где да упутим вагоне ради истовара.

КОМАНДАНТ СТАНИЦЕ: мајор
Мил. Т. Мојсиловић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I рег. бр. 30]

С П И С А К

Грађана села Прељине којма су паљене куће од стране немачких војних власти, те им је потребна грађа за поправку истих

Ред Бр.	Име и презиме	Шта му је попаљено од грађевина и намештaja	Колико му је потребно кубика грађe	Примедба
1.	Божо Максовић	1 кућа, 1 пивница 1 млекар и једна кошара	2 1/2	
2.	Велимир Танасковић	2 тишљерска кревета и једна собна врата	11/2	
3.	Милун Д. Јовашевић	1 кућа и 1 штала	5	
4.	Драгутин Јовановић	1 зграда од пет одељења и 1 радионица	6	
5.	Миљко Бојовић	1 зграда брвнара, 1 штала, 1 кошара и 1 зидана кућа	6	
6.	Алексије Калуђеровић	1 кућа брвнара, 1 штала	5	
7.	Јован Калуђеровић	1 кућа 10 x 6 м од брвнара 1 кућа 9 x 7 м	10	
8.	Адам Живковић	1 зграда од брвана	3	
9.	Драгољуб Илић	1 кућа, 1 зграда, млекар није паљено 1 шупа, 1 салаш са већ разрушено два трема тенковима и топовима		
7. октобар 1941. Прељина Секретар Вел. С. Танасковић		Oверава	44 м ³ (четрдесет и четири кубна метра)	
			Pредсед. Нар. осл. одбора Рад. Топаловић	

Одобрава се предња количина греда, с тим да се ове греде узму на љубићкој железничкој станици.

7 – X – 1941 г.
Чачак

(М. П.)
(М. П.)

Команда места
М. Никшић
По овлаш. Ком. Капетан
I кл. Срет. С. Николић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. Бр. 34]

*

Команда Места
7 – X – 1941 г.
у Чачку

Н А Р Е Ђ Б А

Наређује се чачанском акционарском друштву „Морава“ да изда 16.570 комада фалцованог црепа Народно-ослободилачком одбору општине Милићевачке, као и 5.000 м[етара] летава.

Одбор ће се старати да ова грађа ни за какву сврху другу не сме бити употребљена. Потврду о пријему грађе издаће одбор.

(М. П.)

Команда места
М. Никшић
Сред. С. Николић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. Бр. 37]

*

Молим за хитно наређење одређеном лицу од војне стране да одмах изда наређење машинисту фабрике хартије да сиреном да знак узбуње и преда истог.

КОМАНДАНТ СТАНИЦЕ: мајор
Мил. Т. Мојсиловић
КОМЕСАР САНИЦЕ
Аца Милошевић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 1301/43]

*

Команда места
Чачак

ЧАЧАНСКОМ А.Д. „МОРАВА“
ЉУБИЋ

Издајте Миловану Крупежу, из Ракове 700 (седам стотина) комада црпа за поправљање зграде коју су Немци спалили.

8 – X – 941 г.
Чачак

(М.П.)

кап. И кл. Срет. С. Николић
М. Никшић
По овлашћењу команд.

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 37]

*

КОМАНДА МЕСТА
ЧАЧАК

НАЛОГ

Наређује се фирмама „Чачанско А. Д. Морава“, из Чачка, да доносиоцима овог налога преда све пушчане кундаке који се код фирме налазе на лагеру а за потребе четничке и партизанске војске. Одабирање и утовар извршиће друг Драгутин Јовановић са војницима 6 чете Љубићске.

Чачак, дана 8. октобра 1941 год.

КОМАНДАНТ
М. Никшић
По овлаш. Ком. Кап.
І кл. Срет. С. Николић

По горњој наредби примијо сам од Моравске Банке и то (166) једну стотину и шесет шес орахових кундака грубо истругани.

18 Октобра 1941 год.
Љубић

Примијо
Драгутин Јовановић
из Прељине

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 60]

*

УПРАВА ЗАВОДА „ЧАЧАК“

Бр. 9

9 X – 1941. год.

ЧАЧАК

КОМАНДАНТУ МЕСТА

Ч А Ч А К

Према наређењу Команданта места Завод „Чачак“ отпочеће са радом 10 октобра тек. године где ће бити запослено 110 радника.

За сада су устројене ове радионице

1/ Столарско – коларска

2/ Браварско – ковачка – поткивачка

3/ Радионица за оправку моторних возила

4/ Радионица за оправку телеграфске и радио – опреме

5/ Ливница – радионица за израду бомби.

Сви запослени радници су сиромашног стања и немају никаквих других прихода осим своје зараде, те је потребно питање њихових принадлежности решити на један најефикаснији и најкориснији начин.

Мишљења смо да се сваком раднику додели једна пристој-на месечна награда до 1200 динара поред хлеба који ће завод по требовању повлачiti и издвати им.

По овом нашем предлогу умольава се Команда да најхитније донесе решење.

Управници
(потпис нечитки)

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 39]

*

УПРАВИ [ЗАВОДА] ЧАЧАК

За награду радницима тога (...) за њихов рад лично се споразумети са капетаном Г. Марјановићем.

Грб

Управа завода Чачак

Бр. 11

10. [10] 1941

Чачак

По овлашћењу команданта

Капетан I класе

Свет. С. Николић

[ИАЧ, Архивалије четничког покрелта ДМ, К. 1. рег. Бр. Нема]

*

**СПИСАК ЛЕКАРА
КОЈИ СЕ НАЛАЗЕ У СРЕЗУ ТРНАВСКОМ И ВАРОШИ ЧАЧКУ**

Ред. бр.	Име и презиме	Звање	Чин у војсци	Сада коју дужост обавља
1.	Др Михаило Младеновић		рез. санит. к. I класе	српски лекар
2.	Др Драгомир Аћимовић		рез. санит. кп. I кл.	
3.	Др Јивко Ерић	лекар	рез. санит поручник	
4.	Др Светислав Максимовић	лекар	рез. сан. поручник	на Равној гори
5.	Др Мате Берош		рез. санит. кап. I кл.	железнички лекар
6.	Др Јелисавета Василијевић	приватни лекар	нема	приватни лекар
7.	Др Златић [Живојин] акт.капетан	активни сан. официр	капетан I кл.	на положају краљевачком

Чачак
12 – X – 1941 год.

САНИТЕТСКИ РЕФЕРЕНТ
СРЕЗА ТРНАВСКОГ
Др Мих. Младеновић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 46]

*

КОМАНДА МЕСТА ЧАЧАК

Моја кућа која је спаљена од непријатеља, налази се у селу Трбушанима, а која је величине 12/5 мет. Која ми је потребна да поправим те да би је у првобитно стање направијо потребно мије и то:

- 14.тавњача 5. м. дуж. 16/18
- 4.подрожњаче а по 12 мет. 2. по 5 мет. 15/15
- 28. рогова по 4 1/2 мет. 12/15
- 4 маје по 6 мет. 18/18
- 500 стотина летава по 3 метра. 3 цм
- 1/2 кубик дасака за тишлерај
- 60. квадратних мет. патоса
- 14.комада штафни под патос 10/10
- 2.000. комада црепа
- 100. комада капака
- 12 000. комада цигле
- 1. кубик разне димензије за дизање скела око грађевине
Стога молим Команду да ми поменути материјал додели.

13 октобра 1941. год.
Трбушани

Понизни молиоц
Вук У. Козодер

Одбор Народне одбране за село Трбушане

- 1. Милутин М. Тодоровић
- 2. Новак Брковић
- 3. Радомир Јовановић
- 4. Миладин Петровић
- 5. Витомир Каравидић потписа Мил. М. Тодоровић
- 6. Гојко Дабић потписа Мил. М. Тодоровић
- 7. Јеремија Боришић

*

КОМАНДА МЕСТА
ЧАЧАК

Нека „Завод“ и ж. Станица у Чачку предњи материјал изда а циглу подићи са банкета Бранка Лазовића, бив[шег] трг[овца] из Чачка

137Х – 1941 г.
Чачак

Команда места
кап. (нечитко)
М. Никшић

Команда четничких одреда
Бр. 118
13/X 1941 год.
у Чачку

Шефу техничког одељка – Одредите једно стручно лице које ће проверити да ли је заиста потребна предња количина материјала или не па овратком акта извести.

Командант, капетан I класе
(нечитко)

КОМАНДИ МЕСТА
ЧАЧАК

У вези предњег акта изашао сам данас на терен и према горњим наводима нашао сам следеће:

Молитељу Вуку Козодеру изгореле су две куће, једна нова 6,5 x 6,5 и друга 3,0 x 3,0 зидане пола од цигле, пола од брвана.

Мишљења сам да би оштећеном трбало омогућити зидање једне нове куће која би му заменила обе изгореле и за то је потребно ставити на расположење следећи грађевински материјал:

14 тавањача а 5 цм 16/18
4 подрожњаче 2 а по 17 цм и 2 а 5 цм 15/15
28 рогова по 4,5 м 12/15
4 мадије а 6 м 18/18
(Ово је прецртано – напомена приређивача).
500 летава а 3 м 1/4 цм
1 1/2 м3 грађе за тишлерај

60 м² патоса
14 ком. штафни за патос 3/6
2000. ком. Црепа
100 ком. Ђерамиде
11400 ком. цигле
1 м³ разне грађе за скеле
С молбом на надлежност.

13. X 1941.
Чачак

(Нечитко)

УПРАВА ЗАВОДА „ЧАЧАК“
Бр. 30/I
14 – X – 1941 год.
Чачак

Предњу грађу сам истругао на стругари Морава у Јубићу
8 трупаца м3 8287 а ... Дин 1657
Горњу суму нисам платио

Пр. Грађу
Вук У. Козодер

Команданту места – ЧАЧАК. – Из овога Завода издат је материјал, који је у предњем извештају прецртан.
Другог материјала овај завод нема.

Управник
1. Капетан I класе (нечитко)
2. Зам. комесара Алек. Ушћебрк

КОМАНДА МЕСТА
14. октобар 1941 год.
у Чачку

ФИРМИ ЈАКОВ БРУШИЈА – ЧАЧАК – ЈУБИЋ. – Издати према напред наведеном циглу, преп и Ђерамиду.

Команданти:
(М. П) М. Никшић
(М. П) капетан I класе
Богдан Марјановић

Жељезничкој станици – Чачак. Нека станица изда троја кола балвана именованом који ће Чачанско А. Д. „Морава“ пре-радити пошто нема дасака и летава прерађених.

24 - X 1941 г.

Чачак

(M, Π)

(M, Π)

Команда места.

М. Никшић

Срет. С. Николић

Предњи материјал издат данас 24 – X – 1941 год. на станици Љубић.

24.X.1941.

(M, Π)

(Потпис нечитак)

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 50]

1

КОМАНДАНТУ МЕСТА ЧАЧАК

Општинској управи у Трнави част је известити да је Бранко Живковић из Трнаве приликом повлачења немачке војске из Чачка оштећен и то:

Једна штала са магазом и собом штета се састоји из целог крова са поменуте зграде у дужини једанаест метара а ширина осам метара међуспратни греда 8 ком. дужине осам мет. у пречнику 20 цм. шест греда од 4 мет. пречника 20 цм. венчаница и по-клопаца 4 ком. По 11 мет. 4 по 8 мет. 70 ком. дасака дужина 3.50 рогова 32 ком. Дужина 7 мет. 2 мајије по 8 мет. 2. врата 16 ком. дирека по 2 мет. дужине, за јасле 10 ком. Дасака дужине по 3.50 мет. 30 цм ширине шест шталска прозора и 2 прозора собна пре-па 2.000 – планског машинске ћерамиде 72 ком. Оков за тишлерај, две браве, и ексера – гвожђа за кров 7 кгр. Стакло за прозо-

ре 6 ком. Од 40 и 30 цм. и 2 собна од 1.20 цм и 600 ком. Цигле, ле-
твица за кров 460 мет. и летвица за плафон 350. мет.

14 – X 1941 год.
Трнава

Чланови
Св. Д. Живковић
Светислав Василић
Божидар Бабовић

*

Део овог материјала издат је у Заводу „Чачак“, што је по-
тврдио својим потписом заменик комесара Александар Ушћебр-
ка. Учињено је ово на основу акта:

Команда места Чачак

„Заводу“ – Чачак

Нека „Завод“ изда напред наведени материјал у колико га
има, а уколико не буде имао известити ову команду.

Нека Чач. А. Д. „Морава“ иструже

14/X 941
Чачак

Ком.места
М. Никшић
Капетан I класе
Богдан Марјановић

Иструго сам 11 ком. чамови балвана.
 m^3 14,636 а 2000 по m^3 Динара 2.927.20
Свега Дин. 2 927.20
Иструго и грађу одвуко
а стругање нисам платио

24 – X/41
Љубић

Живковић Бранко
земљ.из Трнаве

По овом одобрењу грађа је истругана и то 14.636 куб.мет.

Оверава
24/X 941 Драгутин Премовић
Љубић (даље нечитко)

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 51]

*

О Б Ј А В А

За ПЕРКА ЈОВАНОВИЋА, опанчара из Чачка.

Ова објава му важи за слободно кретање по граду Чачку и његовој околини у времену полицијског часа.

Именовани је мобилисан и додељен на рад у партизанско – четничкој радионици за израду обуће.

Чачак, дана 17 октобра 1941 год.

(М.П)

КОМАНДАНТИ

За к-данта Ратко М. Луковић

За команданта

Драг. Ј. Петровић

(На овој објави постоје два печата – партизанске и четничке команде места)

[ИАЧ, НОБ, Ф. I , рег. бр. 56]

*

КОМАНДИ МЕСТА

ЧАЧАК

Према вашем налогу у акту те Команде бр. 119 од 13. о. м. издали смо Станку Савићу из Трбушана 500 пет стотина метара летви док остали грађевински материјал наведен у налогу нисмо могли издати зато што га на лагеру нема.

Напомињемо да је неким општинама та Команда доделила балване који ми на нашој стругари прерађујемо у потребне димензије па ако молиоц Станко Савић не би могао да се снабде из дашчара у Чачку, а сматрамо да имају довољну количину, то би њему требало доделити балване и ми на нашој стругари прерадити.

Истовремено умольавамо, да нам се изда посебан налог за ових 500 метара летви, јер се у истом налази и налог за Јакова Брушчију.

17 – X 1941 г.

у Љубићу

С поштовањем

Парна стругара и црепара

А.Д. „МОРАВА“

Мил. Смиљанић

ЖЕЉЕЗНИЧКОЈ СТАНИЦИ – ЧАЧАК

Нека станица одмах изда двоја кола балвана за стругање и израду летава и дасака који ће се прерадити у индустр. предузећу Чач. А.Д. „Морава“ у Љубићу за рачун материјала који је потребан за подизање куће Душан Савића из Трбушана, чија је од стране Немаца запаљена и изгорела.

капетан Бог. Марјановић

Ком. места
М. Никшић

Горњу Грађу смо истругали на стругари.

18 трупаца м3 15 509 а 200 Динара 3101

три хиљаде сто један дин.

Горњу суму нисам платијо.

Грађу сам примијо.

22/10 1941 г.

Љубић

Примијо
за Душана Савића
Ацо Савић

[ИАЧ, НБ, Ф. I, рег. бр. 57]

*

Издата роба другу Славку Крупежу за Партиз. одреде

18 – X – 1941 год	40 кгр супе рефуз 2 санд а 20 – ди[н]	800 –
„	20 туцета ималина за војску	„ 2400 –
„	10 туцета ималина мање кут.	„ 360 –
„	40 кгр сапуна перећег а 12	„ 480 –
„	20 туцета сапуна умивећег а 120	„ 2400 –
„	2 „ „ „ боли „Елида“	„ 480 –
„	8 „ „ „ ланолин 180	„ 1440 –
„	50 кгр соли ситне	150 –
„	4 кгр Блонка за цокуле	440 –

Динара: 8.950 =		
„	40 туцета кашика плекане	1.140

дин. 10.890 =		

18 – X – 941 г.
Љубић
Издо робу
Миленко Смиљанић

Примио робу
Сл[авко] Крупеж
интенд. Ком. Места

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 62]

*

Рађено 22. октобра 1941 год
У парох[ијском] дому у Трнави

ЗАПИСНИК

Седнице Управног Црквеног одбора црквене Општине Трнавске држане 22 окт[обра] 1941 год. којој су присутни доле потписани чланови:

I. Претседник износи акт који је упућен од стране новог Општинског Одбора и који гласи:

„Команди места – Чачак.

Манастир Благовештење у Трнави има око 30 хектара њива и ливада које је до сада издавао под закуп.

Како се до сада обратило више лица а нарочито оних, којима се домаћини задруга налазе у ропству и моле да им се додели бар по један плуг ради сејања пшенице; то се моли команда да изволи наћи пута и начина да им се изађе у сусрет, јер су све до сада пријављена лица по све сиромашног стања.

Одбор
Милутин Ковачевић
Милојко Стевовић“

Нека то одбор у споразуму са управом манастира регулише како је најсходније.

(М. П.)

Команда места
М. Никшић
Драг. Ј. Петровић

[Архива црквене општине у Трнави, несигнирано]

*

Г. капетане

Друг професор Урошевић изложиће Вам ствари по питању рада Н. Ос. Одбора.

Видите и издајте потребно наређење. Одредите дан када да позовемо одборе на један састанак ради подробног обавештења о раду и надлежностима одбора.

27/X. [1941]

Сп.
М. Никшић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 69]

*

КОМАНДА МЕСТА

Служб.

28 октобра 1941

Чачак

БАНЦИ „МОРАВА“ А.Д. – ЧАЧАК

Доносиоцу овог акта Радојку Вучићевићу из села Балуге среза трнавског издајте 1000 – хиљаду комада ситног црепа и одговарајућу количину баскија, која је потребна за кров за који ће се утрошити 1000 ком. наведеног црепа.

Именованом је овај материјал потребан за покривање куће коју су му непријатељи порушили.

(М.П)

По овлашћењу команданта мајор
Драг. Ј. Петровић
Оверава по наређ. кданта
Ратко Луковић

Предњу количину црепа сам примио а нисам платио.

За Радојка Вучићевића
Ана Вучићевић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 70]

*

КОМАНДА МЕСТА
ЧАЧАК

НАЛОГ

Овлашћује се Бранко Живковић земљ[орадник] из Трнаве, да може у фабрици црепа „Морава“ А.Д. у Љубићу подићи 72 комада ћерамиде прве врсте, које му је било додељено код Павла Брушлије и синова, а тамо није имало на лагеру.

28 октобар 1941 године
у Чачку

КОМАНДАНТ,
по наређ. кта
Ратко Луковић
П.пор. П. Недељковић

Примио
Седамдесет две ћерамиде вредности Дин. 360.
Нисам платио.

29 – X/41
Љубић

Примио
Бранко Живковић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 71]

*

БОН

ГАРАНТОВАН ОД СТРАНЕ ДРЖАВЕ КРАЉЕВИНЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

КОМАНДА ЧЕТНИЧКИХ ОДРЕДА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ У ЧАЧКУ И ОКОЛИНИ И ЧАЧАНСКИ НАРОДНО – ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД, у име државе Краљевине Југославије узима од Г..... КАО ПРИНУДАН ЗАЈАМ СУМУ ОДДин. у циљу издржавања људства горњих одреда.

ЗАЈАМ ЈЕ БЕЗ КАМАТАН и има се вратити по ослобођењу отаџбине из Државне касе.

Бон гласи на име и тако је исплатив.

БЛАГАЈНИЦИ

.....
КОМАНДА МЕСТА,
.....

[ИАЧ, НОБ, препис, Ф. I, рег. бр. 78]

*

Команданту места –

Чачак

Овој интендатури потребно је 250 (две стотине педесет) цакова те молим команду места да изда налог – овлашћење за ревизирање горе назначеног броја цакова из фабрике хартије.

Цакови су потребни за превоз пшенице намењене за народно ослободилачку војску у Ужицу.

30 – X – 1941 год.

Чачак

(М.П)

Интендант
Ђорђе Томашевић

*

КОМАНДА МЕСТА

Бр. Служб.

30 – X – 1941 год.

ЧАЧАК

О В Л А Ш Т Е Н Ћ Е

Овлашћује се друг – партизан СЕНИЋ ЗАВИША, да може подићи из фабрике Хартије (250) две стотине педесет цакова за потребе Интендантуре Партизанског Одреда „Др. Мишовића“.

30 октобра 1941 године

ЧАЧАК

КОМАНДАНТ МЕСТА ПАРТИЗАНА

М. Никшић

Срет. С. Николић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 73]

*

Николићу Дмитру

1. Кућа 4,25X5,70. Циглани зид. За кров сав потребни дрвни материјал.
2. 3 прозора и двоја врата.
3. 200 комада цигле

Шупа

1. 5 рогова 4 метра.
2. 2 венчанице 3,50 метара.
3. Једна врата за шупу.
4. 220 комада црепа.
5. 13 комада летава за цреп 4 метра. Салаш 4 метра.
6. 2 ком. темељ. 4 метра 20/18.
1. 2 ком. темељ. 4 метра 20/18
2. 2 ком. венчаница 4 метра 18/15.
3. 2 прага 2,50 метара 20/18.
4. 2 стуба 2 метра 12/10.
5. 2 дирека за врата 2 метра 20/10
6. 1 врата.
7. 11 комада рогова 1,50 10/8.
8. 2 майје 2 метра 10/10
9. 2 појаса 4 метра 8/6
10. 1 кош 1,20 8/6.
11. патос за салаш.
12. 4 комада 1,30 12/20
Летава за цреп 12 комада 4 метра.
13. Дубеће летве.
14. Цреп и ћерамида за покривање.
15. Осам комада штафни под патос 12. 14.
16. 31 метар квадратни Патоса. 50.
17. 50 капака ћерамиде.
18. 31 квадратни метар кара – тавана.

Наведени материјал подиђи на љубићској станици.
ОДБОР / ОДБОР / ОДБОР

(М.П. одбора у Љубићу)
(М.П. горског штаба
Бр. 15)
(М.П. Команде места
партизана)

Оверава одбор општ. Љубићске
Председ. одбора Партизана
Милутин Ракићевић
Председ. одбора четника
Александар Петровић
Љуб. М. Ђорђевић
Драг. Ј. Петровић
оверава за команданта
(потпис нечитак)

Горњу грађу сам истругао
На Стругари Морава у Љубићу
17 трупаца м3 11965 а 200 дин 2393
Горња сума није ми наплаћена

1 – XII 1941. г.
Љубићу

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 87]

*

лица која су узела грађевински материјал код А.Д. „Морава“ а по налогу Команде четничких и партизанских одреда у Чачку

У документу се наводи да су, по налогу Команде четничких и партизанских одреда преузели:

1. Основна школа у Милићевцима: 850 комада црепа и 200 (дужних) метара летава, у укупној вредности од 2.270 динара;
 2. Милан Пантовић из Милићеваца: 750 комада црепа и 60 метара летава, у укупној вредности од 1.770 динара;
 3. Тихомир Дуњић из Милићеваца: 600 комада црепа и 50 метара летви, у укупној вредности од 1.420 динара;
 4. Угљеша Пајић из Милићеваца: 1.100 комада црепа и 100 метара летава, у укупној вредности од 2.620 динара;
 5. Милош Пајић из Милићеваца: 500 комада црепа и 30 метара летава у укупној вредности од 1.160 динара;
 6. Драгиша Пајић из Милићеваца: 2.500 комада црепа и 500 метара летава, у укупној вредности од 6.500 динара;
 7. Момчило Пантовић из Милићеваца: 500 комада црепа и 50 метара летава, у укупној вредности од 1.200 динара;

8. Стеван Радуловић из Милићеваца: 1.150 комада црепа, у укупној вредности од 2.530 динара;
9. Радојко Радуловић из Милићеваца: 300 комада црепа и 50 метара летава, у укупној вредности од 760 динара;
10. Миодраг Пајић из Милићеваца: 500 комада црепа и 60 метара летава, у укупној вредности од 1.220 динара;
11. Миленко Обрадовић из Милићеваца: 2.500 комада црепа и 400 метара летава, у укупној вредности од 5.900 динара;
12. Миленко Недељковић из Милићеваца: 2.000 комада црепа и 300 метара летава, у укупној вредности од 5.000 динара;
13. Војимир Радуловић из Милићеваца: 2.000 комада црепа и 645 метара летава, у укупној вредности од 5.690 динара;
14. Обрад Радуловић из Милићеваца: 450 комада црепа и 330 метара летава, у укупној вредности од 1.650 динара;
15. Алексије Богдановић из Милићеваца: 355 метара летава, у укупној вредности од 710 динара;
16. Милан Николић из Милићеваца: 400 метара летава, у укупној вредности од 800 динара;
17. Велизар Николић из Милићеваца: 50 метара летава, у укупној вредности од 100 динара;
18. Миладин Благојевић из Милићеваца: 50 метара летава, у укупној вредности од 100 динара;
19. Радисав Николић из Милићеваца: 50 метара летава, у укупној вредности од 100 динара;
20. Радован Николић из Милићеваца: 150 метара летава, у укупној вредности од 300 динара;
21. Добросав Никшић из Милићеваца: 100 метара летава, у укупној вредности од 200 динара;
22. Јарко Гојковић из Милићеваца: 300 метара летава, у укупној вредности од 600 динара;
23. Радомир Кнежевић из Милићеваца: 250 метара летава, у укупној вредности од 500 динара;
24. Петар Кнежевић из Милићеваца: 250 метара летава, у укупној вредности од 500 динара;
25. Миодраг Филиповић из Милићеваца: 50 метара летава у укупној вредности од 100 динара;
26. Светозар Вуловић из Милићеваца: 200 метара летава, у укупној вредности од 400 динара;
27. Дмитар Николић из Љубића: 2.000 комада цигле, 50 капака и 11.965 m^3 иструганих балвана, у укупној вредности од 4.043 динара;

28. Вук Козодер из Трбушана: 8.287 м³ иструганих балвана у укупној вредности од 1.657 динара;

29. Станка Душана Савића из Трбушана: 500 метара летава и 15.509 м³ иструганих балвана, у укупној вредности од 4.101 динара;

30. Милован Крупеж из Ракове: 700 комада црепа, у укупној вредности од 1.540 динара;

31. Милорад Домановић из Прислонице: 500 комада црепа, у укупној вредности од 1.100 динара;

32 – 40. Божо Максовић, Велимир Танасковић, Милун Ђ. Јовашевић, Драгутин Јовановић, Миљко Бојовић, Алексије Каљуђеровић, Јован Калуђеровић, Адам Живковић и Драгољуб Илић, сви из Прељине: „Почев од броја 32, па закључно са ред.бр. 40, тј девет лица су укупно истругали 21.347 м³ балвана према налогу Команде четника и партизана“, у укупној вредности од 4.269 динара].

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 84]

*

**КОМАНДА МЕСТА ПАРТИЗАНА
ЧАЧАК**

П О З И В

За СТАНКА ХОЛОЧЕКА, из Чачка, да пристане одмах овој Команди, ради хитног посла.

Чачак 2 новембра 1941 год.

**КОМАНДАНТ
М. Никшић**

(М. П.)

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. Народног музеја, одакле је документ преузет, 610]

*

КОМАНДА МЕСТА – ЧАЧАК

О Б Ј А В А

За брата четника Ивана Поњавића и друга партизана Илију Марковића, оба из Чачка, који се упућују као курири у Главни Штаб Врховне Команде партизана за Србију у Ужице службено, а у сагласности са Командантом Четничких Одреда са Равне Горе, од кога је обавештен командант места у Пожези.

Моле се успутне партизанске и четничке власти да именованим не чине сметње и да их никде не задржавају, јер је ствар хитне природе.

3 Новембар 1941 године
Чачак

КОМАНДАНТИ:
М. Никшић

Командант четничких одреда Југ. Војске код Краљева,
мајор
Рад. Ђ. Ђурић

[А ВИИ, Архива народноослободилачког рата, к. 1920, бр. рег. 2/1 Ф. 6]

*

БАНОВИНСКА БОЛНИЦА
ДРИНСКЕ БАНОВИНЕ
ЧАЧАК
№ 1942. 8 – XI 1941

КОМЕСАРУ БОЛНИЦЕ

Ч А Ч А К

Управи болнице част је известити Г. Комесара, за дејство код Команде места, да се овој болници додели један кубик дасака за прављење мртвачких сандука. Даске су болници хитно потребне, јер у капели има три леша која се морају најхитније сахранити.

Управник болнице,
Др Р. Теодосијевић

Бр. 186 –
Комесару Завода
Чачак

Одмах упутите Болници 1 м3 дасака.
Хитно је.

Члан Санитет. Одбора
(М.П.)
М. Арсенијевић

Пошто не располажемо са Даскама То шаљемо На надле-
жност

Комесар завода
Добросав Милетић Бобе

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 101]

*

Чачанском А. Д. „Морава“

Нека то предузеће подигне једна кола балвана са железнич-
ке станице у Чачку и од истих изради даске за чачанску болницу
по предњем тражењу.

Исто времено наређује се жељ. Станици Љубић да балване
изда.

10/XI – 941 г.
Чачак (М.П) Ком. места,
М. Никшић

Станица ЉУБИЋ

На овој станици издато је 2 трупца по дотичној дозволи.

Љубић 11/XI 41 г. Вoj. М. Симовић (нечитко)
Према горњем акту примијо сам 31 даску и.к. 136

(потпис нечитак)

12/11 1941 год.

Љубић

Примијо сам

1 ком 41 x 8 1056

2112

2 ком 40 x 8 1005

200

Св. Дин.

441

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 104]

*

КОМАНДА МЕСТА
ЧАЧАК

О Б Ј А В А

За Поњавић Ивана, поднаредника из Чачка, коме се дозвољава слободно кретање по граду Чачку у времену полицијског часа.

Моле се све партизанске власти да именованом не чине никакве сметње.

8 новембра 1941 године
у Чачку

ЗА КОМАНДАНТА
Рад. М. Тодоровић

[А ВИИ, Архива Народноослободилачког рата, К. 1920, рег. бр. 3/1, Ф. 6]

*

[Н А Р Е Д Б А
бр. 1

1) Наређује се свим лицима која нису обvezници Народно – Ослободилачких Партизанских Одреда, да у року од 48 часова предаду овој команди сво оружје, муницију и експлозиве.

После одређеног времена код кога се пронађе биће кажњен, јер је оружје потребно за борбу против окупатора и издајника српског народа.

2) Они који желе да наставе борбу против окупатора и издајника српског народа, нека одмах ступе у редове Народно – Ослободилачких Партизанских Одреда.

3) Сви припадници Народно – Ослободилачких Партизанских Одреда који се не налазе у својим јединицама да се одмах пријаве са свом ратном спремом коју су од истих примили. У противном судиће му се за дезертерство.

15. новембра 1941 године

Из канцеларије Команде места у Гучи.

КОМАНДАНТ
Р. ПРЕЛИЋ]

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 111]

*

КОМАНДА МЕСТА
ЧАЧАК

Објава

За друга – партизана Иван Самарцић који се налази на раду у млину, а коме се дозвољава слободно кретање по граду Чачку и по дану и по ноћи само од Млина до његовог стана у ул. Моравска улица 80/12.

.....

Чачак, дана 11 новембра 1941 године

(М.П)

Комесар
Срет. Б. Јовановић

КОМАНДАНТ
по наређ. кта
Ратко Луковић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, бр. 1372/1]

*

КОМАНДА МЕСТА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА ЗА ОКРУГ ЧАЧАНСКИ
„ДР ДРАГИША МИШОВИЋ“

ЗАПИСНИК

Састављен дана 16 новембра 1941 године у Команди Места народно – ослободилачког партизанског одреда у Чачку у кривичној ствари против Ружичић Милорада зв. „Цветинац“ из Атешице због кривичног дела телесне озледе.

П р и с у т н и с у

Иследник: Томановић Владимир

Записничар: Ивковић Миодраг

Пријављивач: Косарић Јован

Без позива престаде овој Команди Косарић Јован друг – партизан из Кулиноваца, који се сада налази на одсуству, те изјави:

Синоћ око 8 сати на вече, кад сам био на вечери код Божа Поповића економа из болнице у Чачку, дошли су у његов стан окривљени и још двојица партизана наоружани. Окривљени чим је ушао рекао је „зар си ту пичка ти материна“, ударивши ме песницом у десну слепоочницу. Од овог удра ја сам се занео и на земљу стропоштао. Затим ме је именовнаи Поповић подигао са земље а окривљени ми је рекао да идем напоље, ударивши ми један шамар, и кад смо били међу вратима ударио ме је два пута кундаком међу бубреже. Кад сам видео с ким имам послла, ја сам се повинуо држкости окривљеног и морао сам да идем тамо где ме он терао.

После свега овога дошли смо у касарну 19 арт. пука код команданта касарне Радуловића кој[и] је окривљеника изружио зашто ме је доводио, рекавши му да му така наређења није дао. Ја сам се команданту пожалио, а он ми је одговорио да се жалим на овакав поступак окривљеног Команди Места.

Напомињем да сам окривљеном у своје време био командир чете у Ужицу, и да никад са њим нисам имао неке ружне односе.

Пре неколико ноћи сачекао ме је окривљени код касарне 19 арт. пука уперивши пушку на мене рекавши „руке у вис“. Том приликом назвао ме је уштвом и псовао ми је мајку. Тада ми је одузeo једну бомбу.

У доказ овога молим да се саслуша као сведок друг – партизан Душан Петровић, ливац у Заводу.

Друго немам ништа да кажем.

Молим да се са кривцем поступи најстрожије.

З а в р ш е н о

Иследник: В. Томановић

Записничар: М. Ивковић

Јован Косарић*

На позив ове Команде пристаде Божимир Поповић, економ Болнице из Чачка и изјави:

* Иначе, он је Косорић.

У пријави означене вечери био је код мене Косорић Јован кад су уишла у мој стан три партизана од којих сам препознао неког „Цветинца“, а који је без икаквог повода Косорић Јована ударио једним боксером у десну слепоочницу опсовавши му претходно мајку. Косорић под овим ударцем стропоштао је се на земљу, а ја сам га придигао и нападачи су га одвели напоље и отерали у Команду. Не знам шта је више с њима било. Нападачи су са Косорићем врло брутално поступали.

Друго немам ништа да кажем.

На исказано могу се заклети.

Прочитано и без поговора одобрено.

ЗАВРШЕНО

ИСЛЕДНИК,
В. Томановић
ЗАПИСНИЧАР,

Божидар Поповић

На позив ове Команде престаде окривљени Милорад Ружичић партизан 2 Чачанске чете и након прочитања пријаве Јована Косорића изјави:

Истина је да сам у пријави означене ноћи нашао пријављивача Јована Косорића у стану економа овдашње болнице Поповића и тамо му ударио један шамар. Ово сам урадио зато што ми он стално прети. Истина је и то да сам пре тога једне вечери код касарне 19. арт. пук разоружао именовнаог из разлога, што је био пијан. Он често пута залази по кафанама опија се и у таквом стању ошафљује бомбе. У тако пијаном стању он прети разним лицима и прича о својим неким подвизима, што све иде на штету нашег покрета.

Он је мени био командир чете у Трнави и Ужицу и лепо смо живели. Касније сам дознао да је он прешао у четнике и да има четничку легитимацију. Та се легитимација налази код команданта касарне 19 арт. пука Радуловића.

Нисам имао никакав налог да га тражим у кући Поповића и да га лишим слободе.

Друго ништа немам да кажем.

Прочитано и без поговора одобрено.

ЗАВРШЕНО:

Иследник: В. Томановић
Записничар,

Окривљени
Ружичић Милорад

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 112]

*

КОМАНДА МЕСТА
17. новембар 1941 год.
ЧАЧАК

П О Т В Р Д А:

Овим се потврђује пријем материјала који је изузет код
МИЛИВОЈА РАДИНОВИЋА за потребе Чачанског Партизан-
ског одреда и то:

1.) Стакло за прозор	1 комад по	56 динара	56.
2.) шублер од 250 мм	1 "	300 "	300.-
3.) шерлак	1/4 кгр	240 "	60.-
4.) Челичне жице 0,6 мм	0.250 кгр	160 "	40 -
Укупно:			456. -

И словима четири стотине педесет шест дин.

Оверава

ЧЛАОВИ КОМИСИЈЕ (М.П) (М.П)

1./ Ђорђе Томашевић
2./ Драгиша Вукић

Командант места
за (потпис нечитак)

Да је препис веран свом оригиналу јамчим морално и мате-
ријално.

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 113]

*

КОМАНДА МЕСТА
18 новембар 1941 год.
Чачак

П О Т В Р Д А:

Овим се потврђује пријем материјала који је изузет код
Перка Јовановића опанчара за потребе чачанског партизанског
одреда и то:

1) опанака 9 пари по 312,5 2.810.- дин.
2) опанчарског ђона 16,500 кгр
3) штављене коже непрер. 5,500 кгр
4) калупа опанчарских 25 пари
закључно са бројем четири.

О в е р а в а

(М. П.)

Чланови комисије:
Ђорђе Томашевић
Драгиша Вукић

За
Командант места:
Ђ. Миловановић

[ИАЧ, НОБ; Ф. I, рег. бр. 114]

*

Р Е В Е Р С

На 18 (осамнаест) пари опанака које смо узели од г. Пере-
ка Јовановића, опанчара из Чачка по цени од 312,50 (триста дви-
наест динара и 50/100) динара по пару у укупном износу од дин
5.620. – (пет хиљада шест стотина двадесет динара и 11/100). Пла-
ћено 6 октобра 1941 године у Команди места.

Чачак, 5/X 1941
Исправио на 18 (осамнаест)
поручник
(нечитко)

Примили
поручник... Топаловић
инт. одр. Ђорђе Томашевић

На једну половину узетих опанака издата је прописна по-
тврда од стране Партизанске Команде, те ова потврда престаје ва-
жити за Партизанску Команду.

18 новембра 1941 г.
Чачак

По овлашћењу
интенданта
Гојко Вујовић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 59]

*

У новембру 1941. године из Чачка је у Ужице уђућено више штампарских машина и материјала неопходних за штампање. Сачувано је и неколико докумената о томе.

To је најпре налог:

„ШАМПАРИЛИ СЛАВКА ПОПОВИЋА И СИНА
Чачак

За потребе врховне Команде Народно – ослободилачких партизанских одреда за Југославију, издајте одмах „цигл“ (треба: „тигл“) машину за штампање, која се покреће ногама. На машину издаће вам се потврда. Машина ће вам се опет натраг вратити или готовим новцем исплатити. Издати и већу количину фарбе.

Чачак, 5 новембра 1941. год

Командант,
М. Никшић

Следи други налог:

Команда места

Ч а ч к

*

Н А Л О Г

Овлашћује се друг – партизан ПЕРОВИЋ МИХАИЛО, да може реквирирати једну „Хект“ машину из радње Славка Поповића и сина штампара из Чачка, а за потребе партизанске штампарије у Ужицу.

Именовани ће на узету машину дати сопственику лични реверс.

Чачак 20 новембра 1941 год.

(М. П)

По наређ. Команданта,
В. Миловановић

*

ПОТВРДА

На једну „хект“ машину за прошивање књига ручну и нојну коју сам узео од Славка Г. Поповића и сина штампара из Чачка за потребе партизанске штампарије у Ужицу.

20 – XI – 1941
Чачак

Примио
Михаило Перовић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 120]

*

Перовић је из Поповићеве шампарије преузео и другу опрему:

КОМАНДА МЕСТА
24 новембар 1941 год.
Ч А Ч А К

П О Т В Р Д А

Овим се потврђује пријем материјала, који је изузет код Славка г. Поповића за потребе Чачанског партизанског одреда и то:

- 1.(1) Једна велика машина „Шнел“ преса за формат 58/84 цм.са 6 ваљака, 3 рама, 1 машинска даска велика, потребни кључеви, 1 мотор од 1 коњске снаге, са једним каишем за обрт машине (мотор је нов и 1 стари).
- 2.(1) једна мања машина Тигл амерички систем за формат 44/33 см. са 3 рама, 4 ваљка и 1 кључ.
- 3.(6) шест сандука слова Гармонд и то: 4 сандука нових слова и 2 сандука старих слова.
- 4.(2) два комада Врстача нових за слагање слова.
- 5.(2) два комада гвоздена шпалти – шифа.
- 6.(5) пет килограма Црне фине акциденц фарбе штампарске.
- 7.(5) пет кгр. Црне фине акциденц фарбе штампарске.
- 8.(4) четири резервна ваљка за велику машину и 8,5 кгр. смесе.
- 9.(4) четири резервна ваљка за малу машину „Тигл“.

10.(2) две матрице за велику машину, шнел пресу.

11.(1) једну херт машину ручну и ножну, за прошивање књига.

Потврда закључена са редним бројем једанаест.

Интендант

КОМАНДАНТ МЕСТА, помоћник

Ђорђе Томашевић (М.П) (М.П) Ђ. Миловановић

[ИАЧ. НОБ, Ф, I, рег бр. 128]

*

СМРТ СЛОБОДА
ФАШИЗМУ НАРОДУ
КОМАНДА МЕСТА
ПАРТИЗАНА
Број: Служб.
24 – XI – 1941 год.
ЧАЧАК

О Б Ј А В А

За ВОЈИНА ТОДОСИЈЕВИЋА, из Трнаве, коме се одобрава као члану Народно – Ослободилачког Одбора Општине Трнавске слободно кретање по граду Чачку и његовој околини.

Све власти и патроле да именованом не чине никакве сметње.

24 новембар 1941 год.

ЧАЧАК

(М.П)

ЗА КОМАНДАНТА – ПОМОЋНИК

Ђ. Миловановић

[ИАЧ, НОБ, Ф, I, рег. бр. 126]

*

Команда места
Чачак

Д Е К Р Е Т

Поставља се МАРИЈА ЛОМПАР, болничарка из Чачка, за комесара болничке службе над свим болничарима и болничаркама при Општој болници у Чачку, Палилулској партизанској болници, Партизанској амбуланти и другим болничким сместиштима, која су већ основана и која се евентуално буду основала.

Чачак, 24 новембра 1941 год.

(М.П.)

За Команданта, помоћник
Ђ. Миловановић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I, рег. бр. 127]

*

Команда места
Чачак

О Б Ј А В А

За Ђуровић Милорад из Скопља.....који путује до Врдлица да се јави штабу батаљона „Тодор Милићевић“.
Објава му важи од 23 – XI до 28 – XI – 1941 год
СМРТ ФАШИЗМУ СЛОБОДА НАРОДУ
Чачак, 24 – XI – 1941 год.

(М.П.)

По наређ. Команданта
Ратко Луковић

(А ВИИ, Архива Народноослободилачког рата, К. 1920. рег. бр.. 11/1, Ф. 6]

*

Др Ерићу упућују се другови партизани на лекарски пре-
глед:

- 1) Предислав Благојевић
- 2) Алекса Ружић

24 – XI – 1941 г.

(М.П.)

По нар. кта
Ратко Луковић

Благојевић Предислав: mijalgiae, добио лек и рецепт
Ружић Алекса: Tachycardiae, добио лек и завој.

24. XI 41
Ч(ачак)

Трупни лекар:
(нема потписа)

[А ВИИ, Архива Народноослободилачког рата, К. 1920, бр. рег. 12/1, Ф.6]

*

*Из једног од сачуваних докумената види се да је из Чачка
у Ужице уђућиван материјал за поштреbe партизанске фабрике
оружја о чему сведочи овај докуменat:*

КОМАНДА МЕСТА
ЧАЧАК

НАЛОГ

Наређује се фирмам „Чачанско А. Д. Морава“, из Чачка, да
доносиоцима овога налога преда све пушчане кундаке који се код
фирме налазе на лагеру а за потребе четничке и партизанске вој-
ске. Одабирање и утовар извршиће друг Драгутин Јовановић са
војницима 6 чете Љубићске.

Чачак, дана 8 октобра 1941 год.

КОМАНДАНТ
М. Никшић
По овлаш. Ком. Капетан
И кл. Срет. С. Николић“.

Кундаци су њреузеши:

По горњој наредби примијо сам од Моравске банке и то
(166) једну стотину и шесет шес[т] орахови[х] кундака иструга-
ни[х]

18 октобра 1941 год.

Љубић

Примијо
Драгутин Јовановић
из Прељине

[МИАЧ, НОБ, Ф. I. рег.бр. 5 60]

*Својим актлом од 17. октобра 1941. партизански коман-
данш Чачка обавештио је кайешана Марјановића да ће веће гру-
пе партизанских бораца оштитовати у Ужице – ради се о Првој,
Другој и Трећој чачанској чешци, које су поштом стављене ћог ко-
манду Ужичког НОП одреда:*

Г. капетане

За Ужице – Крупањ ићи ће око 300 људи.

Известите да ли може та композиција да крене данас до 3
по подне.

17/X[1941]

С поздравом
М. Никшић

[ИАЧ, НОБ, Ф. I. рег. бр. 51]

*

КОМАНДА МЕСТА
– ЧАЧАК

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОМ ОДБОРУ
Д. Трепча

Нека тај одбор стави на расположење једно превозно сред-
ство МИЈАТОВИЋ ОБРАДУ, раднику из Чачка ради преноса ње-
говог покућства из Доње Трепче у Чачак.

Ч а ч а к, дана 25. новембра 1941 године

(М.П)

По наређењу команданта,
Вл. Томановић

[А ВИИ, Архива Народноослободилачког рата, К. 1920, бр. рег. 13/ – 1, Ф. 6]

*

Команда места
Чачак

РЕД ВОЖЊЕ

КОЈИ ВАЖИ ОД 25 НОВЕМБРА 1941 ГОД.

Полазак из Чачка за:	Број воза	Полазак	Долазак у Чачак из:	Број воза	Долазак
Ужице	314	6,00 ч.	Ужица	313	8,00 ч.
Ужице	312	17,00 ч.	Ужице	311	19,00 ч.
Гор. Милановца	313	9,30 ч.	Гор. Милановца	314	12,00 ч.
Гор. Милановца	311	14,00 ч.	Гор. Милановца	312	16,00 ч.
Самаилу	211	4,57 ч.	Самаила	212	8,00 ч.
Самаилу	215	16,30 ч.	Самаила	216	18,30 ч

24. новембар 1941

Чачак

(М.П.)

За команданта – помоћник
Ђ. Миловановић

[А ВИИ, Архива народноослободилачког рата К. 1920, бр. рег. 13/ – 1, Ф. 6]

*

ОБЈАВА

Позивају се сви родољуби Чачка и околине да што пре предају Команди Места и последњи метак, бомбу и оружје или ма какво убојно средство, које би остало неискоришћено, а које би се предало грађанима вољним да наставе борбу против окупатора.

Чачак 28 новембра 1941 год.

(М.П.)

Из Команде Места,
(Нема потписа)

[А ВИИ, Архива народноослободилачког рата, К. 1920, бр. рег. 16/ – 1, ф. 6]

АМБУЛАНТНИ ДНЕВНИК БАНОВСКЕ БОЛНИЦЕ У ГУЧИ ЗА 1941. ГОДИНУ

Радован М. Маринковић у својој књизи „Атари истине“ (издавач „Чачански глас“, Чачак, 1986) из Амбулантног дневника болнице у Гучи средио је драгоцене податке о лечењу болесника у тој здравственој установи у суштинској 1941. години. Лечен је велики број рањеника из свих војних формација, па и заробљени немачки војници, уз оболеле грађане.

Подаци из ове књиге представљају неизбежна и драгоцена сведочанства тог времена. Давидовић и Тимошијевић сматрали су да ни шај документа нема већу важност, па су га заобили у својој публикацији.

Сматрајући да је драгоцен, ми ћа објављујемо у целосни, како је учинио Радован М. Маринковић.

Амбулантни дневник Бановинске болнице у Гучи за 1941. годину историјски је документ прворазредног карактера и зна-

Болница у Гучи

чаја. Његова вредност огледа се у тоје, што не само са медицинској стаповишића, веома прецизно одређује многое догађаје у бурној, рашној устаничкој години, посебно у Драгачеву, али и на чишћавом подручју са кога је борбена дејствија развијао Чачански НОП одред „Др Драгиша Мишовић“. У неким својим деловима - и на значајно ширим просторима зајадне Србије и Шумадије.

Од Априлског раћа до непријатељске офанзиве крајем новембра 1941. године на слободну територију, он региструје - као исхинска, аутентична раћна хроника - много значајна збивања. Неке догађаје, недовољно познате, аргументовано најлашавају и прецизно временски одредељује, па је, нема никакве сумње, драгоцен, не само за проучавање историјаша развоја здравствене службе и војног саништва 1941. године, већ и болничких прилика у тој време.

ЛЕЧЕНИ У ГУЧКОЈ БОЛНИЦИ

Војници бивше Југословенске војске

6. април: Петар Капларевић (21 година), војник Другог пук (пионирске шесте чете) у Винковцима, родом из Милатовића (Драгачево), амбулантно лечен од грипа;

19. април: Слободан Радосављевић (20), војник, родом из Петровграда (сада Зрењанин), онесвестио се у Гучи, лечен амбулантно од грипа;

26. април: Светолик Богдановић (36), војник из Рогаче (Драгачево), лечен амбулантно, па упућен у Чачанску болницу, јер му је рана била тешка;

27. април: Александар Ђурђевић (30), војник из Гуче (Драгачево), амбулантно лечен од последица рањавања;

27. април: Божидар Стојковић (31), војник из Виче (Драгачево), лечен амбулантно, пошто је дошао из болнице у Ужицу, где је био смештен као рањеник;

16. мај: Никола Ђорђевић (25), војник из Виче (Драгачево), лечен амбулантно од рана;

22. мај: Драган Главоњић (31), војник из Гуче (Драгачево), лечен амбулантно од повреда задобијених у заробљеничком логору у Нишу;

30. мај: Никола Радосавчевић (32), војник из Горачића (Драгачево), лечен амбулантно од рана задобијених у Априлском рату.

Партизани

24. септембар: Миладин Радојичић (38), земљорадник из Дучаловића (Драгачево), лечен у болници од ране задобијене 22. септембра;

28. септембар: Павле Броћић (42), поткивач из Гуче (Драгачево), партизански борац, амбулантно му лечен загнојен кажи-прст;

29. септембар: Владимира Ђорђевић (20), земљорадник из Лопаша (Драгачево), партизански борац, лечио у болници запаљење вилице;

30. септембар: Милорад Петровић (26), земљорадник из Једине (Чачак), борац Драгачевске чете, лечен амбулантно од ране;

6. октобар: Драгомир Комадинић (30), радник из Лисе (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен у болници од жуљева које му је направила цокула;

6. октобар: Павле Броћић (42), поткивач из Гуче (Драгачево), долазио на превијање;

6. октобар: Милош Миловановић (33), земљорадник из Ртара (Драгачево), борац Краљевачког НОП одреда, лечен у болници од ране коју је задобио неопрезно рукујући пиштољем;

7. октобар: Андрија Главоњић (21), земљорадник из Горачића (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, „пре 9 дана рањен“, лечен у болници;

8. октобар: Милосав Ђорђевић (30), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, задржан у болници да лечи рану коју је задобио „пре месец дана“;

12. октобар: Милић Икодиновић (27), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од лумбарга;

16. октобар: Добривоје Икодиновић (25), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од последица запаљења плућне марамице;

17. октобар: Милош Станишић (32), каферија из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од болова у грудима;

17. октобар: Милан Ђерић (39), радник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од кијавице;

17. октобар: Исаило Цветић (21), земљорадник из Џерове (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, задржан у болници

на лечењу од контузија задобијених када су га претукла непозната лица;

17. октобар: Богдан Чворовић (27), земљорадник из Доње Краварице, борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од жуљева на нози;

17. октобар: Добросав Радовановић (19), подофицир БЈВ из Виче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен на краљевачком фронту, лечен амбулантно;

19. октобар: Драгојле Тимотијевић (26), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен 15. октобра на краљевачком фронту, задржан у болници;

20. октобар: Милисав Славковић (18), трговачки калфа из Ртију (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен 15. октобра на краљевачком фронту, задржан на лечењу у болници;

21. октобар: Вучић Броћић (23), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен 15. октобра на краљевачком фронту, задржан на лечењу у болници;

22. октобар: Љубиша Главоњић (28), земљорадник из Виче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен у Новом Селу (Мачва), одакле је дошао, лечен је амбулантно;

22. октобар: Радован Милинковић (47), поткивач из Чачка, борац Чачанског НОП одреда, рањен 21. октобра у трбух, задржан у болници;

22. октобар: Мирко Нешовић, земљорадник из Јарчујака (Краљево), борац Краљевачког одреда, рањен 21. октобра на краљевачком фронту, задржан на лечењу у болници;

24. октобар: Петар Јанковић (32), партизан из Лознице (срез подрињски), болестан од туберкулозе, задржан у болници;

24. октобар: Радован Милошевић (24), партизан из Лознице (срез подрињски), осећао болове „на левој страни грудног коша“, задржан на лечењу у болници;

25. октобар: Живорад Чворовић (36), земљорадник из Доње Краварице (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен у Чачанској болници (дијагноза: „Myalgia ped. sin. et neurosis todidis“), у Гучи лечен амбулантно;

27. октобар: Раденко Радичевић (18), земљорадник из Горње Краварице (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од реуматизма;

27. октобар: Селимир Јанковић (33), земљорадник из Зеока (Драгачево), лечен амбулантно од чирева у stomaku;

27. октобар: Милун Чворовић (25), земљорадник из Доње Краварице (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од киле, уз препоруку да му се да лакша служба;

27. октобар: Раде Јанковић (28), морнар из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од чирева на десној потколеници;

30. октобар: Страјин Јовашевић (18), земљорадник из Тијања (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од повреде задобијене ударом дрвета;

30. октобар: Миодраг Рајић (19), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од последица грипа;

31. октобар: Милица Грујић (26), учитељица из Гуче (Драгачево), позадински активиста, лечена амбулантно од инфекције на прсту десне руке; за њу није изричito напоменуто да је партизан;

5. новембар: Миломир Милутиновић (19), земљорадник из Тијања (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од жуљева које су му направиле цокуле;

6. новембар: Божо Ђуровић (21), земљорадник из Горачића, борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од посекотине секиром;

6. новембар: Страјин Радичевић (35), поткивач из Горње Краварице (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од убоја цокуле;

9. новембар: Велимир Новаковић (40) из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од опекотина;

9. новембар: Добривоје Икодиновић (25), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од контузије задобијене када су га тукли четници;

9. новембар: Тривун Бројић (23), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од контузије задобијене после туче од стране четника;

11. новембар: Властимир Вујовић (19), ћак из Котраже (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од ране задобијене у борби против четника код Ужица;

11. новембар: Сретен Бројић (23), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од последица запаљења плућа;

12. новембар: Драгић Ковачевић (20), земљорадник из Губереваца (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од ране на руци;

14. новембар: Паун Старчевић (19), берберин из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, задржан у болници да лечи реуматизам;

14. новембар: Драгомир Митровић (31), земљорадник из Пухова (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен, јер му је рука била повређена;

16. новембар: Светислав Протић (41), радник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од бронхитиса;

16. новембар: Радосав Ковачевић (26), земљорадник из Виче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од ране на десној потколеници;

16. новембар: Филип Јешић (20), радник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од чирева на врату;

17. новембар: Драгољуб Тошић (41), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, амбулантно лечен од повреде задобијене претходног дана када га је један друг нехотице ударио кундаком пушке;

18. новембар: Милан Јанковић (48), земљорадник из Зеока (Драгачево), позадински активиста, амбулантно лечен од болова које је осећао усред неправилног заастања прелома врха плећке, које је задобио пре две године;

18. новембар: Миодраг Перишић (18), ђак - богослов, родом из Старе Молдаве у Румунији, настањен у Гучи, борац Посадне чете у Гучи, амбулантно лечен од жуљева на нози;

19. новембар: Миодраг Достанић (16), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, рањен овог дана у борби против четника, па задржан на лечењу у болници;

19. новембар: Драгољуб Тошић (36), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, рањен овог дана у борби против четника и задржан на лечењу у болници;

20. новембар: Драгојло Тимотијевић (26), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, рањен овог дана у борби против четника и задржан на лечењу у болници;

20. новембар: Драгојло Томотијевић (26), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, добио грип и задржан на лечењу у болници;

20. новембар: Раденко Броћић (19), ђак из Гуче (Драгачево), секретар Среског комитета СКОЈ-а за Драгачево и члан Повере-

ништва КПЈ за Драгачево; лечен амбулантно од расекотинеа на прсту коју је случајно задобио;

21. новембар: Момчило Сталовић (48), столар из Гуче (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи „пре 20 дана рањен је куршу- мом у десну страну“, лечен амбулантно;

21. новембар: Саво Главоњић (20), земљорадник из Горачи- ћа (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од повреде обрве, коју је случајно задобио;

22. новембар: Драгобрат Станић (18), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, поново амбулантно ле- чен од бронхитиса и „срчане преморености“;

22. новембар: Мирослав Гавриловић (18), земљорадник из Зеока (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно ле- чен од гнојења на великим прсту леве ноге;

22. новембар: Видоје Раковић (20), шофер из Гуче (Драгаче- во), борац Драгачевског батаљона, лечен амбулантно од повреде на руци, коју је случајно задобио;

23. новембар: Алекса Вујиновић (30), земљорадник из Је- жевице (Чачак), борац Четврте липничке чете Трнавског батаљо- на, амбулантно лечен од главобоље;

23. новембар: Драгомир Митровић (31), земљорадник из Пухова (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, болестан од туберкулозе (раније лечен у санаторијуму), лечен амбулантно;

23. новембар: Миломир Вучковић (30), земљорадник из За- blaћa (Чачак), борац Четврте липничке чете Трнавског батаљо- на; амбулантно лечен од болова у грудима и лумбарга;

24. новембар: Радослав Пајовић (33), земљорадник из Јеже- вице (Чачак), борац Четврте липничке чете, амбулантно лечен од реуматизма;

24. новембар: Милојко Швабић (31), општински деловођа из Јежевице (Чачак), борац Четврте липничке чете, амбулантно лечен од екзема на десној потколеници;

25. новембар: Војислав Јовановић (36), земљорадник из Ви- рова (Драгачево), борац Драгачевског батаљона – стражар у пар- тизанској фабрици оружја у Ужицу, где је рањен „пре 4 дана“ и задобио контузије, па је задржан у болници;

25. новембар: Миодраг Рајић (20), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од последица срчаних оболења;

26. новембар: Милан Симовић (20), земљорадник из Забла- ћа (Чачак), борац Четврте липничке чете, „од пре 3 дана има гној- не мехуре на десној потколеници“, амбулантно лечен;

26. новембар: Љубомир Грабић (24), студент из села Липе код Бихаћа, партијски руководилац у Четвртој липничкој чети, амбулантно лечен од повреда на обе потколенице;

26. новембар: Милутин Јоксић (19), земљорадник из Јежевице (Чачак), борац Четврте липничке чете, амбулантно лечен од болова у срцу, несанице и лумбарга;

26. новембар: Мијалко Швабић (31), општински деловођа из Јежевице (Чачак), борац Четврте липничке чете, амбулантно лечен од екзема на десној потколеници;

26. новембар: Здравко Новаковић (20), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од грипа и бронхитиса;

26. новембар: Славомир Дуњић (35), абација из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, „од пре десет дана почеле му отицати ноге и стварати ранице и пљузге, нарочито у доњим деловима потколенице“, па задржан у болници;

27. новембар: Михаило Протић (31), земљорадник из Гуче (Драгачево), командир Посадне чете у Гучи, амбулантно лечен од свраба;

27. новембар: Душан Илић (19), земљорадник из Граба (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од жуљева који су се на нози претворили у гнојну рану;

27. Милан Томић (22), из Љига, борац Четврте липничке чете, амбулантно лечен од свраба;

27. новембар: Милутин Речевић (20), земљорадник из Јежевице (Чачак), борац Четврте липничке чете, амбулантно лечен од запаљења „лимфног суда“;

27. новембар: Радисав Пајовић (19), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, амбулантно лечен од болова у stomaku;

27. новембар: Радован Савић (19), земљорадник из Миросаљаца (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, добио ангину, па лечен у болници;

28. новембар: Рајко Јојић (19), земљорадник из Миросаљаца (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од ране коју је овог дана задобио у борби против четника у Горачићима;

28. новембар: Здравко Новаковић (20), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, „синоћ рањен у борби“ против четника у Горачићима, и задржан у болници;

28. новембар: Десимир Новаковић (36), радник из Гуче (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, амбулантно лечен од на-зеба;

28. новембар: Милосав Еровић (20), студент права из Боль-коваца код Горњег Милановца, борац Љубићког батаљона Чачан-ског НОП одреда, „од пре 12 дана рањен је у леву подлактицу“, задржан у болници;

28. новембар: Манојле Стојић (18), земљорадник из Мироса-љаца (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, „пре 1 сат кон-тузован у рушевинама“; задржан у болници;

28. новембар: Средоје Чворовић (18), ћак из Гуче (Драгаче-во), борац Драгачевског батаљона, амбулантно лечен од повреде у рушевинама које је задобио овог дана;

28. новембар: Живорад Гавриловић (17), ћак из Гуче (Дра-гачево), члан Среског комитета СКОЈ-а за срез драгачевски, ам-булантно лечен од контузије коју је овог дана задобио у рушеви-нама;

28. новембар: Милосав Ђорђевић (30), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен овог дана у ру-шевинама и задржан у болници, „умро у 19 час. т. ј. после 8 часо-ва по доласку“;

28. новембар: Миломир Миливојевић (19), ћак из Котраже (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, добио гнојно запаље-ње крајника, па задржан на лечењу у болници;

28. ноћембар: Живорад Ковачевић (20), подофицир БЈВ из Ртара (Драгачево), командир Четврте чете Драгачевског батаљо-на, контузован овог дана у рушевинама, задржан на лечењу у болници;

28. новембар: Живорад Поповић (19), земљорадник из Је-жевице (Чачак), борац Четврте липничке чете, рањен овог дана у Гучи и задржан у болници;

28. новембар: Мирољуб Павловић (18), ћак из Чачка, борац Чачанског НОП одреда, „рањен је у Горјевници пре 2 недеље“, амбулантно лечен;

28. новембар: Божидар Гавриловић (59), радник из Гуче (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, рањен овог дана прили-ком бомбардовања овог места од немачке авијације, амбулантно лечен;

28. новембар: Драгомир Пајовић (22), земљорадник из Као-не (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен овог дана приликом бомбардовања Гуче, задржан на лечењу у болници;

28. новембар: Радисав Пајовић (20), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Посадне чете у Гучи, рањен овог дана приликом бомбардовања Гуче, задржан на лечењу у болници;

28. новембар: Филип Јешић (18), радник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен за време бомбардовања Гуче и лечен амбулантно;

28. новембар: Лазар Лазић (39), радник из Чачка, заменик политичког комесара Чачанског НОП одреда и руководилац Одбора за заштиту народа у слободном Чачку, рањен из немачког авиона на путу Чачак - Гуча, превијен, па „отпутовао за Пожегу“;

28. новембар: Драган Главоњић (17), радник из Гуче (Драгачево), борац Драгачевског батаљона, рањен овог дана приликом бомбардовања Гуче и задржан на лечењу у болници; „умро у 17 часова, т.ј. 1 1/2 час. по доласку“;

28. новембар: Љубомир Грбић (24), студент технике из Липе код Бихаћа, партијски руководилац у Четвртој липничкој чети, рањен овог дана приликом бомбардовања Гуче и задржан на лечењу у болници;

28. новембар: Живорад Поповић (19), земљорадник из Јежевице (Чачак), борац Четврте липничке чете, рањен овог дана приликом бомбардовања Гуче и задржан на лечењу у болници;

29. новембар: Александар Шувуљев (36), железничар из Србобрана (Бачка), изашао из Краљева у октобру и прикључио се Драгачевском батаљону, „јуче рањен по глави, десном рамену и дес. шаци“, па задржан на лечењу у болници.

Остали припадници НОП-а

Лечени су и неки други припадници НОП-а, али и борци за које др Љубомир Поповић није изричito написао да припадају партизанском покрету:

22. август: Андрија Главоњић (21), земљорадник из Горачића (Драгачево), борац Драгачевске чете, касније батаљона, амбулантно лечен од последица грипа;

12. септембар: Адам Грујовић (18), ђак из Тијања (Драгачево), добио грип и лечен у болници;

18. септембар: Милија Јанковић (49), земљорадник из Зеока (Драгачево), позадински активиста, лечен у болници од зубобоље и запаљења вилице;

10. октобар: Виктор Грчар (60), школски управитељ из Марibora, изгнаник из Словеније, настањен у Гучи, симпатизер

НОП-а, амбулантно лечен од оболења срца (није хтео да остане у болници);

27. октобар: Будиша Маркићевић (27), учитељ из Негришора, родом из Пилатовића (Драгачево), по задатку упућен у Јелич-ки четнички одред, амбулантно лечен од болести бубрега;

1. новембар: Виктор Грчар, поново иста болест;

20. новембар: Милица Вујовић-Брођић (30), домаћица из Граба (Драгачево), позадински активиста, амбулантно лечена од запаљења и гнојења прста на руци.

Изгнаници из Словеније

Осим Виктора Грчара, у Гучи је лечено још неколико изгнаника из Словеније.

29. август: Франц Гучек (82) из Севнице, настањен у Доњој Краварици, имао оток и црвенило коже на потколеницима, уз то и бронхитис, задржан на лечењу у болници;

9. септембар: Хенрих Жорж (51), судски чиновник из Марибора, настањен у Марковици, добио црвенило коже на левој надлактици и лечен амбулантно;

16. септембар: Лудвик Воук (59), званичник - полицијски детектив, настањен у Гучи, амбулантно лечен од црвенила коже;

16. септембар: Марушка Класинц (2), дете, настањена у Гучи, имала надимање трбуха и амбулантно лечена;

17. септембар: Ирма Јурда (27), домаћица из Марибора, настањена у Горачићима, амбулантно лечена после мање контузије;

17. септембар: Хенрих Жорж, поново, иста болест;

18. септембар: Лудвик Воук, поново, иста болест. Он се јављао на превијање још и 29. септембра, 7. 10. и 28. октобра;

28. новембар: Елизабета Хојник (47), домаћица из Марибора, рањена пре три дана и задржана на лечењу у болници.

Илегално лечени партизани

И после 1. децембра 1941. године, када су се у Гучи већ налазили Немци, љотићевци и четници, у болници су лечени неки партизани. Они су скривали своје политичко припадништво. Неки су се пријављивали и као „четници“. У једном случају (Наталија Лазаревић), нема никакве одреднице. Ево података о лечењима:

4. децембар: Драгутин Мурганић (21), трговачки помоћник из Вучитрна, борац Копаоничког НОП одреда „Тодор Миљевић“, ухваћен и мучен на Венцу у Лиси, пријављен као „четник Пећанца“; амбулантно лечен од „гнојних мехура на обе пете“;

17. децембар: Сречко Франко (18), ћак трговачке академије из Марибора, настањен у Краљеву, борац Краљевачког НОП одреда „Јован Курсула“, ухваћен у току непријатељске офанзиве на слободну територију и мучен на Венцу у селу Лиси; пријавио се као борац Јеличког четничког одреда; настањен у Горачићима, лечен у болници од убоја цокуле;

30. децембар: Наталија Лазаревић (27), кројачица из Гуче (Драгачево), позадински активиста, амбулантно лечена од чира на руци.

Са одредницом „в“ - четници

Припадници четничког покрета обележавани су у почетку са „в“ - војник. То су најпре били борци Јеличког четничког одреда, којим је командовао Јован Бојовић, поручник БЈВ из Ртара (Драгачево), искрени родољуб, антифашиста и сарадник партизана у борби против окупатора. Касније се јавља одредница „четник“. Доносимо податке о лечењу четника до 1. новембра 1941. године, када се они престају борити против немачке оружане силе и своје оружје окрећу према партизанима.

24. септембар: Милутин Џибуровић (35), земљорадник из Џерове (Драгачево), борац Јеличког одреда, овог дана рањен у сукобу с Немцима на планини Јелици и задржан на лечењу у болници;

24. септембар: Славомир Миливојевић (27), земљорадник из Драгојевца (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен овог дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и задржан на лечењу у болници;

24. септембар: Радоје Божанић (36), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен овог дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и лечен амбулантно;

24. септембар: Гвозден Џветић (27), земљорадник из Џерове (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен овог дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и лечен амбулантно;

24. септембар: Милић Бркић (36), земљорадник из Доње Краварице (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен овог дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и лечен амбулантно;

24. септембар: Милун Милићевић (35), земљорадник из Драгојевца (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен овог дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и задржан на лечењу у болници;

24. септембар: Драгиша Милосављевић (52), земљорадник из Миросаљаца (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен овог дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и задржан на лечењу у болници;

24. септембар: Миломир Поледица (22), земљорадник из Церове (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен овог дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и задржан у болници; „умро сутрадан ујутро у 6 час.“;

25. септембар: Ђарко Јанковић (40), земљорадник из Котраже (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен претходног дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и задржан на лечењу у болници;

25. септембар: Драган Милосављевић (26), земљорадник из Миросаљаца (Драгачево), борац Јеличког одреда, контузован гранатом претходног дана у сукобу с Немцима на планини Јелици и задржан у болници на лечењу;

28. септембар: Тривун Илић (35), земљорадник из Граба (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио загнојен кажипрст;

29. септембар: Гвозден Росић (32), земљорадник из Ртију (Драгачево), рањен овог дана у трбух код Чачка, умро у амбуланти пре прегледа „у 8 сати и 30 минута“;

29. септембар: Љубиша Ивановић (22), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен овог дана у главу и задржан на лечењу у болници;

29. септембар: Душан Босић (23), земљорадник из Лиса (Драгачево), борац Јеличког одреда, контузован овог дана по експлозији гранате, вероватно код Чачка, и задржан на лечењу у болници;

30. септембар: Радисав Петрићевић (45), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Јеличког одреда, лекар је констатовао да има килу и здао му уверење „да је за митраљесца неспособан“;

30. септембар: Јеремија Броћић (35), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, повређен пре 10 дана и „добрбио је увер[ење] да је за митраљесца и тер[енску] службу неспособан за 15 дана“;

30. септембар: Тривун Илић (35), земљорадник из Граба (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечен од гнојног запаљења кажипрста“;

1. октобар: Радич Костић (39), земљорадник из Ртију (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио повреду ноге;

1. октобар: Радојица Бугарчић (?), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио повреду ноге;

1. октобар: Радомир Пеливановић (25), земљорадник из Церове (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечен од контузије коју је задобио од гранате у сукобу с Немцима на планини Јелици 24. септембра;

1. октобар: Никола Марковић (42), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио проширење вене;

1. октобар: Прока Ђорђевић (29), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио бронхитис;

3. октобар: Јован Дмитровић (33), земљорадник из Толишнице (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио убој од цокуле;

3. октобар: Радич Костић, поново, превијање;

4. октобар: Јован Дмитровић, поново, превијање;

4. октобар: Мирко Васиљевић (31), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио проширене вене;

4. октобар: Драгиша Илић (38), земљорадник из Граба (Драгачево), борац Јеличког одреда, „пре 9 дана контузован је“ у сукобу с Немцима на планини Јелици, па је лечен амбулантно;

6. октобар: Милић Пеливановић (30), земљорадник из Церове (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечен од последица запаљења плућа „с мишљењем да је неспособан за митраљесца“;

6. октобар: Наум Томашевић (27), земљорадник из Доње Краварице (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио отеклину на левој потколеници;

6. октобар: Живко Марковић (44), земљорадник из Лопаша (Драгачево), борац Јеличког одреда, добио грип и задржан у болници на лечењу;

7. октобар: Дојчило Ђукић (45), земљорадник из Мирошљаца (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио реуматизам;

8. октобар: Милан Вранић (40), земљорадник из Миросаљаца (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио случајно задобијену повреду;

8. октобар: Мирко Васиљевић, поново, иста болест;

8. октобар: Радоје Божанић, поново, превијање;

9. октобар: Милисав Никић, земљорадник из Пријевора (Чачак), председник општине, амбулантно лечио рану која се појавила после операције чира на трбуху;

10. октобар: Тихомир Симовић (22), земљорадник из Доње Краварице (Драгачево), борац Јеличког одреда, добио грип и задржан на лечењу у болници;

10. октобар: Вучко Пејовић (45), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Јеличког одреда, контузован „пре 3 дана“ у борби против Немаца и задржан на лечењу у болници;

14. октобар: Радован Новаковић (30), земљорадник из Кукића (Чачак), борац Јеличког одреда, рањен „пре 4 дана“ на Краљеву и задржан на лечењу у болници;

14. октобар: Срећко Мариновић (41), земљорадник из Граба (Драгачево), борац јеличког одреда, амбулантно лечио болове у зглобовима десне ноге;

14. Милисав Чворић (33), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио болове у зглобовима десне ноге;

14. октобар: Јосиф Савковић (26), земљорадник из Марковице (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио реуматизам;

14. октобар: Милета Недељковић (23), земљорадник из Ртију (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио свраб;

15. октобар: Милојко Обренић (48), капетан из Котраже (Драгачево), командир чете у Јеличком одреду, рањен на Краљеву овог дана и задржан на лечењу у болници;

15. октобар: Вучета Росић (38), земљорадник из Лопаша (Драгачево), борац Јелчког одреда, овог дана контузован на Краљеву и задржан на лечењу у болници;

15. октобар: Обрад Павловић (42), земљорадник из Јарчујака (Краљево), четник, рањен овог дана на Краљеву и задржан на лечењу („упућен у Чачак 16. - X. 941“);

15. октобар: Андрија Милекић (31), земљорадник из Брезовица (Драгачево), борац Јеличког одреда, овог дана контузован на Краљеву и задржан на лечењу у болници;

15. октобар: Радосав Тодоровић (36), земљорадник из Пухова (Драгачево), борац Јеличког одреда, овог дана рањен на Краљеву и задржан на лечењу у болници;

15. октобар: Миломир Грујовић (38), земљорадник из Премеће (Чачак), борац Јеличког одреда, овог дана рањен на Краљеву и задржан на лечењу у болници;

15. октобар: Славко Бабић (35), земљорадник из Влаштељица (Драгачево), борац Јеличког одреда, овог дана рањен на Краљеву и задржан на лечењу у болници;

15. октобар: Богољуб Јаковљевић (41), земљорадник из Прилипца (Драгачево), борац Јеличког одреда, овог дана контузован на Краљву и задржан на лечењу у болници;

15. октобар: Јован Станишић (40), земљорадник из Влаштељица (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен претходног дана на Краљеву и задржан на лечењу у болници;

15. октобар: Богослав Дамбуловић (32), земљорадник из Зеока (Драгачево), борац Јеличког одреда, овог дана рањен на Краљеву и приватно лечен;

15. октобар: Раде Милинковић (22), земљорадник из Тијања (Драгачево), борац Јеличког одреда, овог дана рањен на Краљеву и амбулантно лечен;

15. октобар: Вуле Радуловић (45), земљорадник из Крстаци (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на Краљеву и амбулантно лечен;

15. октобар: Вуле Радуловић (45), земљорадник из Крстаци (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на Краљеву и амбулантно лечен;

15. октобар: Милош Кукић (30), земљорадник из Лисице (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на Краљеву и амбулантно лечен;

15. октобар: Драган Ђендић (18), земљорадник из Губереваца (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на Краљеву и амбулантно лечен;

15. октобар: Милета Јанковић (32), земљорадник из Лисице (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

15. октобар: Ратко Вулишић (21), земљорадник из Премеће (Чачак), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

15. октобар: Петар Кукић (28), земљорадник из Лисице (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

15. октобар: Милоје Тодоровић (21), из Чачка, борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

15. октобар: Љубомир Голубов ић (23), земљорадник из Лопаша (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

15. октобар: Радојко Љубичић (32), земљорадник из Лопаша (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

15. октобар: Димитар Радојевић (43), земљорадник из Прилипца (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

15. октобар: Павле Јаковљевић (38), земљорадник из Прилипца (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

16. октобар: Милан Сретеновић (23), земљорадник из Дучаловића (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана контузован на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

16. октобар: Страјин Радовић (21), земљорадник из Виче (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана рањен у главу на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

16. октобар: Крста Бабић (21), подофицир БЈВ из Виче (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана рањен на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

16. октобар: Петар Стојковић (19), земљорадник из Виче (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана рањен на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

16. октобар: Душан Босић (23), земљорадник из Лиса (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана рањен на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

16. октобар: Благоје Митровић (28), земљорадник из Негришора (Драгачево), борац Јеличког одреда, претходног дана рањен на краљевачком фронту и задржан на лечењу у болници;

16. октобар: Радоје Јовановић (35), земљорадник из Мрсаћа (срез жички), четник, претходног дана рањен на краљевачком фронту и задржан на лечењу у болници;

16. октобар: Радомир Јанковић (36), жандармеријски наредник из Рожанства на Златибору, четник, контузован од експлозије гранате на краљевачком фронту два дана раније, лечен амбулантно;

16. октобар: Божидар Курајичић (32), жандармеријски наредник из Качера (Ужице), четник, контузован претходног дана на краљевачком фронту, прегледан и упућен на кућно лечење;

16. октобар: Миодраг Богдановић (33), пешадијски водник из Куманице (Ивањица), пре два дана рањен на краљевачком фронту, прегледан и упућен на кућно лечење;

16. октобар: Мијалко Ђоковић (19), папуцијски радник из Доње Трепче (Чачак), четник, пре два дана рањен на краљевачком фронту, лечен амбулантно;

16. октобар: Десимир Тешић (33), механичар из Чачка, борац Јеличког одреда, рањен пре три дана на краљевачком фронту и лечен амбулантно;

17. октобар: Живко Плазинчић (28), земљорадник из Миро-саљаца (Драгачево), борац Јеличког одреда, добио грип и лечен амбулантно;

17. октобар: Светолик Радојичић (35), земљорадник из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечен од повреда;

17. октобар: Радиша Мирчетић (44), земљорадник из Лопаша (Драгачево), борац Јеличког одреда, контузован пре три дана на краљевачком фронту, прегледан и упућен на кућно лечење;

17. октобар: Мијалко Пајовић (45), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио оток на нози;

17. октобар: Стојан Љубичић (43), земљорадник из Лопаша (Драгачево), борац Јеличког одреда, пре три дана контузован на краљевачком фронту, прегледан и упућен на кућно лечење;

17. октобар: Новица Џогољевић (26), жандарм из Губеревца (Драгачево), борац Јеличког одреда, пре три дана рањен на краљевачком фронту, прегледан, превијен и упућен на кућно лечење;

17. октобар: Живко Рајаковић (35), земљорадник из Лопаша (Драгачево), борац Јеличког одреда, пре три дана контузован на краљевачком фронту, лечен амбулантно;

17. октобар: Десимир Ичелић (?), земљорадник из Церове (Драгачево), борац Јеличког одреда, у болници лечио запаљење крајника; код њега је др Љубомир Поповић први пут употребио пуну одредницу „четник“;

17. октобар: Милоје Милићевић (25), земљорадник из Драгојевца (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио црвенило на нози;

18. октобар: Илија Илић (35), земљорадник из Граба (Драгачево), борац Јеличког одреда, угрувао се при некаквом паду и лечен амбулантно;
19. октобар: Михаило Матовић (42), из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио чиреве на руци;
19. октобар: Милан Чарапић (29), потпоручник из Ивањице, четник, амбулантно лечио жуљеве на нози;
19. октобар: Ненад Ђирјаковић (31), столар из Вирова (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио жуљеве;
21. октобар: Гаја Миливојевић (39), земљорадник из Котра же (Драгачево), борац Јеличког одреда, рањен 15. октобра на краљевачком фронту и задржан на лечењу у болници;
22. октобар: Војимир Алексић (21), земљорадник из Пилатовића (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио реуму;
22. октобар: Средоје Сретеновић (28), земљорадник из Ртију (Драгачево), а борац Јеличког одреда, „контузован јуче од гранате“, на краљевачком фронти и задржан на лечењу у болници;
22. октобар: Симо Корићанац (27), земљорадник из Богутоваца (Краљево), четник, „јуче рањен код Краљева“, па задржан на лечењу у болници;
22. октобар: Душан Шушић (39), земљорадник из Погорелице (срез жички), четник, „јуче рањен на Краљеву, па задржан на лечењу у болници;
22. октобар: Светолик Живковић (26), земљорадник из Краљева, четник „јуче рањен куршумом“, код Краљева, задржан на лечењу у болници;
22. октобар: Десимир Јелушић (44), земљорадник из Погорелице (Краљево), четник, „јуче рањен шрапнелом“ на Краљеву и задржан на лечењу у болници;
23. октобар: Радован Бојић (35), земљорадник из Џерове (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио реуматизам;
23. октобар: Боривоје Тимотијевић (36), земљорадник из Турице (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио расекотине на руци, задобијене од бодљикаве жиже;
24. октобар: Ратко Митровић (27), земљорадник из Пухова (Драгачево), борац Јеличког одреда, задобио повреде при детонацији гранате, вероватно на краљевачком фронту, задржан на лечењу у болници;
24. октобар: Мирослав Јелушић (21), земљорадник из Граба (Драгачево), борац Јеличког одреда, „рањен пре 10 дана“, вероватно на краљевачком фронту и амбулантно лечен;

25. октобар: Драгутин Драговић (36), земљорадник из Рогаче (Драгачево), борац Јеличког одреда, оболео од гастритиса и задржан на лечењу у болници;

25. октобар: Секула Јовановић (34), земљорадник из Ртију (Драгачево), борац Јеличког одреда, лечен амбулантно од последица раније задобијене ране на грудном кошу;

26. октобар: Милија Красић (39), обућар из Доње Краварице (Драгачево), борац Јеличког одреда, лечен амбулантно због опекотина од бензина;

27. октобар: Ђорђе Вратоњић (20), аутомеханичар из Лисе (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечен од реуматизма;

27. октобар: Коста Лончаревић (46), пекар из Пећи (Косово), четник, оболео од бронхитиса, па задржана на лечењу у болници;

28. октобар: Витомир Ђурђић (45), земљорадник из Пилатовића (Драгачево), борац Јеличког одреда, „пре неколико дана контузован“, вероватно на краљевачком фронту, па амбулантно лечен;

28. октобар: Јанко Веселиновић (33), земљорадник из Прилипца (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечен од тегоба на срцу;

28. октобар: Обрад Славковић (29), земљорадник из Кукића (Чачак), борац Јеличког одреда, поново враћен у болницу, пошто му се рана искомпликовала;

29. октобар: Срећко Бајић (33), земљорадник из Миросаљаца (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио тегобе срда;

29. октобар: Синиша Гавrilović (36), земљорадник из Трешњевице (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечио тегобе срца;

29. октобар: Миливоје Буђић (39), чиновник из Гуче (Драгачево), борац Јеличког одреда, „пре три дана убо се у десни длан на дрво у моменту експлозије гранате“, вероватно на краљевачком фронту, па лечен амбулантно;

29. октобар: Бошко Христановић* (29) из Ракове (Чачак), четник, добио свраб и лечен амбулантно;

29. октобар: Миломир Грујовић (38), земљорадник из Губереваца (Драгачево), борац Јеличког одреда, амбулантно лечен од

* Он је Ристановић.

последица рањавања, пошто му се рана искомпликова, па је су-
традан примљен у болницу;

30. октобар: Властимир Миливојевић (26), земљорадник из Трешњевице (Драгачево), борац Јеличког одреда, свраб - шугу лечио амбулантно;

30. октобар: Момир Стефановић (29), земљорадник из Трешњевице (Драгачево), борац Јеличког одреда, болове у грудима, амбулантно лечио уз напомену да је „за лакшу службу у штабу“;

30. октобар: Светислав Мићић (36), земљорадник из Миро-
саљаца (Драгачево), борац Јеличког одреда, жуљеве наногама ле-
чио амбулантно;

31. октобар: Момчило Гавриловић (37), земљорадник из Зе-
ока (Драгачево), борац Јеличког одреда, добио високу температу-
ру и задржан на лечењу у болници;

После 7. новембра партизани су држали власт у Гучи. Али, и тада су припадници покрета Драже Михаиловића лечени у Гу-
чи. Партизанска власт и санитет су и у тим тешким тренуцима на делу доказивали своју хуманост.

Амбулантни дневник ово недвосмислено показује.

Тако су 7. новембра прихваћени у гучку болничку амбулан-
ту ови четници: Богољуб Јанковић из Прилипца (Драгачево),
Милисав Чикириз из Ртију (Драгачево), Тривун Илић из Граба
(Драгачево) и Радован Бајић из Џерове (Драгачево). Наредног да-
на - Ђура Радаковић из Војнића (Лика), који је живео у Гучи, 11.
новембра - Милутин Илић из Граба (Драгачево), 17. новембра –
Јован Крњић из Гуче (Драгачево), 19. новембра - Душан Зечевић
из Доњег Дубца (Драгачево), Светомир Белобрковић из Гуче
(Драгачево)...

*
* * *

Основне податке о свим пациентима болнице у Гучи комп-
летирали смо из Амбулантног дневника, али не преносећи их
дословно, већ систематизујући их по следећем редоследу: датум
јављања лекару, име и презиме, колико има година, шта је по за-
нимању, одакле је (место, срез - ако га има), којој је јединици
припадао, од чега је и како лечен (амбулантно или болнички).
При том, нисмо се упуštали у медицинске аспекте ове тематике.

Иначе, Дневник, има ове рубрике (извучена на шапирографу), редни број, дан, месец и година (јављања лекару), лекар (име и презиме), име и презиме пацијента, звање (занимање). У овој рубрици др Љубомир Поповић је означавао и припадништво пацијента појединим оружаним формацијама. Ту су, затим: године старости пацијента, место становља, налаз, болест („дијагноза“) и примедба. Дијагноза је исписивана на латинском, а у рубрици „Налаз“ су основни подаци о болести. У рубрици „Примедба“ пише да ли је неко амбулантно лечен или је задржан у болници. На пример: „По прегледу добио је лек, савет, па враћен јер није за бол. лечење“, „по прегледу добио је завој па враћен, с тим да после 3 дана опет дође“, „упућен је на хирушко одељење у Чачку“, „у болницу“, „по прегледу добио је чај па враћен на положај - отишао“, „пошто је превијен, враћен је с тим да долажи на превијање“, „дебио је уверење да је неспособан за пешачење“...*

301 9 2 1941	Д-р. Ђорђић	Лудви Војник Македон	Словен-чехословак из Аустрије данашњи аустрија 59.
302 "	"	-/-	Чехословак
303 10 2 1941	"	-/-	Власкович Грађан Андројевић
304 "	"	-/-	Хејер (Хејер) Панчево Богдановић
305 "	"	-/-	Симоновић
306 11 2 1941	"	-/-	Аранђелов Софјановић
307 12 2 1941	"	-/-	Радоје Грађан Симоновић
308 13 2 1941	"	-/-	Макаровић
309 "	"	-/-	Радојко Макаровић
310 14 2 1941	"	-/-	Колаковић

Лечени су: изгнаници из Словеније, немачки војник Андрас Хејер, партизански борци, „тежаци“

* Текст (коментар) је Радована М. Маринковић.